

O`zbekstan Respublikasi Joqari ha`m orta arnawli
bilimlendiriw binistrliqi

Milliy ideya: tiykarg`i tu`sinik ha`m printspler

(leksiylar kursi)

Oqitwshi Sh.Tanimov

NÓKIS-2019

1-tema. Milliy ideya pa'ninin' predmeti maqseti ha'm wazıypaları.

Reje

- 1.«Milliy ideya» pa'nin oqıtıwdın' za'ru'rligin tiykarlaw ma'selesı.
- 2.«Milliy ideya» pa'ninin' tiykarǵı problemaları, funksiyaları.
- 3.Milliy ideyanın' maqseti ha'm wazıypası.
- 4.Ja'miyet rawajlanıwının' ideyalar ha'm ideologiyalar menen baylanısı.
- 5.Milliy g'a'zsizlik ideologiyasın u'yrenıwdın' O'zbekstandaerkin demokratiyalıq ha'm puqaralıq ja'miyetti paydaetiwde a'hmiyeti.

Ha'r qanday pa'ninin' bilimler sistemasındaǵı o'zine ta'n tu'sinikleri, nızam, kategoriyaları boladı. Olardıń ha'mmesi pa'n u'yrenetug'ın taraw, yag'nıy predmetin' o'zine ta'n qa'siyetleri menen tıǵ'ız baylanıshı. Biz u'yreniwge kirisip atırg'an «Milliy ideya» pa'ni bunnan shet emes. Onın' ha'm o'z predmeti nızam ha'm kategoriyaları, maqset ha'm wazıypaları bar. «Ideya» ha'm «ideologiya» tu'sinikleri olardıń xalıqlar ha'm ma'mleketler ta'g'dirine ta'siri ha'zirgi zamandag'ı ideologiyalıq prosessler, milliy ideyanın' mazmun, ma'nisi, tu'sinikleri, qa'liplesiw nızamlıqları, payda bolıw qa'siyetleri, onın' halqımız qa'lbine ha'm sanasına sin'iw jolları ha'm usılları bul pa'ninin' predmetin belgileydi. Onın' tusinik ha'm kategoriyaları bir pu'tin sistema formasında payda boladı. Milliy ideyanın' tiykarǵı tu'sinik ha'm principlerin puqaralarımız qa'lbi ha'm sanasına sin'diriw faktorları ha'm quralları sol sistemanın' sostavlıq bo'legi bolıp. pa'ninin' tiykarǵı tu'sinik ha'm kategoriyaları qatarında u'yreniledi. Da'slep, sonı ayrıqshaaytıw kerek, buring'ı Awqam da'wirinde ideyalar du'nyası, onın' o'zine ta'n nızamlıqları, olardıń ja'miyet ha'm insan turmısındaǵı ornı ha'm a'hmiyetin u'yrenetug'ın ayrıqsha pa'n jok edi. Ha'tteki bul taraw qa'nigelerin, yag'nıy filosofiya boyınsha kadrılar tayarlaytugın universitetlerde de bul boyınsha temalar usı pa'ninin' tiykarın quraytug'ın ilimiy sistema sıpatında oqıtılmaytug'ın edi. Bunın' tiykarǵı sebeplerin to'mendegishe tusindiriw mu'mkin:

Birinshiden, buring'ı marksistlik-leninlik ideologiya rawajlanıwdın' tiykarǵı nızamlıqların durıs tu'sindirip beretugın birden-bir ta'liyimat degen dogma tamamlang'an haqıyqıyılıq sıpatında edi. Bunday ko'z-qaras ulıwma insanıy a'hmiyetke iye bolg'an ideyalar tuwralı pa'n-«Ideologyanın'» u'yrenilmesligine alıp keldi. Ulıwma buring'ı Awqam tusında sociologiya, kulturologiya, politologiya kibi pa'nler de ulıwma insanıy principler tiykarında oqıtılmas, aksiologiya, konfliktologiya, geosiyasat tuwralı aytarlıqtay mag'lıwmatlar berilmes edi.

Ekinshiden, ideyalar tuwralı bilimlerde iyelew bul tarawdın' o'z nızamlıqları ha'm a'mel qılıw principleri barlıǵın tikkeley qalay bolsa solay ko'rsetip qoyg'an bolar edi. Bul bolsa, ta'biyiy tu'rde bul tarawda payda bolg'an ta'liyimatlardın' mazmunı, ma'nisi, qanday maqsetlerge qaratilg'anı, kimlergexızmet qılıwı tuwralı anıq tu'siniklerdi qa'liplestirer edi. Bul ja'miyet rawajlanıwında antagonistlik qarsılıqlardı absolyutlendiriw, insanıyattın' bir bo'legin klass sıpatında joq qılıp jiberiw, qalg'an bo'leginin' u'stinen diktatura ornatiw arqalı bul du'nyanın' qıyalıy ja'nnet –kommunizm qurıwdı ku'seytug'ın ta'liyimatı a'shkara qılıp qoyg'an bolg'an bolar edi.

U'shinshiden, bul tarawdag'ı qa'niygelerdin' sana ha'm du'nya qarasın buring'ı sovet da'wirinde ulıwma insanıy principler, nızam, qag'ıydalar menen emes, al totalitar ideologiya ha'm hu'kimranlıq qılıwshı du'zimnin' maqsetleri jolında qa'liplestiriwgexızmet qılatug'ın geybir pa'nler oylap tabıldı ha'm ta'lim sistemasına kirgizildi. Ma'selen, joqarg'ı oqıw orınlarının' filosofiya, sociologiya qa'niygelerin tayarlaytug'ın bo'limlerde «Burjuaziya filosofiyasına sın». Ha'zirgi zaman batıs sociologiyasına sın sıyaqlı oqıw kursları oqıtılar edi. «İlimiy kommunizm»; «İlimiy ateizm» «siyasiy ekonomiya» boyınsha sabaq alıp barıw ba'rshe joqarı oqıw orınlarındaǵı ta'lim sistemasının' quramlas bo'legi edi.

G'a'rezsizlikkeerisenimizden keyin awhal tu'pten o'zgerdi. Sociologiya, kulturologiya, politologiya sıyaqlı pa'nler ta'lim sistemasının' quramlas bo'legine ayналdı.

Biz u'yreniwge kirisip atırg'an bul pa'n o'zinin' kategoriyaları, tu'sinik ha'm nızamlıqları, maqset ha'm wazıypalarına iye. «Ideya», «ideyalıq principler», «ideyalıq ta'rbiya»,

«ideologiya», «ideologiyalıq sistema», «ideologiyalıq poligon», «ideologiyalıq immunitet» ha'm basqalar bul pa'n u'yrenetug'in tu'sinik ha'm kategoriyalar qatarına kiredi.

Sonın' menen birge, bul pa'nın' predmeti ideyalar sistemasının' sociallıq rawajlanıwg'a baylanıslı nızamlıg'ı, yag'nıy ha'r qanday ja'miyettin' o'zine ta'n ideyalıq principi bolıwı sha'rtligi, ha'zir ja'miyet yakiy ma'mleket o'zinin' sociallıq duzimine say keletug'in ideologiyalıq qorg'anıw sistemasın jaratıw za'ru'rligi tuwralı nızam-qag'ıydalardıń mazmunı-ma'nisi ha'm payda bolıw o'zgeshelikleri kibi ma'seleleri ha'm qamtıp aladı.

«Milliy g'a'rezsizlik ideyası» pa'ni da'slep, ideya ha'm ideologiya tuwralı, olardıń tariyxıy, filosofiyalıq tamirları haqqında teren' bilim beredi. Bul o'z gezeginde bul tu'siniklerdin' mazmunın, olardıń do'retiwshilik ha'm wayrangerlik qa'siyetleri, insaniyat rawajlanıwı ushın unamlı ha'm unamsız bolıwı, g'a'rezsizlik ideyasının' do'retiwshilik ma'nisi, g'a'rezsizliktin' en' muqaddes qa'driyat ekeni, onı abaylaw, saqlaw,qorg'aw ha'rbirimizdin' a'liyjanab wazıypamız ekenligin an'lawg'a ja'rdem beredi.

Ideyalar tuwralı bilimlerde insaniyat tariyxının' en' qa'dimgi da'wirlerinen baslap u'lken itibar berilgen. Bul atamanın' mazmun, ma'nisi «ideya» tu'sinigi arqalı beriledi. Ideya grekshe «idea» so'zinen aling'an bolıp «obraz», «sırtkı ko'rinis» degen ma'niske iye. Rawajlanıw barısında bul tu'siniktin' mazmunı o'zgerip barg'an ha'm falsafa tariyxında ha'r qıylı ma'niste isletilgen. Ma'selen, Platonda «ideyalar-du'nyanın' jaratıwshısı, tiykarı ha'm obektiv reallıq»sıpatında tu'sindiriledi, Demokrit en' mayda bo'linbes bo'leksheatomlardı ideyalar dep atag'an. Belgili nemis filosofi Gegeldin' pikirinshe ideya ha'mme na'rsenin' do'retiwshisi, tiykarı. Ko'p g'ana qa'nigelerdin' pikirinshe ,a'yemgi qa'dimgi du'nyada ideya, ideologiya bir ma'nide isletilgen. Bunda tiykarınan bul tu'siniklerdin' insan du'nya qarası ha'm isenimin qa'lipsetiriwdegi ornı ha'm a'hmiyetine ko'birek itibar berilgen. Ma'selen, ha'zirgi dintanıwda dinnin' da'slepki formaları dep tu'sindiriletug'in animizm, totemizm, fetishizm mısasında ko'riw mu'mkin.Olardın' ha'r biri ma'lim ideyag'a isenim ha'm inanım ha'm olardı bir qatar absolyutlestiriw na'tiyjesinde dunyag'a kelgen Olar o'z da'wirinde ruwdı, ya qa'wimdi, ya xalıqtı birlestirip olardıń du'nyag'a ko'z-qarasın ma'newiy ta'rtipke salıwg'axızmet qılq'an. Tap usı ma'niste g'anaolardı ideologiya wazıypasın atqarg'an isenim formaları dese boladı. Keyinshelik «ideya» ha'm «ideologiya» tu'siniklerinin' mazmunı ken'eytip barg'an. U'lken-u'lken territoriyalarda jasaytug'in xalıqlardı birlestirgen ideya ha'm ideologiyalar payda bolg'an.

Olar bul territoriyalarda jasap atırg'an adamlar turmısında ju'da' ha'm ayırıqsha a'hmiyetke iye bolg'an. Ata –babalarımızdın' bunnan u'sh min' jıllar ilgeridegi qaraları, ideyaları ha'm inanımınan sa'wlelendiriwshi derek- «Avesto» kitabı mısasında bunı anıq ko'riw mu'mkin. Onda tek Zardusht ta'liymatı g'anaemes, al sol da'wirdegi en' tiykarıg'ı ideyaları ha'm bul ideyalarg'a su'yenip jazılq'an qosıqlar, hikayat ha'm ra'wiyatlar ja'mlengen. Birneshe kitaptan ibarat bolg'an «Avesto» ja'miyet ha'm insan turmısının' ba'rshe tarawlarındag'ı ideyalardı ulıwmalastırg'an, regionımız xalıqlarının' olar tiykarında qa'liplesken jasaw ha'm turmıs keshiriw nızam -qag'ıydaların o'zinde ja'mlegen.

Jurtımızda b.e.sh. IV a'sirde basıp alg'an Makedoniyalı Aleksandr «Avestonın'» bir g'ana nusqasın saqlap qalıp, onı wyreniw ushın ustazı Aristotelge jibergen. Geybirewler Aleksandr «Avestonın'» tilin bilmegenligi, onın' ma'nisin tu'sinbegeni ushın kitaptın' qa'dirine jetpegen ha'm joq qılıwdı buyırg'an degen haqıyqattan jıraq pikirleri menen ja'ha'ndi xayran qaldırıp kiyatırg'an mashhur filosof Aristoteldey ullı oy iyesinen ta'lim ta'rbiya alg'an Aleksandardıń kitaptın' qa'dirine jetpegenine isenip bola ma? Ol sonshelli sawacıw adam bolg'an ba? Joq , a'llette. Aleksandr kitap neeken ligin, onın' ideyaları adamlarg'a qanday ta'sir ko'rsetiwı mu'mkinligin jaqsı bilgen. Sonın' menen birgeonın' a'skerlerine qattı qarsılıq ko'rsetken bul u'lkekhalıqlarının' ideyaları «Avestoda» o'z sa'wleleniwın tapqanın, ol qullıqqa bash bermesten, kitaptag'ı usı ideyalarg'a su'yengen halda, tez arada ja'ne g'a'rezsizlik ushın gu'reske shıg'ıwın ju'da' jaqsı tu'singen.

Qullası, Turan xalıqların jaqsı ideyalardan ayırıw, oylawdı qa'ramlıqta saqlawdın' en' jaqsı ha'm maqul jolı- onı o'zliginen ju'daetiwiw, g'a'plette saqlaw, tariyxın umıtwg'aalıp barıw arqalı

a'melgeasırıwın jaqsı bilgen Aleksandrın' «Avestonı» joq qılıwǵa urınıwı ta'biyiy edi. Keyinshelik basqa ja'ha'n fotihleri ha'm usıǵan uqsas jollardan barg'anı pikirlerimizdi maqullaydı.

Tariyxtan ma'lim, oraylasqan iri ma'mleketler ha'm imperiyalardıń payda bolıw processinde ideya ha'm ideologiyalardıń a'hmiyeti ja'ne deartadı. B.e.sh. IV-I ha'm eramızdın' baslarındag'ı Rim tariyxı bug'an birden-bir misal boladı. Bul qala-ma'mleketlerdeonın' puqaraları qudaylar ta'repinen en' joqarg'ı maqomǵa iyeadamlar sıpatında ta'n alıng'anı tuwralı ideya u'stinlikke iyeedi. Bul o'z na'wbetinde ba'rshe rimlilerdin' o'z-ara ten'ligi ideyasının' ken' qa'liplesiwine ha'm usı tiykarda ideologiyanın' bekkemleniwine sebep bolǵan. Mine bul ideologiyag'a ko're, Rim xalqı ra'ha'tte jasawı, ayrıqsha bir sociallıq siyasiy du'zimdi saqlap turıwı, ko'p mın' sanlı qullar bolsa, miynet qılıwı lazım edi.

Tariyxtan ma'lim ha'm mashhur bolǵan Spartak basshılıǵındag'ı qullar qozǵ'alan'ı usı ta'rtipke qarsı ko'terilgen ha'reket ekenin jaqsı bilemiz. Qozǵ'alan'shılar sanı 100 mın'ǵa jetiwine qaramastan bul ha'reketin' jen'iskeerisealmaslıǵı anıq bolǵan. Sebebi bul payıtta rimliler o'zleri ushın nızamǵa bul jasaw ta'rtibineaynalǵ'an ideya tiykarında qa'liplesken ta'rtipti buzıwǵa jol qoymas edi. Bul ideya rimlilerdin' turmısı ushın gu'res baratırǵ'an bir sharayıttaolardıń arasınan Spartak ha'm onın' ta'repdarlarına qarsı bir neshe ju'z mın' a'skerdi saralap alıw imkaniyatın bergен.

Ulıwmaalg'anda, A'yemgi Rimdegi o'zine ta'n ma'nis-mazmung'a iye bolǵ'an (yag'nıy «Qullar miynetirimlilerdin' ra'ha'ti» principi tiykarında) ten'lik ideyası a'steaqırın xalıqtı alamang'a, imperiya ushın za'ru'r bolǵ'an a'skerlerge, jokarıdag'ı principti so'zsiz qorg'awǵa tayar turg'an armiyag'aaynaldırǵ'an. Imperiyanı jaratatug'ın du'nyaqaras ha'm ideologiya tez ja'mlesken. Bul bolsa o'z na'wbetinde usı armiyanın' baslıqları-Rim imperiyasının' jawınger a'sker basıları YUliy Cezer , Oktavian Avgustin ha'm basqalardı tariyx saxnasınaalıp shıqtı. Usı da'wirde Rimnin' qasındaAfina ma'mleketi de gu'llep jasnag'an bolıp, onın' tiykarǵı turmıs principi erkinlik ideyasına su'yenetug'ın edi. Rim armiyası ma'deniy rawajlanıw tamannan u'stin bolǵ'an Afinanı tez arada basıp aldı. Biraq o'z territoriyasındaAfinadag'ıday erkinlik ideyasın u'stinlikke iye principeaynaldıraalmadı. Sebebi erkinlik ideyası totalitarizm ushın en' tiykarǵı ma'newiy qa'wip bolıp esaplanadı. Turmıs erkinlikke tiykarlang'an Afina insaniyat ma'deniyatının' bekkem tamaltaslarının' biri, rawajlang'an, joqarı ma'newiy qa'diriyatlar u'stin bolǵ'an civilizaciyanı du'nyag'a keltirgen edi. Bul da'wirdegi ilim ha'm ma'deniyatın' rawajlanıwı insaniyattı usı bu'ginge deyin su'ysindirip kelmekte.

Rim bolsa ilim ha'm ma'deniyat boyınshaAfinag'a ten'lesealmas edi ha'm bul tarawlardaonnan u'stinirek bolǵ'an birer kashfiyot yakiy jan'alıq jarataalmadı. Ol du'nyag'a qorqıw salg'an wayranger ha'm basıp alıwshı imperiyanı, urısqaq ha'm zoraban armiyanı jarataaldı. Rimliler sol da'wirdeAfinanı jen'ip ha'm onın' u'stinen hu'kimranlıq ornatqan bolsa da, afinalılardan u'yreniwden arlanbag'an. Ha'tteen' ataqlı Rimliler o'z perzentleri ushın ustaz ha'm oqıtıwshılardı afinalılar arasınan tan'lag'an ha'm bunı maqtanısh tutqan. Belgili francuz filosofi J.J. Russo bul tuwralı bılay jazǵ'an: «Siyasiy tamannan a'zzi bolǵ'an Afina ideyalıq ha'm ma'newiy tamannan Rimdi ilajsız dize bu'ktiriwge ma'jbu'r qılǵ'an edi. Rimliler bul boyınsha heshqashan afinalılardıń qarsısında o'zlerin jen'impaz dep esaplay almag'an». Ja'ne bir francuz jazıwshısı Andre morua bul processti analiz qılaotırıp, to'mendegi pikirdi bildirgen. «Avropa bul ideya ha'm jollardıń qaysı biri tuwrı ekenligin tolıq ajıratıp, o'z jolın olardıń biri sıpatında tan'lap alaalmadı. Orta a'sirler son'ında imperiyalarda jaratqan Avropa A'yemgi Rim jolınan Rimnin' qulawınan keyin erkinlik ha'm milliy ma'mlekechilikti iqtıyarmaaynaldırǵ'an Avropa A'yemgi Afina jolınan bardı. XX a'sirde franciyada dunyag'a keltirgen Avropa birinshi joldan, usı ju'z jıllıqtın' aqırına kelip demokratiyalıq rawajlanıwına qaray bag'dar alg'an Evropa bolsaeкинshi joldan barmaqta. Bir a'sirde, qısqa da'wir arasında bunday halattın' payda bolıwı evropalıların' qanında bul jollardıń ekewi ushın ha'm ulıwma genler saqlanıp qalg'anın da'lilleydi.

Bul misallar «Milliy g'a'rezsizlikideyası» pa'ninde u'yreniletug'ın ideya ha'm ideologiyalardıń insaniyat tariyxındag'ı ornı, ma'mleket ha'm ja'miyet ta'g'dirine ta'siri

bolg'anlig'ın tikkeley ko'rsetedi. Sonın' menen birge bul pa'n tek ideya ha'm ideologiyalar tariyxı menen sheklenbeydi. Ha'zirgi da'wirde ideya ha'm ideologiyalardıń a'hmiyeti, bu'gingi du'nyanın' ideologiyalıq ko'rinisi, ideya ha'm ideologiyalardıń ondagı ornı sıyaqlı ma'nisler ha'm usı pa'nın' tiykarg'ı tematikası qatarınan ornı aladı.

Bul boyınsha Prezidentimiz I.Karimov mına pikiri ju'da' a'hmiyetli: «Millet bar eken, milliy ma'mleket bar eken, onın' g'a'rezsizligi ha'm erkinligi, tradiciya ha'm u'rp-a'detlerine qa'wip (tahdid) salatug'ın onı o'z ta'sirinealıw, onın' u'stinen hu'kimdarlıq qılıw, onın' baylıqlarınan o'z ma'pleri jolında paydalanıwg'a qaratılğan umtılw ha'm ha'reketler mudamı qa'wip sıpatında saqlanıp qalıwı anıq. Usı ma'niste, bunday qa'wip-qa'terlerge qarsı tiykarg'ı qural sıpatında jurtımızda jasap atırg'an ha'r bir insan a'wele o'nip o'sip kiyatırg'an jan'a a'wladtın' ha'r ta'repleme barkamal, erk-ıqrarı baquwat iymanı pu'tin bolıp, er jetiwi ushın jamiyechilik ha'm xalkımız ortasında ma'newiy ma'ripiy iskerligimizdi joqarı da'rejege keltiriwdin' a'hmiyeti zor».

Milliy g'a'rezsizlik ideyası oqıw pa'nın' tiykarg'ı tematikasın, problemaların usı wazıypanı orınlawg'a hizmet etedi. Bul boyınsha to'mendegi bir qatar ma'seleler usı pa'nın' predmeti toparına kiretug'ın tiykarg'ı problemalar bolıp tabıladı.

1.«Ha'zirgi da'wirdin' ideologiyası qanday? ha'm onda qaysı ideologiyalar u'stinlik etpekte?»

Degen ma'selenin' ma'nisin tusiniw ju'da' ha'm za'ru'rli.

Prezidentimiz qayta qayta uqtırg'anınday aq ha'zirgi da'wir –du'nyada ideyalıq qarama qarsılıq qatan' tu's alg'an, ideologiya poligonları yadro poligonlarınan ha'm qa'wiplirek bolıp baratırg'an da'wir.

Bu'gingi ku'nde rawajlang'an ma'mleketlerdin' ideologiyası ulıwmainsaniy qa'diriyatlar ha'm demokratiyalıq principiierge tiykarlanadı. Usılar menen birge, bugingi du'nyada ideyalar ha'm buzg'ınshı ideologiyalar qurallar ideyalıq ta'sir o'tkiziw imkaniyatları ha'm ken'eyip barmaqta. Jawız millechilik ha'm shovinizm ideologiyaları dunyadag'ı tınıshlıq ha'm turaqlılıqqa iritki salıwg'a ha'reket qılmaqta.

2.Ja'ha'n' rawajlanıwınin' bekkem qa'siyetlerinin' birineaynalğan ken' integraciya ha'm globalıw processin ha'r ta'repleme u'yreniw gerek. Bul processler ha'm ilim texnika ha'm xabar texnologiyasının' pa'tli rawajlanıwı ideyalıq –ideologiyalıq tarawg'a salmaqlı ta'sir ko'rsetpekte.

3.Bu'gingi du'nyadag'ı turli ma'mleketlerdin' bir biri menen ajıralmas baylanısqa bolg'an geostrategiyalıq maqsetleri ha'm ideologiyalıq siyasattı u'yreniw ha'm insan kamalatı ushın a'hmiyetli ma'selegeaynalıp barmakta. O'z maqsetine jetiw ushın jurgen ku'nler bunday *** tiykarınan ideologiyalıq quralg'an paydalanbaqta.

4.Milliy g'a'rezsizlik ideyasının' tiykarg'ı tu'sinik ha'm principlerin u'yreniw ja'ha'n maydanların ideologiyalıq jaqtan bo'lip alıwg'a urınıwlar keskin tu's alıp atırg'anın bilip alıw imkaniyatın beredi. Bunday urınıwlar, a'wele ha'rbir g'a'rezsiz ja'miyettin' o'z milliy ideya ha'm ideyası bolıwı taqazaetpekte. Ha'zirgi payıtta kimnin' ideyası ku'shli, ideologiyası o'mirshen'irek, turmıshlıq bolsa sol jen'iskeerisedi. Bul XX a'sirdin' tariyxınan kelip shıg'atug'ın za'ru'rli juwmaqlardıń biri.

5.Oraylıq Aziya territoriyasındag'ı ideologiyalıq processler ha'm bul tarawg'aayırıqsha itibar beriw za'ru'rliğin ko'rsetip turadı. Territoriyamız o'zinin' ekonomikalıq potencialı, qalay geostrategiyalıq jag'dayı menen ja'ha'n'degi ko'p g'ana ku'shlerdin' dıqqatın tartpaqta. O'z ta'sirin o'tkiziwge urınıp atırg'an ku'shler bul territoriyada tariyxıy qa'liplesken sociallıq ekonomikalıq,, ma'deniy –ag'artıwshılıq baylanıslardı joldan shıg'arıw ma'mlekettin' birge islesiw, milletler ara tatıwlıq ha'lsiretiw, tu'rli keskinliklerdi ju'zege keltiriw ushın ideologiyalıq jumıslar sho'lkemlestirmekte.

6.Bul ma'selelerdin' biz u'yreniwge kirisip atırg'an pa'n boyınsha tu'sindiriliyai O'zbekstannın' g'a'rezsiz rawajlanıwı ma'mleketimizde payda bolıp atırg'an ja'miey ha'm rawajlanıwdın' o'zbek modelin iskeasırıw processinde ideologiyalıq tarawdag'ı wazıypalar menen tıg'ız baylanıslı. Bul ma'selelerdin' mazmun-ma'nisi ideologiyalıq boslıq tusinigin ha'm onı jan'a

g'a'rezsizlik ideologiyasi menen toltiruv boyinsha iskerlik arqali ken' ha'm teren' tusiniw mu'mkin.

7. Milliy g'a'rezsizlik ideyasının' xalıq, ayrıqsha jas a'wlad ushin a'hmiyetli u'yreniw g'a'rezsizlik jıllarındag'ı sociallıq ekonomikalıq reformalar, ishki ha'm sırtqı siyasat xalkaralıq baylanıslar qanday bolg'anın biliwge ha'm taqazaetedi.

8. Ja'miyette heshbir ha'diyse insan aralaspasa a'melgeaspaydı. Sociallıq oy ha'm sana da o'zi menen o'zi an'satlıq penen qa'liplesip qalmaydı. Halıqtın' ruwxıyatı ha'm oyın ha'm maqset ha'm inanımın filosofiyasın o'zgeriwi ushin bul processlerdi jen'ip teren' biliw, ha'r ta'replemeanaliz qılıw kerek.

9. Biygana ideyalardıń O'zbekstang'a ta'sirin u'yreniw processı ideyalıq ta'rbiya barısındaele ko'p g'ana wazıypalardıń barlıg'ınan dalalat beredi. Heshqashan adamzat ja'miyetinde ideyalıq boslıq bolmag'an ideyası joq inanımı bos adam qayaqqa tarca, soyaqqaawa beredi. Eger ideyalıq boslıq payda bolsa, so'zsiz bilim ornın bızın' ta'biyatımızg'a jat tu'rli-tu'rli ideologiyalıq momentleriyelep aladı ha'm o'z ta'sirin o'tkiziwi so'zsiz. Ideyalıq boslıq tu'we ideyalıq ha'lsizlik bar jerde ha'm ideologiyalıq qa'wip ku'sheyip bara beredi.

10. Bul ma'niste milliy g'a'rezsizlik ideologiyasın qa'lipsetiriw ha'm turmıqa za'ru'rlik bolıp, bul ta'liymattın' ma'nisi ha'm mazmunı tiykarg'ı tu'siniktin' ha'm principielerin u'yreniw ju'da' ha'm za'ru'rli.

Sonı ayrıqshaaytıwımız kerek O'zbekstan Respublikası Konstituciyasının' principlerine Birinshi prezidentimiz I.A. Karimov pu'tkil ata-babalarımız ma'newiy miyrası, xalqımızdın' tradiciyaları ha'm qa'diriyatları, zamanago'y ilim, pa'n jetiskenlikleri ilimiy metodlar ayrıqsha tariyxıy sociologiyalıq metodlarg'a tiykarlanadı. Prezidentimizdin' miynetlerinde milliy g'a'rezsizlik ideologiyasının' ideyaları, u'stinlikke iye principieleri, qaramlıq ha'm o'zine ta'n ha'r ta'repleme tiykarlanıp berilgen.

1. Milliy ideya oqıw pa'ninde qa'liplesip atırg'an g'a'rezsizlik ideologiyasının' bekkem tiykarı, tariyxıy ha'm zamanago'y tamırları, filosofiyalıq tiykarları sıyaqlı ma'seleler ha'm u'yreniledi.

2. Bul pa'nde g'a'rezsizlik ideologiyasının' milliy ha'm ulıwmainsaniy principin u'yreniwgeayrıqsha itibar beriledi. Bul principlerdin' tiykarg'ı bo'legin insanparwarlıq, watan su'yiw, xalıq azatlıq tuyg'ısı, ananı ardaqlaw ha'm a'kege hu'rmet, semyanın' muqaddesligi ha'm hayaldın' qa'diri u'lkenge hu'rmet ha'm kishige izzet, jaqsı qon'sıshılıq ha'm ma'ha'lledegi tatıwlıq sıyaqlı qa'diriyatlar quraydı.

3. Milliy g'a'rezsizlik ideyası pa'ninde milliy ideologiya boyinsha jan'a ta'liymattın' mazmun ma'nisi, tiykarg'ı tu'sinik ha'm principiardi ha'm u'yreniledi. Milliy ideya milliy o'zlikti an'latıwshı ku'sh. Ol xalqımızdın' o'zligi, o'z potencial ha'm imkaniyatların an'lawg'a tu'rki beredi, ba'rshemizdi bul Watan puqarası, O'zbekstanlı ha'm O'zbekstan xalqı degen sociallıq birlikke ja'mleydi. Onın' Jokarg'ı maqset Watannın' jurıtınıshlıg'ı xalıq pa'rawanlıg'ı sıyaqlı a'liyjanab ideyalarg'a su'yengen haldaOzbekstannın' pu'tkil keleshegin do'retiwge bag'darlawdan ibarat.

4. Milliy g'a'rezsizlik ideyası tiykarg'ı o'zegin quraytug'ın ha'm biz u'yreniwge kirisip atırg'an pa'nge tiyisli temalar qatarına kiretug'ın tiykarg'ı ideyalar to'mendegiler:

Watannın' rawajlanıwı;

Jurt tınıshlıg'ı;

Xalıq parawanlıg'ı;

Ka'mil insan;

Sociallıq birge islesiw;

Milletler ara tatıwlıq;

Dinler ara bawriken'lik;

5. Milliy ideyani xalıq sanasına sin'diriw menen baylanıslı ma'selelerdi teren' bilip alıwımız tiyis. Belgili o'zbek xalkı ushin perzent ta'rbiyası a'zelden ata-analardıń en' za'ru'rli wazıypası bolıp kelgen. Sol sebepli milliy g'a'rezsizlik ideologiyasın adamlar sanasınaen' da'slep jas a'wlad sanasına sin'diriw na'tiyjeli ta'lim -ta'rbiya processine su'yenedi.

Milliy g'a'rebsizlik ideyasi o'qiw pa'nin' o'zine ta'n wazıypaları(funkciyalari) bar. Olar a'wele Prezidentimiz «Milliy g'a'rebsizlik ideyasi: tiykarg'ı tusinik ha'm principler» qarap so'z ullı keleshek ha'm ullı maqsetlerge qarap birlestiriw ma'mleketimizde jasaytug'm milleti, tili ha'm dininen qattiy na'zer, ha'r bir puqaranın' birden-bir Watan baxtı saodati ushın mudamı juwapkershilik sezim jasawg'a umtılwı, ata-babalarımızg'a biybaha miy rasi, milliy qa'driyat ha'm tradiciyalarımızg'a mina'sip bolıwga'aerisiw, jokarı pazıyletin ha'm ka'mil insanlardı tarbiyalaw, olardı jaratıwshılıq islerine aralastırıw bul mukaddes zamin ushın turmıs aynaldırıw milliy g'a'rebsizlik ideologiyasının' bas maqseti

1. Bul maqset bul boyınshaoqıw pa'ninde tiykarg'ı wazıypalarına bo'linedi. Milliy g'a'rebsizlik ideyasi o'qiw pa'nin' jan'a du'nya qarası qa'liplesiw funkciyası filosofiya menen tig'ız baylanıslı bolıwdı talap qıladı. Bul boyınsha bul pa'nin' filosofiyalıq bilimler sistemasına kiriwshi na'zerde turıw lazım. Belgili, ideyalar tuwralı ilimiy bilimler adamlardıń dunya qarasın qa'liplestiriwge xızmet qılatug'ın filosofiyalıq oylawdıń bir bo'legi. Olar adamlarda du'nyanı biliw, pa'rawan turmıs keshiriw ha'm o'z insanıy ma' tig'ız baylanıslı. Ideyalıq du'nyag'a ko'z qaras quramalı duziliske iye. Ol birqansha quramlıq bo'leklerdi ideologiya bilimler, ideya ha'm maqsetler, ta'biyiy ha'm sociallıq pa'nlerdin' tabısları, qa'driyatlar, isenim, e'tiqod, pikir h.t.b. o'z ishine aladı.

Ideyalıq dunyag'a ko'z qarastın' quramında yag'niy inanım e'tiqod u'lken a'hmiyetke iye. Ol insanlıq o'z qarasına ha'm ideyalari durıslıg'ı, arziw u'mitlerinin' tiykarlı ekenligi, iskerligi ha'm ulıwma maqset ha'm talaplarga'a mashıg'ına bolg'an teren' isenimnen payda boladı, adamnıń erk-iqrar, iskerlik jo'nelislerinin' belgileri, olardı basqarıwga'a a'meliy iskerlikke umtıldıradı. ma'selen, biran bir partiya ya topar o'z maqsetine jetiw ushın ha'reket etedi, o'z makseti jolında o'zgeriwge ha'reket etedi. Kullası, turmısta o'z maqsetine erisiwdin' en' an'sat ha'm kem ha'reket talap qılatug'ın jolı- o'zgelerdin' du'nyag'a qarasına kiriw ha'm onı o'z maqsetleri taman o'zgeritiw. Sebebi a'zelden ha'r qanday ideologiya ideyalıq du'nyag'a ko'z qarasqa qaray sawallarg'a juwap tiykarında jariqqa shıqqan.

Ideyalıq du'nyag'a ko'z qarastın' jokarıda ko'rsetilgen principler onın' principlerin belgilep beredi. Olar jamiyettin' ulıwma maqset ha'm tileklerinden kelip shıqqan ha'm adamlardıń tirmısı ha'm iskerligi ushın ulıwma metodologiyalıq a'hmiyetke iye boladı. Kullık ko'z-qaraslıq funkciyalari tuwralı aitqanda onın' ob'ekti, sıpatında a'weli konkret insan ha'm ja'miyet na'zerde tutıladı. Sebebi du'nyag'a qaras jamiyettin' ma'ripiy xalat ha'm insanıy muna'sibetlerdin' sanadag'ı sa'wleleniwi. Bul ko'z-qaras, bunday du'nya qaras insanın' basqalarga'a, ja'miyetke, turmısqa qatnasında ha'm ko'riniş tabadı. Bul ideyalıq du'nyag'a ko'z qarastı bahalaw funkciyası an'latadı. YAg'niy insan o'z ideyalari ha'm ma'nislerinden kelip shıg'ıp, ha'diyselerdi jaqsı jaman, paydalı, zıyanlı, sawap, gu'na, uyat sıyaqlı kategoriyalarga'a ajıratadı, olardı bahalaydı.

Ideyalıq dunyag'a qaras insan iskerligi bir qatar usıl, kurallar arqalı basqarıw funkciyasın atqaradı. Onın' insan iskerligin qadag'alaw, baqlaw funkciyası ha'm bar. Bunda ideyalıq du'nyag'a qaras ja'miyechilik payda bolıwı na'zerde tutılmaqta. Ko'p qadag'alaw funkciyası belgili ushın birer ma'newiy o'lishemi wazıypasın atqaratug'ın na'zerde tutıladı.

Ideyalıq du'nyag'a qarastın' birlestiriw (kommunikativ) funkciyası ha'm bar. Ma'selen, ja'miyettegi tu'rli qatlam ha'm partiyalar ma'pleri ko'z-qarasınan parqlar bolıwı ta'biyiy. Bunday jaratılıwında ideyalıq du'nya qaras olardı mudamı kelisimge keltiriwge xızmet qıladı ha'm ulıwma maqset jolında birlestiredi.

Ha'r qanday ma'ptin' qa'liplesiwi ha'm da'rejeleri ideyalarda, ta'liyematlarda o'z sa'wleleniwin tabadı. Bul ko'z-qarastan, ideyalar ta'liyematlar ortasında gu'res bolıwı ta'biyiy. Prezidentimizdin' tili menen aytqanda, «Xayottin' o'zi tu'rli tuman g'oyalar quramidanda, baqsu-munozaralardan ibarat. Taraqqiyottin' mano-mazmuni, kerek bolsa, filosofiyası ha'm shunda. Wz mustaqil fikriga ega bwlgan, wz kushiga, wz tanlagan ywlning twg'riligiga ishongan inson doimo kelajakka ishonsh bilan qaraydi. U jamiyatdagi fikrlar hilma -hilligidan shwshimaydi balki zamonaviy bilim va falsafiy qarashlarga, hayot haqiqatiga suyangan holda har qanday

g'arazli niyat, tahdid va intilishlarni fosh qilishga qodir bwladi» (Islom Karimov Donishmand xalqimizning mustahkam irodasiga ishonaman «Fidokor» 2000y 8iyun).

Milliy g'a'rezsizlik ideyasi, basqa ja'miyetlik pa'nler kibi ja'miyetimizde tariyxıy yadı qa'liplestiriwge ja'rdem beredi. Bul ma'selede milliy g'a'rezsizlik ideyasın u'yreniw tariyx pa'ninin' tiykarlısın bilip mu'mkin tig'ız baylanıs a'melgeasadı.

Bunda ideya ha'm ideologiyalar tuwralı bilimlerde toplawg'a umtılıw emes, ba'lkim ideyalıq-ideologiyalıq processlerdi insaniyat tariyxının' u'zliksiz bir quramlıq bo'legi sıpatında birden – bir bir pu'tinlikte tu'siniw, bolıp atırg'an waqıyalardıń ma'nisin teren' biliw tiykarıg'ı maqsetkeaynaladı. Mine usınday umtılıw, o'z na'wbetinde, bu'gingi du'nyanın' ideologiyalıq ko'rinisin, onda qanday ideologiyalıq poligonlar hızmanet ko'rsetip atırg'anı, olardıń maqset-muddahaları, biygana ha'm jat ideyalardıń ja'miyetimizge ta'siri tuwralı haqıyqat juwmaqlaw imkaniyat beredi.

«Milliy g'a'rezsizlik ideyası» pa'ninin' jaslarda ideologiyalıq immunitet qa'liplestiriw funkciyası ha'm bar. Bul boyınsha ha'zirgi zamannın' ideologiyalıq ko'rinisi, bu'gingi du'nya ideya ha'm qa'diriyatlar menen tanıstırıw, xalqımızdıń o'z aldına ushın jat ha'm biygana ideyalardıń zıyanlı ta'sirinen abaylı bolıwdı ha'm u'lken a'hmiyetke iye.

Bul ma'selelerdin' mazmun-ma'nisin bilip alıwda «Siyasattanıw», «Sociologiya» siyaqlı ilimlerdeń de roli basım. Bul boyınsha Prezidentimiz I.Karimov miynetlerin u'yreniwdeń roli joqarı. Bul shıg'armalarda jurtbasshımız ideya, ideologiya tu'siniklerin, olardıń do'retiwshı ha'm wayrangenr bolıwı, a'hmiyeti, ha'zirgi da'wirde territoriyamız ha'm ma'mleketimizde qa'wipsizlikti saqlaw, turaqlılıqtı bekkemlew ha'm rawajlanıwgaerisiw ushın za'ru'r bolg'an kepillikler nelerden ibarat ekenligin, millet, ma'mleket ha'm shaxstın' bundag'ı juwapkershiligi ha'm wazıypaları qanday ekenligi tuwralı ilimiy-teoriyalıq tamannan tiykarlang'an juwmaqlar aytilg'an. Olar tiykarında joqarıda tilgealınan temalardı teren'irek u'yreniw mu'mkin.

Ka'mil insandı ta'rbiyalawda joqarı oqıw orınlarında oqıtılaturg'ın «Milliy g'a'rezsizlik ideyası pa'ni», «Ma'newiyat tiykarları», «Ma'deniyyattanıw», «Etika», «Estetika» pa'nleri menen tig'ız baylanıslı. Bul bolsa, o'z na'wbetinde jaqsı ja'miyet qurıw processinde ideyalıq-ideologiyalıq tarawdag'ı aktual wazıypalar, olardı a'melgeasırıw imkaniyatları ha'm bul procestin' ha'r bir jastın' juwapkershiligin an'lawg'a ja'rdem beredi.

Dintanıw temaların teren' u'yreniw de milliy g'a'rezsizlik ideyasın oqıw pa'ninin' wazıypaların ja'rdem beredi. Dinnin' ma'nisi, onnıń sociallıq qubılıs sıpatında ornı ha'm a'hmiyeti, ja'xa'nnin' diniy ko'rinisi qanday ekeni, onda qaysı din yaki konfessiyanın' tutatug'ın ornı siyaqlı ma'selelerdi u'yreniw ju'da' za'ru'rli. Bul o'z na'wbetinde diniy aqıydaparastlıq (dogmatizm), islam xalifatlıg'ın tiklew, din nıqabı astında zıyanlı ha'm buzg'ınshı ideyalardıń mazmun-ma'nisin teren' an'law, olarg'a qarsı belsendilik penen abaylı bolıw tuyg'ısın qa'liplestiriwge ja'rdem beredi

Milliy g'a'rezsizlik ideyasının' huquqıy konstitutciyalıq tiykarların u'yreniwde huquqtanıw pa'ninin' a'hmiyeti ku'shli. Ma'mleketimizde insan xuquqları ha'm erkinlikleri ha'kimiyattın' konstitutciyalıq tiykarda bo'liniw principi, siyasiy plyuralizm ha'm ja'miyet turmısın erkinlestiriw ku'shli ma'mlekettin, ku'shli ja'miyetke qaray barıw, bul boyınsha a'melgeasırılıp atırg'an islerdin' ma'nisi siyaqlı ma'seleler milliy g'a'rezsizlik ideyasın xalqımız, a'weli jaslarımız qa'lbi ha'm sanasına sin'diriw menen tig'ız baylanıslı. Bul boyınsha O'zbekstan Konstitutciyasında plyuralizm, pikir ha'm ko'z-qaraslar erkinligi, siyasiy institutlar ham ideologiyalar a'mel qılıwının' nızamlıq tiykarları belgilep qoyılğ'anı, olardıń ulıwma insaniy qa'diriyatlar ham xalıqara talaplarğ'a maslıg'ın bilip alıw ju'da' ha'm za'ru'rli.

Milliy g'a'rezsizlik ideyası elimizde jasaytug'ın ha'r bir millet, sociallıq topar, din, partiya yaki qatlam wa'kili ushın ulıwma kriteriy. Bul ma'niste, ol 130dan artıq millet wa'killerin qurag'an O'zbekstan xalqının' g'a'rezsizlikti bekkemlew jolınan baratırg'an ja'miyetimizdin' ulıwma ideyası. Ja'ha'n ja'miyechiliginin' g'a'rezsiz ag'zası ha'm quramlas bo'legi bolg'an O'zbekstanda, milliy ma'mlekechilik da'stu'rlerimizdi saqlaw, qa'dirlew, ma'mleketimiz shegeraları qa'wipsizligin ta'miynlew ha'm puqaralarımızda jat ideyalarg'a qarsı ideologiyalıq

immunitetti qa'liplestiriw, olardierkin puqaralıq jamıyetti paydaetiw jolında birlestiriw isine bag'darlaw bul ideyanın' tiykarg'ı maqset xa'm wazıypası.

Qullası milliy g'a'rezsizlik ideyası, onın' tiykarg'ı tusinik ha'm principielerin jaslarımız qalbi xam sanasına sindiriw mashakkatlı xam kop kırlı, xurmetli uazıypa. «Milliy g'a'rezsizlik ideyası» oquu pa'ninin' a'hmiyeti, sociallıq pa'nler ortasındapg'ı ornı, olar menen baylanısı, ta'rbiyalıq funkciyaları, mine bul wazıypanı na'tiyjeli a'melgeasırıw menen belgilenedi. Bul bolatug'ın bolsa usı tarawda minet qılıp atırg'an ha'r bir alım, qa'nige ha'm oqıtıwshıdan joqarı juwapkershilik, aktiv ha'm principiallı bolıwdı talap qıladı .

Milliy g'a'rezsizlik ideyası filosofiyalıq bilimler sistemasına tiyisli bolg'anlıqtan o'zine ta'n metodologiyalıq wazıypanı ha'm atqaradı. YAg'nıy ol basqa jekeoqıw pa'nleri ma'selen tariyx, a'debiyattanıw, manaviyat tiykarları ha'm basqalar shug'ıllanatug'ın ma'selelerdi sheshiw ushın tayar modellerdi bermeydi, al olardı ha'm usı taraw menen shug'ıllanıwshı ha'm u'yreniwshilerdi ideyalıq du'nya qaras ulıwma ideologiyalıq principler menen qurallandıradı. Bul boyınsha milliy g'a'rezsizlik ideyası basqa taraw wa'killeri ushın ha'zirgi du'nyanın' ideologiyalıq ko'rinisi, insan sanası ha'm qa'lbi ushın gu'res, g'a'rezsizlikti bekkemlewdin' ideologiyalıq principleri mazmunın bilip alıwda metodologiyalıq tiykarı wazıypasın atqaradı.

2-tema: “Milliyideya: tiykar g`itusinikha`mprincipler» pa`ninin` tariyxiy tamirlari, qa`liplesiwbasqishlari

1. Insaniyattariyxindaideyaha`mideologiyalarko`riniwinin` tiykar g`ibasqishlari.
2. Mifologiya, teologiya ha`m xaliq ruwxiy-ma`deniy qa`diriyatlarinda milliy ideya ha`m ideologiyani`sa`wleleniwi.
3. Batis ma`mleketlerinde birinshi ideyaliq qarasar ha`m olardin` qa`liplesiw basqishlari.
4. Shig`isha`mOrayliqAziyadaideyalaridin` ko`rinisi, olardin` gumanistikma`nisi.
5. Batisma`mleketlerindeideyaliqqarasarlardin` qa`liplesiwbasqishlari.
6. G`a`rezsizlik – milliyideyapa`ninin` bastemasi. Ruwxiy ma`rtlik – millet ideyasi ha`m ruxinin` ko`rinisi.

Jamiyet tariyxin u`yreniw soni ko`rsetedi, birinshi materialliq ha`m ruwxiy medeniyat mekanlarinic ko`pshiligi deslep SHig`ista qeliplesken ha`m bul insaniyattic keyingi rawajlanıwı ushin watan bolıp xızmet qılǵan. Esirese, eyemgi Mısır, Vavilon, Turan, Iran, Hindistan, ha`m Qıtayda payda bolǵan civilizaciya tarixta ehmiyetli orın tutadı. Eyemgi SHig`ıs jeri xalıqları du`nyada birinshilerden bolıp jergeegin ekti, tabiattan saylap alıw jolı menen o`simliklerdic ko`plep sortların jetistirdi. Olar quramalı suwǵaraw qurılmaların jarattı, tarixta melim bolǵan birinshi suw digirmanları ha`m juwazlardı qurdı, deslepki u`y haywanların qolǵa u`yretti, jipek qurtın bag`ıp onnan tebiyg`ıy jipek alawdı oylap tawdı. Ju`de ha`m qıyın bolǵan arxitektura ko`rkem o`nerine tiykar saldı,tebiyat ku`shleri qarısında qanshelli sabır taqatlı, erikli, o`tkir pikirli, fizikalıq jaqtan salamat, ruwxiy jecilmes bolıwdı du`nyag`a u`lesin ko`rsetti.

Usı tiykarda tu`r tu`rli ideyalardı jarattı, olardı emelgeasırdı. Bul mısallar qalıs tu`rde „Aziya oraylıq“ ideyalarınan g`a`rezsiz bolǵan halda ulıwma insaniy ko`z-qaras toshkasınan tu`sindiriliwi lazım.

Ideologiyalıq processler tariyxıy ha`m social sha`rt-sharayat penen baylanıslı bolıp dewirler almasıwı menen jacalıq terepke o`zgerdi. Tekstte bunı qedimnen Turan ha`m Tu`rkstan aymag`ı dep atalg`an, bu`gingi ku`ndeonic orayı esaplang`an ha`zirgi Uzbekstan jerinde ju`z bergen processler menen deliylewge ha`reket qılıw mu`mkin.

Bizge melim milliy ideya ha`m ideologiyanic tariyxıy formaları ha`m ko`rinisleri xalqımızdic ko`p mic jıllıq o`tmishi dewirinde rawajlanıp keldi. Eyemgi Xorezm, Sogdiana ha`m Baktriyadaec aldın formalang`an, babalarımız terepinen bunnan 2700 jıl aldın jaratılǵan deslepki jazba derek „Avesto“ kitabında da jaqsılıq ha`m jamanlıq ortasındag`ı ezeliy gu`res sewlelendirilgen. Zorastrizmic jaqsılıq ha`m insanperwarlıq haqqındag`ı ko`z-qarasları jerimizge islam dini kirip kelgenge shekem tiykar g`ı ideyalar edi. Sonday-aq tu`rkiy xalıqlır ortasındag`ı Ko`k tecrisine (aspan ha`m quyashqa) sıyımw (shamanizm) ha`m buddizm (buddaviylik) ha`m diniy isenim sıpatında zorastrizm menen bir qatarda jasap keldi.

Zorastrizm, aymaqta birinshi ret qeliplesken deslepki memleket birlespeleri: Xorezm, Sogdiana ha`m Baktriyada memleket dini derejesine ko`terildi ha`m resmiy ideologiya wazıypasın da bejerdı. Kushon memleketi dewirine kelip zorastrizm menen bir qatarda, buddizmde memleketlik din wazıypasın o`tey basladı.

Lekin, Turannic waqıt-waqıt menen basqınshılar hu`jimine ushirap turıwı ja`miyettegi turaqlılıqtı izden shıǵarar edi. Miloddan aldındag`ı U`1-1U` esirlerdeAgameniy shaxları, 329-327 jıllardaAMakedonskiydic basqınshılıq ju`risleri regionda o`mir su`rgen g`a`rezsiz memlekechilikke melim mu`ddetke shek qoyılıwı sebep boldı. Xalqımız o`z g`a`rezsizligin qayta tiklew ushin dushpang`a qarısı jıllar dawamında gu`res alıp bardı. G`a`rezsizlik ideyaları, o`z milliy memlekechiligin tiklew ushin gu`res xalqımızdic sol payıttag`ı arızıw u`mitleri, (tabir joiz bulsa) onic ideya ha`m ideologiyasın sho`lkem qıladı. Olarg`a tiykarlang`an xalqımız Kushan pachalıǵı ha`m Ullı Tu`rik haqanlıǵı sıyaqlı u`lken saltanatdarg`a tiykar saldı.

Biraq tariyxıy process o`zgeriwi menen regionda g`a`rezsiz memleketke jene waqtınsha shek qoyıwg`a tuwrı keldi. XII esirdic aqırı U`SH esirdic baslarıcdaarab basqınshıları Turandı basıp

aldı. Bunda basqinshilqqa qarsı gu`res ideyaları tek bir maqset jolında meselen, Turan jerin orap basıp aliwshılarınan azat qılıw ushın urıslarda birlestiriwshi ideya boldı. Muhanna ko`terilisi ha`m onı azatlıq ushın gu`res ideyaları basqinshılarg`a qarsı gu`reste ideologiya uazıypasın bejerdi.

Maverennaxrda (ha`zirgi O`zbekstan jerinde) islam dininic tarqalıwı xalıqtıc bir isenimge birlestiriwdey, tariyxıy wazıypanı bejerdi. IX-XP esirlerde Samaniyeler, Karaxaniyeler, G`aznawiyeler, Seljukiyeler, Xorezmshaxlar dinastiyası terepinen aymaqta tiykar salıng`an memleketler tek o`zbek xalqı, belkim du`nya xalıqları tariyxında da terec iz qaldırdı. Muhammed Xorezmiy, Abu Nasır Farabiy, Ahmed Farg`aniy, Abu Ali Ibn Sino, Abu Rayxon Beruniyday ulamalardıc o`lmes do`retpeleri du`nya ilimin bayıttı. Mutasavvuflar XojaAhmed Xamedaniy, Ahmed YAssaviy, Abdulxolix G`ijdivoniy, Bahouddin Naqshband, Najmiddin Qubra; muyaaddislar: Imom Buxariy, Imom Termiziylardıc teliymatında sewlelengen kemil insan ideyaları, edillik haqqında g`a`reziylik haqqında ko`z-qaraslar ja`miyettic sag`lam manaviy-terbiyalıq ruhın saqlaw ha`m bekkemlew gexızmet qıladı. Bul ideyalar Watan ha`m xalıq mepi jolında pidayılıq ha`m insanperwarlıqtı u`yretti. Olar milliy-manaviy qediryatlar sıpatında xalqımız medeniyatı, edebiyatı ha`m ko`rkem o`nerinde masılı M.Qashqariy, YU.Hajib, A.YUgnakiy, Abdurahman Jamiy, ANavoyi, Jaloliddin Rumiy, Mirza Bediller do`retiwshiliginde terec orn iyeledi.

Bul ideyalar wzbek memlekechiligine rawajlanıwında da ehmiyetli faktor bolıp xızmet qıladı. A. Temurdıc „Temur tuzukleri“ Nizam ul nulkıtic „Siyasatnama“ kitaplarında memleket makemesi ha`m puxarag`a qatnasıqta

edillik, insap, diyanat, el jurt tınıshlıg`ı ha`m abadlıg`ı bas ideya sıpatında alg`a su`rildi. Bul ideyalar Temuriyeler memleketi ideyalıq principlerini turaqlı bag`darı edi.

XU`P-XIX esirlerde ulıwma milliy mepler ornına tar ha`m sheklengen, jeke ha`m dinastiyalıq meplerin u`stem qoyılıwı, ja`miyet turmısında manaviy-terbiyalıq qediryatlardı bekkemlew ha`m ilim marifatı rawajlandırıw g`a`reziylik haqqında jeterli itibar berilmegeni o`zbek memlekechiligine kriziske ushırawına, g`a`reziylik qoldan beriliwine, Tu`rkistanda kolonnal tuzim ornalıp, sog`ılıg`ında milliy memlekechilikte jene bir merte tamamlanıwına alıp keldi. Sog`an qaramastan, terec tariyxıy tamirlarg`a iye bolg`an milliy ideyalar birotala jog`alıp ketpedi. Kerisinshe, kolonialıq sharayatında olar milliy memleketti tiklew, millet rawajlanıwı ha`m keleshegi ushın gu`res bayrag`ı sıpatında jenealg`a su`re basladı.

Bul talpınıwlar XIX a`sirde marifat parwarlıq ideyalar menen shıqqan Ahmad Donishti jetik ko`z-qaraslarında, XX esir basında payda bolg`an jadidizm ha`reketin rawajlanıw g`a`reziylik haqqında umıtlıwshılar wekilleri-Bexbudiy, Fitrat, SHulpon, Munavvar Kari, Abdulla Avloniy do`retiwshiligi ha`m iskerliginde jenede ku`sheydi. Jadidler Tu`rkstandag`ı xalıqlardı birlestiriw ha`m pu`tkil u`lkenic milliy g`a`reziylik ushın gu`res ideyasın alg`a qoydı. Tu`rkistanda basqinshı qızıl armiya ha`m sovet du`zimine qarsı ko`terilgen g`a`reziylik ha`reketin ideologiyaları ha`m sol jadidler boldı. Biraq despot sovet du`zitmi bul ideyalarg`a qarsı (miyrimli insan) xayri insoniy ideologiyasın alg`a su`rip, xalıq meplerin inkar etti. Bul utopik, qıyalıy ideyalar real turmıs talaplarına juwap bermey, xalıqtıc destu`riy turmıs ko`rinesine, ja`miyet rawajlanıwı nızamlıqlarına ulıwma tuwrı kelmes edi. Olar milliy g`a`reziylikte moyınlamay, milliy qediryatlardı mensinbey, diniy isenimge qarsı gu`res tiykarında qurıl g`an edi. Lekin despot hu`kimet olardı xalıqqa ten aldırıw g`a`reziylik haqqında jan teni menen gu`resti. bul siyasat ayawsız gu`resler, quwdalawlar, zorlıqlardan ibarat edi, sol jillardag`ı repressiyalar bul gu`restic qayg`ılı ko`rinesini edi.

Bul du`zim u`lkemizde zorlıq penen ornalı g`an son`, xalqımız onı siyasatı ha`m ideologiyasına qarsı gu`res alıp bardı. Bul gu`res ayawsızlıq penen bastırıl g`an son`, jasırın tu`rde dawam etti. Ha`m sonında, 1937 jıldag`ı massalıq repressiya bul du`zimde onı ideologiyasına, ideyalarına qarsı shıqqan, ulıwma milliy meplerdi qorg`ag`an, ha`r qanday o`zgeshe pikirleytu g`ın adamdı „xalıq dushpanı“ dep dag`azaladı. Olar geybir milliy ideyalardı alg`a su`rip, xalqımız ma`plerin qorg`anı ushın olardı joq qılıp jiberdi.

Sonnan keyin g`ana, zorlıq penen ornalı g`an bul ideyalar ja`miyettic birden-bir hu`kimlik etiwshi ideologiyasına aylandı. Pu`tkil g`alabalıq xabarlandırıw quralları-radio, baspa so`z,

televidenie, ma`eniyat, iskusstvo, edebiyat, gumanitar penler sol ideologiyani sindiriwgexizmet qildi, memleket sho`lkemleri oni ha`kimshiligin ku`sh ha`m zorliq penen ta`miynlep turdi. Lekin bul ideyalar ba`ri-bir xalq qa`lbinen teren`orin ala-almadi, ja`miyettin` o`z ideologiyasinaaylanbadi, xalqimizdin` milliy ideya ha`m a`sirlik qa`diriyatlarin joq eteadmadi. Xalqimiz turmısında teren` tamir alg`an, onin`a`welden a`rmani bolg`an milliy ideyalar 80 jillardin`aqirında ma`mleketimiz basshısı I.Karimov ta`repinen izbe-iz ha`m qaharmanlıq penen ja`ne ku`n ta`rtibine qosildi ha`m watanımız azatlıg`ı ha`m g`a`rezsizlikti qolg`a kirgiziwdi a`hmiyetli faktor boldi. Olar ma`mleketimizdi burin ko`rilmegen o`zgerislerdi a`melgeasırıw, xalqımız turmısı ha`m rawajlanıwın belgilep alıwda ulıwma insanıy qa`diriyatlar u`stinligine tiykarlang`an azat ha`m abat watan, pa`rawan turmıs qurıw sıyaqlı joqarı maqsetlerimizdin` da`liyli bolıp kelmekte.

Jaratıwshılıq ideologiyaları eldi abat, xalq turmısın abadanshılıqqaeristiriwdey joqarı adamgershilikli maqsetler menen ajralıp turadı. Olar insaniyat cvilizaciyasınaerisken dewirlerden baslap ja`miyet turmısınic ec joqarı ideyalar sıpatında jasap kelmekte. Prezidentimiz I.Karimovtic „O`zbek tar meniste jaratıwshi“, degen so`zlerinde de mine usı ideyalar o`z ko`rinisin tapqan. Bunday jaratıwshılıq xalqımızg`aata-babalarımızdan miyras bolıp kiyatır.

Insaniyat tariyxındaadamlar sanası ha`m teg`dirine edalat, haqıyqat, jaqsılıq, miynet su`ygishlik sıyaqlı ideyalar tuqımın sepken payg`ambar Zardusht jaratqan „Avesto“ kitabında to`mendegi qatarlar bar: „Jaqsı pikir, jaqsı so`z ha`m jaqsı isler menen jaqsı pikir, jaqsı so`z ha`m jaqsı isti qeylemen. O`zimdi bar jaqsı pikirge, jaqsı so`zler aytıwg`a, jaqsı isler islewge bag`ishlayman, barlıq jaman pikirlerden, jaman so`z, jaman islerden ju`z buraman“. Bul joqarı adamgershilikli ideyalar bunnan 2700 jil burin jasag`an watanlasımız Zardushttic o`lmes ideologiyası edi. Insaniyat barqulla jaqsılıqtı jaqsılap, jamanlıqqa qarsı gu`resedi jaratıwshılıq ha`m pikirlesiw og`an ten bolg`an ullı qesiyet sanaladı. SHıg`ıs xalıqlarınic ullı jaratıwshılıg`ı ha`m qediriyatları tu`rli dewirler tesirinde Batisqa, sonıc ishinde Grek-Rim medeniyatında da ku`shli testr ko`rsetti. Ene sınday tesir astında filosofiyalıq oy-pikir du`nyası sonday derejege jetilsti, usı da`wirde jazılğ`an ko`plep miynetler ullı oy-pikir iyelerinic bay miyrasları ulıwmaadamzattic jaqsı niyet islerinexizmet etip kelmekte. Sol meniste, kemil isenim menen aytıwımız mu`mkin, insaniyattic ulıwma-adamzattic medeniyatı Batis cvilizaciyası ha`m SHıg`ıs medeniyatınic qosılıwı tiykarında jaratılğ`an. Meselen, A.Makendonskiydic ustazı, o`zinic jawınger shekirti Aziyanı basıp alıp og`an jiberilgen „Avesto“ kitabın terec u`yrenge, eiymgi Grek filosofi alım SHıg`ısta, yag`nıy turan jerinde bolsa ja`miyettic rawajlanıwı ha`m jaratıwshılıq ideyaları haqqındaAbu Nasır Farabiy, Ibn Sino, ANavoıy, ko`z-qarasları o`zine ten orın tutadı. „Al-Muallim as-Soniy“(ekinshi mug`allim) SHıg`ıs arestotel dep atalg`an Abu Nasır Farabiy (873-990 jıl) o`zinic „Fazıl adamlar sheha`ri“, „Puxaralıq siyasatı“, „Baxıt saadatqaerisiw haqqında traktat“ sıyaqlı miynetlerindeadamgershilikli ja`miyet, edalatlı du`zim haqqındağ`ı o`z oy-pikirlerin bayan etip, o`z dewiri ushin izbe-iz teliymat jarattı. Ol ha`r terepleme jetik, barlıq xalıqtı baxıtqa, ilim hikmetkealıp bariwshi ideal ja`miyet haqqında ideyalardı alg`a su`redi.

Usı dewirdic ullı oyshılları Abu rayxan Beruniy ha`m Abu Ali Ibn Sinonic bul boyınsha ko`z-qarasları o`zine ten. Olar ha`r bir nerseni gu`zetiw ha`m tejiriybe tiykarında u`yreniwge kkeyin juwmaq shıg`ırırıwg`a umtılg`an, baolıq jaratıwshılıq insannic miynetine baylanıslılıg`ın atap o`tken. Ullı o`zbek shayırı, oyshılı ha`m memleket ha`m siyasiy isker A Novoıy bolsa o`z miynetleri menen ja`miyet rawajlanıwınic zamanına ten paziyletlerdi jaratıwg`ı ha`reket qılğ`an. Ol qosıq ha`m destanlarında urıs jenjellerge, bilimsizlikke qarsı gu`res ideyaların ulıg`laydı. Insanlardı miynetke jaratıwshılıqqa edalatqqa shaqıradı. Ag`artıwshılıqqa tiykarlang`an ja`miyet jaratıwdı erman etedi. Onic bul arızıları „Farhad ha`m SHiyrin“, „Saddiy Iskandari“ sıyaqlı destanlarında o`z ko`rinisin tapqan. SHayırdic o`zide jaratıwshaqlıq islerine tikkeley basshılıq etken.

Qıtay ha`m hind oyshıllarınic ja`miyet rawajlanıwı haqqındağ`ı ko`z-qarasları ha`m jaratıwshılıq ideyaları daAziyanic „SHıg`ısqa ten“ menawiyatında o`zine ten orın tutadı. Sonday-aq ulı qıtay oyshılı Konfuciy (b.e.sh. 551-479) ideyaları hezirge shekem qıtay xalqı ideologiyasında jetekshilik qılıp kelmekte. Bul ideyanic tiykarı ja`miyetti ha`r qanday sociallıq silkiniwlerden

asirap abaylaw ha`m adamlar mepin joqarı qoyıwg'a qaratılg'an. Alımnıc maqseti xalıqta bar bolg'an tertip qag'ıydalardı hu`rmet qılıw ruwxında terbiyalaw bolg'an. Bul ideyag'a ko're, adamzat ja`miyetinic rawajlanıwına qarsı shıqpaw, yag'nıy revolyuciyalıq joldı tandamawı kerek. Konfuciy insanlar geyde pikir ju`rgizer eken, adamlardı sociallıq kelip shıg'ıwı yaki ja`miyettegi ornına qaray emes, belki adamıylıq edalatlılıq, haqgo`ylik, perzentlik izzet hu`rmeti sıyaqlı joqarı ruwxıy peziyletlergeerisiw arqalı kemillikeerisiw mu`mkin,dep esaplaydı. Bunday „SHıg'ısqa ten demokratiya" nıc principlerin o`zinde sewlelendirgen ideyalar pu`tkil ma`mleketlerdin` uzaq jıllar dawamında turaqlı jasap qalawg'a sebep bolg'an, shıg'ıs xalıqlarınic tariyxıy, sociallıq siyasiy rapwajlanıwına o`zinic jaratıwshılıq tesirin ko`rsetkeni gu`mansız.

Hind xalqınıc ullı perzenti Maqadma Gandi (1868-1948) o`zinic ruwxıy miyrasları, ideyaları ha`m alding'ı keleshek ko`z-qarasları menen XX-esirdic ullı shaxslarınic birineaylang'an. Ol Kolonizatorlarg'a qarsı gu`res tımsalı edi. Ol hindler menen musulmanlardıc o`z-doshıg'ın bekkemlewege umtıldı. Ganda din menen siyasattı bir-birne baylanıstırıwg'a ha`reket etti. Bundaxalıq „Magadma", „Ullı qelib" dep at bergenligide sonnan bolsa kerek. R.Tagor pikirine qarag'anda: „Gandi tabıslarınic sırı onıc ruwxıy ku`shinde ha`m joqarı derejede o`z meplerinen waz keshiwde. Ol o`zinic joqarı adamgershiligi menen jalg'ız. Gandi turmısınic o`zi pidayılıq tımsalı."

Eski turan o`z basınan keshirgen ullı tariyxıy waqıyalar ishinde ATemurđic jaratıwshılıq ideyaları ha`m emeliy xızmetidi u`lken ehmiyetke iye. Onıc esapsız urıs-jenjelsiz basınan keshirgen bolsa da, tiykarg'ı maqseti du`zetiwi ha`m jaratıwshılıq bolg'an. Ol „Temur tu`ziklerinde" : „Eger puxaramızdan birinic u`y imaratı buzılıp, du`zetiwge qurbi jetpese, kerekli u`skenelerdi jetkerip berip, og'an jerdem berilsin" dep ko`rsetpe beredi. Sol orında, jurıt basılardıc ATemur o`z memleketin aqıl-oy ha`m huqıqıy tiykar menen basqarg'an desek edalattan boladı degen pikirleri og'adaorınlı. Saqıpqırannıc Maverennaxr, Qorasan basqada jerlerde jaratqan qurılısları onıc o`zide Temuriyler dinstiyası dewiridegi medeniyat, ilim, edebiyat tarwında g'ı tabıslar bug'an mısıl bolaaladı.

Milliy memlekechlik ideyası ha`m onıc xalıqtıc rawajlanıwına unamalı tesirin g'a`rezsiz O`zbekstan mısılında ha`m ayqın ko`riwge boladı. O`zbekstnıc xalıq ara g'amxorlıq aymaqlıq, tınıshlıq, memleketlik tatiwlıq barısındaalıp barılıp atırg'an siyasatı tendikgic hu`kim su`riwine tiykar bolıp xızmet qılmaqta.

Cvilizaciya tarixında jawız ideya ha`m ideologiyalar. Du`nya tarixın ulıwmalasqan terizde bir ko`rinisinde ko`z-aldımızg'a keltirsek, onıc ha`r bir basqıshın insaniyat aldındag'ı jaca imkaniyatlar ha`m istiqbollar esigin ashıp beriwshi rawajlanıw basqıshı dewimiz mu`mkin. Bul tarix mazmunın ko`p terepten tu`rli social bo`limler, siyasiy ag'ımlar, xalıqlar ha`m milletler, ayırım memleketler ha`m social tizimlerinic tu`rli maqset ha`m meplerin o`zinde ko`rsetiwshi ideya ha`m ideologiyalardıc praktikası belgileydi. Tariyxıy process tabıattan kelip shıg'atug'ın bul qesiyetinic dialektikası insaniyat ushın turaqlı bolg'an „jaqsılıq" ha`m „jawızlıq" ortasında g'ı jalpı gu`res dep atalg'an muxtasar teriyinde o`z ko`rinisin tapqan.

„Jaqsılıq"-rawajlanıwg'a umıtılıwshı ku`shlerdi, adamgershilik ha`m joqarı morallıq filosofiyasın, social edil principleri yaki „Avesto"da bayan etilgen „jaqsı pikir", jaqsı so`z ha`m jaqsı istic negizin quraytug'ın qediryatlardı o`zindeayqın ko`rsetedi. „Jawızlıq" bolsa, tariyxıy reakciya, rawajlanıw jolin arqag'a burıw,qara ku`shler aktivligi ha`m hu`kimranlıg'ın su`wretleydi. Insaniyattıc, sonday-aq, O`zbekstannıc neshshe ju`z jıllıq shejiresinde ha`m tu`rli basqınshılıqlar aqıbetinde jorlıq, zulım, apat tuxımların shashıw ha`m qan to`giliwine sebep bolg'an buzg'ınshı ideyalar ha`m ideologiyanic apatlı tesiri menen qayg'ılı beti ko`p. Bul ideya o`zlerinde siyasiy basqınshılıq ha`m g'erezli umıtılıwlardı geyde jasırın, geydeayqın su`wretlegen halda diniy, milliy, klasslıq uranlardı bayraq, qılıp maydang'a shıqqanın ko`remiz. Biraq jag`day o`zgermey qala bergin. YAg'nıy, olar milletler ha`m xalıqlardıc turmıs jag`dayı, medeniyatı, bayramları ha`m u`rip-edetlerin ku`sh penen o`zgeriwge, kec xalıqtı basqalardıc siyasiy ku`shine boysındırıw ha`m ideologiyalıq tutqang'a salıwg'a, o`z-ara edalatqa tiykarlangan social tertiplerdi qarar taptırıwg'a, milletke jat bolgan ideorlogiyalıq ko`z-qaraslardı sug'ılıstırıwg'a qaratılg'an. Buzg'ansha ideyalar ha`m ideologiyalardıc emelgeasırılıwı milletler

həm xalıqlar ezeliy medeniyatınıc jemiriliwine, memlekethəm ja`miyet o`mirinde teskeri hediyselerdec ku`sheyiwine sebep bolg`an, ko`plepi xalıqdardı o`z jolın o`zi taclaw huqıqınan ayırg`an.

Ideyalar hu`kmranlıg`ınıc „tırnaq tası" qedimgi cvilizaciyalar dewirinde qoyılg`an edi. Og`an qarag`anda edetler həm principiiergeemes, belkim ideyalar yaqi qanaday-da bir maqsetke boysındırılğ`an belgili bir tildegi insan minez qulqın tu`rlendiriw mu`mkin edi. Biraq bul menen bir waqıtta da burınnan-aq adamlar sanasın hiyle həm aldawlar, jalg`an ideyalar menen zıyanlaw imkanıyatıda payda boldı.

Qedimgi cvilizaciyalardı da unamlı ideya həm qediryatlar menen birge, unamsız xarakterdegi ideologiyanıc həm o`nıp shıg`ıwı ushın sebep bolatug`ın eles tu`sinikler maydang`a kele baslag`an edi. Meselen, qedimgi rimde bunday qediryatlar dizimin, bir qarag`anda ulıwma insanıylıq qediryatlarına bolg`an, Watanperwarlıq tu`sinigin belgiler edi. Biraq, bul tu`sinik Rim xalıqınıc Quday terepinen ayırım tallang`anı, teg`dirdic o`zi terepinen jecisler həm Rim saltanatı aymag`ın keceyttiriw ushın sapar etkeni haqqındag`ı konkret ko`z-qaraslarg`a tiykarlang`an edi. Bunday ideologiyalıq tiykarlar imperiashılıq tewekel terizde rawajlanıwına sebep boldı. Basqaaymaqlardı basıp alıwg`a boysındırıwshı bul ideya keyinshellik du`nya qaraslar diziminde bir xalıqtıc basqaxalıq terepinen kolonniyalıq awhalg`a salawın morallıq terepinen aqlaytug`ın, belkim onı qaharmanlıq derejesine ko`teretug`ın ulı memleketlilik ideologiyasınıc rawajlanıwına sebep boldı.

Keyingi jıllarda du`nyanıc onlap memleketlerinde, sonday aq, bizin` jas memleketimiz shegarasına jaqın memleketler aymag`ında da terrorism oshaqları payda boldı. Sonday aq, Tashkentte ju`z bergen 1999 jıldag`ı fevral waqıyaları, 2000 jil jaz aylarında Surxandaryag`a Afganstannan o`tken terroristlik gruppalar topılısı buzg`ınshı siyasiy ku`shlerdic xalıqımızdıc demokraiyalıq rawajlanıw jolınan qaytarıwg`a bolg`an urınıwları toqtamag`anınan gu`walıq beredi.

Ideya həm ideologiyalardı absolyutlestiriwdic unamsız ehibetleri. Tariyxta melim bolg`an real kolonial du`zimlerdi salıstırıp analizlew olar emel qılg`an ideologiyalardı to`mendegi ulıwmalıq o`zgesheliklerin həm de bul ideyalardı emelgeasırıw menen baylanıslı qatar unamsız ahibetlerin anıqlaw imkanı beredi.

Aldı menen, kolonialıq ideologiyalar o`z memleketlerinde social həm shaxsiy turmistic barlıq salaların tolıq o`z ishinealıwg`a, jeke du`nya qaras du`zimi hu`kimranlıq ornatiwg`a talpınadı. Bul ideologiyalar ullı həm jarqın o`tmishti inkar etedi. Olar ja`miyetti revolyuciyalıq jol menen tolıg`ı menen qayta du`ziw həm zeru`r həm onı emegeasırıw mu`mkin dep esaplaydı. O`zlerine shekem bolg`an qediryatlardı barlıg`ın yaqi ko`pshiligin biykar etip olardı tek o`z principleri menen almasırtmaqshı boladı.

Meselen, birinshi qarasta, uzaq o`tmishke qayıtwg`a shaqırıwshı Islam fundamentalizmi bunnan mustasnodes seziledi. Biraq tiykarında bunda da sol ondoza saqlanıp qaladı. YAğ`ınıy Islam fundamentilizmi tariyx do`cgelegin orta esir johalaoti dewirine qaytarıw nihabı astında, „social kazarma" tipindegi bir tu`rdegi g`erezli „keleshek" tic o`zine ten ondozasın usınıs etedi, onda insan puxaralıq gruppalardan tolıq ayrılardı, haqıyqatında diniy terrorg`a duwalar etiledi. Biz joqarıda bunday ideyanıc qanday ayanishlaaqıbetkealıp keliwin Orta esir evropasındag`ı inkvizaciya mısasında ko`rip o`ttik. Kolonialıq ideologiyaları „jaca ja`miyet" həm „jaca insandı" do`retiwdi o`z maqseti dep dag`azalaydı, bunda shaxs mepleri həm, esirese, shaxs erkinligi tar hu`kimran qatlam, kolonial du`zimnic meplerine boysındırılardı. Bunday social „demokratiyanıc joqarı forması", „xalıq hekimiya forması" dep dag`azalandı. Lekin bunda demokratiya xalıq qelewinin emelgeasırılıwı dep emes, belkim, hettexalıq qelewine qarsı barıwg`a tuwrı kelgen teg`dirde de zorlıq quralları menen „xalıq perawanlıg`ın" emeleg asırıw degen tu`siniledi. „Koloniallıq ideologiyası" o`zin haqıyqattıc sewleleniwi həm perawanlıqtıc ko`rinisi dep esaplag`anı ushında ha`r qanday pikir ha`r qanaday basqasha pikirler saplastırılıwı lazım bolg`an jawızlıq (arnawlı qılınğ`an yamasa arnawlı qılınbag`an) dep qaraladı. „Koloniallıq ideologiyası" misli kritikalanbaytug`ın, qanday da bir isenim obektineaylanadı.

Basqashaaytqanda, bunday ideologiya erkinlik, insaniy haqiqat u'stinen o'z zorlig'i ha'm hu'kimranlig'in ornatadi.

Siyasiy ortalıqta bug'an hekimyatti monopoliyalastiruv muwapıq keledi. Hekimiyat bir partiya(yaki siyasiy ha'reket) nic qolina toplanadı, partıyanıc o'zi bolsa jeke raxnomoningOO („daha" „fyurer" ha'm basqalardı) hu'kimi astına tu'sip qaladı. Hu'kmran partıyanıc memleket appratına o'sip shıg'ıwı kelip shıg'adı. Sonıc menen birge, ja'miyettic memleketlesıwi, yag'nıy memlekettin g'erezli bolg'an social turmıstıc joq etiliwi (yaki ju'de ha'm azaytılıw) puxaralıq ja'miyettic joq etiliwi (esirese, hu'kimran partıyag'a boysınbag'an barlıq basqa partiya ha'm jemeet sho'lkemlerinic qadag'an etiliwi) de o'z ko'rinisin tabadı. Huqıqtıc, nızamnıc roli kesitiledi. Hekimiyat nızam menen sheklenbeytug'in ha'm nızamg'a boysınbaytug'in wekillikke iye boladı, memleket huqıqıy memleket bolmay qaladı, ol ekonomika salasında bir o'zi kontrollaydı, ekonomikag'aoraylasqan basqarıwdı qarar taptıradı. (bul misli ec aqıllı ha'm o'nimli basqarıw bolarmısh).

Xabar monopoliyasıda siyasiy ha'm ekonomikalıq hekimiyatti absolyutlestiruv menen baylanıslı: „g'a'rezli du'zim" de barlıq xabar quralları: ja'miyetteaylanısta bolg'an xabardıc mazmunı daapparattıc qatac kontroli astınaalınadı. Zorlıq isletpesten turıp pu'tkil monopoliyalar du'zimin saqlaw ha'm bekkemlew mu'mkin bolmaydı. Sonıc ushicda memleket terrorizmi, terrordı ishki siyasatı emelgeasırıw quralı sıpatında qollanıw „kolonialıq du'zimleri" ushın tendur. Tu'ksitanda ha'm revolyusiyadan soc deslepki jıllarda hu'kimettic siyasiy terror netıyjesinde pu'tin-pu'tin social gruppalar ha'm qatlamlar joq etildi. Sol mısaldan, kolonial du'zimnin` insan shepeetlilik is ha'reketler sebepli 2,5 mln adam puxaralardıń derlik yarımı qatil etilgen edi. O'zbekstnda tek 1937-1953 jıllar dawamında (bunnan rus jılları mustasno) jowiz kolonial mashınası 100 mın` adamdı repressiya qıldı, olardan 13 mın` adam atıp taslandı.

Kolonial ma'mleketlerdin` o'zine ta'n bolg'an basqaxarakterli o'zgesheligi ja'miyettin` a'skeriylestirıwi, „a'skeriy lager" yaki „qamal qılınqan qorg'an"nan ibarat ideyalar-psixologik sha'riyatı do'retiwden ibaratdur. Bunda ma'mleket ishinde a'skeriy Fonatizm jag'dayı ha'wij aldırıp g'ana qalmastan, sonın` menen birge, agressiv sırtqı siyasatta a'melgeasırıladı. Bul siyasat a'skeriy-regionallıq ha'm ideologiyalıq basqımıshılıq qılıwg'a, o'zinin` kolonialıq ta'rtıplerin ken` ta'rizde qarar taptırıwg'a qaratiladı.

Lekin tariyx haqiqat sonnan ibarat, koloniallıq ideologiyalardıń tu'rli andozları ha'm proektleri tiykarında jaratılğ'an demokratiyag'a qarsı dizimlerdin` tiykarg'ı na'tiyjesinde qayg'ılı aqıbetkealıp keliwi anıqdur. Bul o'tmintegi socialistlik ma'mleketler, sovet ma'mleketi, gitlershiler Germaniyası ha'm fashizm Italiyası, Kampushiyadag'ı Pol Pot rejimi sıyaqlı absalyut haqiqattı dawa qılıwshı ideologiyalardıc tariyxıy keleksheksiz bolg'anıdanıq ko'rsetip beredi.

Biraq ideologiyalıq gu'res barg'an sayın jan'a-jan'a ko'riniskeenip barmaqta. Prezidentimiz I.Karimov haqiqat rewishte belgilep o'tkenindey: „Ko'p sınavlar, azap-aqıbetler qeteler, targediylar, repressiyalardı bastan keshirgen, esirimiz aqırına jetip atırg'an insaniyat jaca esir bosag'asınada turg'an bu'gingi ku'nde ko'p tu'rli eski ha'm taza ideologiyalardıq o'z-ara gu'resi ha'r qashang'ıdan da ku'shli tu's almaqta. Tu'rli ren'li, geyde bir-birine qarsı du'nya qarastar, siyasiy milliy, diniy ag'ımlar, ha'm sektalar ortasındag'ı pikir talasıwları geyde tartıs pikirlesiw shen`berinen shıg'ıp, qanla gu'resler, massalıq qırg'ınlarg'a sebep bolmaqta, adam basınaesapsız qayg'ı-ku'lpetler salmaqta".

Ene usı sebepten de g'a'rezsiz O'zbekstanda ha'zirgi da`wirde millet, ja'miyet, ma'mleketlerdin` birlestirıwshı bayrag'ı bolg'an milliy ideya ha'm ideologiyanı qa'liplestirıw ha'm xalqımız sansına sindirıw terepinen iskerlik penen is alıp barılmaqta.

Bul ideologiya g'a'rezsizlik jıllarındaerisilgen jecislerdi ec u'lken g'a'rezsizligimizdi, Ana Watanımızdı, perzentlerimizdic keleshegin pıdayılıq penen qorg'aw, ha'r dayım sergek bolıwıg'a jerdem etedi. YAğ'nıy, O'zbekstan bizin` ulıwma u'yimiz-onı asıraw ha'r birmizdin` wazıypamızdur. Usı menide milliy g'a'rezsizlik ideyası ha'r birmizdin` qa'lbıtmızge sindiretug'in, ulıwma ideyamız, sanamız du'nya ko'z-qarasımızdic quramlı bo'legi bolıp tabıladı.

Ideologıyanın` Batstag'ı rawajlanıw basqıshları

Ilimiy ideyalar ilim rawajlanıwının` o`nimi, ilimiy oylap tabıw-lardıń na`tiyjesi sıpatında payda bolatug`m, tu`rli pen tarawlarınic tiykarg`ı principi, turaqlı qag`ıydaların (postulatların) qurawshı ilimiy pikirler bolıp tabıladı.

Ideyaların` „o`miri“, olardıń payda bolıwı, rawajlanıwı, basqa ideyalar menen o`z-ara qatnası, gu`resi sonın` menen birge go`nergen ideyaların` tazaları menen almasıwı, esirese, ilimiy ideyalar mısılndaanıq belgili boladı. Eyemgi grek filosofları tebiyiy denelerdic ec kishkene bo`linbeytug`m bo`legi, dep „atom“ tu`sinigin kirgizgen edi. Ptolomey-Aristotelden baslap, Orta esir Ulıg`bek astornomiyasına shekem du`nyanic orayı jer dep esaplanıp keldi. Evklid geometriyası, Nyuton mexanikası, Darvin teliymatı da o`z dewirinic ec aldındı ilimiy ideyalarg`a tiykarlang`an edi.

Ilim-pen rawajlanıwı atomnic bo`liniwin, kosmos orayı Jer emesligine de isenimli deliylar menen deliylledi; kvant mexanikası, teoriyası ha`m basqa ko`plep oylap tabıwlar boldı.

Du`nyag`aAEynshteyn, Nels Bor, F.Rezerford, M.S.Kyuri ha`m basqalardıc atların shıg`arg`an yadro fizikası tarawındag`ı do`retiwler ha`m ilimiy ideyalardı emeliyatqaaylandırdı. Kosmos raketalar, kompyuter ha`m uyalı telefonlar, televidenie ha`m basqa tarawdag`ı jecisler bug`an jarqın mısıl boladı. Ilim progressi u`zliksiz ha`m sheksiz. Bul processde emeliyat tasiyılqanbag`an, eskirgen ko`z-qaraslar jaca ilimiy ideyalar menen ornı alamasa beredi.

Filosofiyalıq ideyalar ha`r bir filosofiyalıq teliymattic tiykarın quraytug`m du`nya ha`m adam tuwralı ec ulıwma tu`sinik ha`m ko`z-qaraslardan turadı. Olar bizdi qorshap turg`an du`nyanı biliw processinde, adamlar ja`miyetinic rawajlanıwı dawamında toplang`an bilimlerdi ulıwmalastırıw, insan turmısınic menis mazmunı, onıc baxıt-sadaatı sıyaqlı meseleler u`stinde pikirlesiw ju`ritiw tiykarında qeliplese.

Ideologiyanın` filosofiyalıq negizleri haqqında pikir ju`ritkenimizde, onıc filosofiya ilimi netiyjelerine tiykarlanıwı nezerde tutıladı. Bug`an batıstag`ı Oyanıw dewiri ha`m orta esirlerde o`z milliy memleketin tikley baslag`an evropaxalıqlarınic ha`r biri o`zine ten ideologiyanı jaratqanın mısıl etiwge boladı. Bul ideologiyalar Rim imperiyası qıyratılğ`annan soc o`z memleketine iye bolğ`an xılıqlardıc o`zine ten qediriyatları ha`m mentaliteti tiykarında ju`zege kelgen milliy filosofiyalar tiykarında qeliplesti. Sonlıqtan, sol da`wirdegi italiyan, anglıshan, francuz filosofiyası o`zi tiyisli bolğ`an ja`miyetti birlestiriwgexızmet qıldı. Sonıc menen birge, bul milliy mektepler tiykarında ju`zege kelgen filosofiyalıq teliymatlar, ruwxıy qaraslar insaniyat medeniyatı g`eziynesine salmaqlı u`les bolıp qosıldı. Kant, Gegel, Feyerbax sıyaqlı ullı oyshıllar atı menen joqarıg`a shıqqan nemec filosofiyası haqqında da usınday pikirdi aytıw mu`mkin. Solardan haqıyqıy milliy o`zgesheliklerge iye bolğ`an Gegel filosofiyası Avstriya imperiyasınan ajıralıp, g`a`rezsizlik jolın tutqan prus monarxiyasınic memleket ideologiyası derejesine ko`terilgen edi.

Ideologiyanın` du`nyalıq negizleri ruwxıy du`nyag`a ten siyasiy, ekonomikalıq, medeniy mu`nesebetler birikpesinen ibarat.

Insaniyat esirler dawamında du`nyalıq rawajlanıwg`a umıtılıp keldi. Ulıwma moyınlanbag`an principler ha`m nızam u`stinligi, siyasiy plyuralizm, milletler ara tatıwlıq, dinler ara bawrı keclik sıyaqlı o`zgeshelikler du`nyalıq ja`miyettic tiykarın paydaetedi. Bunday ja`miyette insannic huqıq ha`m erkinlikleri, sonıc ishinde hu`jdan erkinligide nızam jolı menen qorg`aladı. Ene usınay ja`miyet ideologiyası „du`nyawıylıq-qudaysızlıq emes“ degen princip tiykarında rawajlanadı, yag`nıy dinnic ja`miyette tutqan ornı ha`m ehmiyetin hesh qashan biykarlamaydı.

Arestotel (b.e.sh. 384-322) o`z ideyalıq ko`z-qaraslarında ustazı Platon (b.e.sh. 427-348) ideyaları bunnan bılay bayıttı ha`m og`an melim o`zgerisler kiritti. Ol ja`miyette bolıp o`tip atırg`an waqıyalıqlar tebiyatqa ten dep bile. Bunıc menen ja`miyetti tu`pten o`zgeritiriw ideyalarına qarsı shıg`adı ha`m ja`miyettic rawajlanıwı tebiyg`ıy processler terizinde keshiwi kerek dep esaplaydı. Platon bolsa ideyalar ulıwma tu`sinikler sıpatındaadım-aqlına baylanıslı emes, belki ol ilahiy tu`siinkler dep bahalang`an edi. Bunda joqarı ideya ko`binshe Qudayg`a tendestiriledi. Bul filosofiyalıq ustazı bolğ`an Sokrat(b.e.sh. 470-399) bolsa baxıt arqalı yag`nıy qanda da meselerdi ortag`a qoyıw olarg`a juwap tabıw jdolı menen

haqıyqattı anıqlaw mu'mkin dep bilgen. Ol jaqsılıq-bilim ha'm danışpanlıq, jaqsılıqtı menisin tuwrı aclağ'an insan g'ana jaqsılıq qıld dep tu'sindiredi. Sokrat edalatqa tuwrı kelmeytug'mın memleket basqarıwınc ha'mme formaların sıng'aaladı, tek g'ana edalatlı demokratiyalıq memleket basqarıwın jaqlap shıg'adı.

Orta esirlerge o'tiwi menen, tiykarınan Evropada, din ha'm shirkewdic roli ko'rinbes derejede o'sti. Bul da'wirde Qudayg'a shın hım go'zzal sezimli isenim hu'kimranlıq qıldı. ha'm bul isenimi insan o'mirinc barlıq tereplerin, tuwılıwdan o'liwge shekem bolg'an ha'r bir adımın belgilep berdi. Bul da'wirde din mustavit ideologish sıpatında maydang'a shıqtı. Bul bir terepten o'z diniy sho'lkemi ishindegi ateizmge yamasaretiklikke shıg'arılğ'an shaxslardı tu'rli sebepler menen massalıq rewishte qırg'm qılınıwında, ekinshi terepten bolsa, diniy ha'm aymaqlıq basıp alıwdı maqset etip alg'an. Qan to'giwshilik urıslarında o'zinic ayanıshlı su'wretlemesin tapqan. Evropaxristian du'nyası terepinen musulmanlarg'a qarsı emelgeasırılğ'an diniy atlanısların bul urıslarg'a mısıl etip keltiriw mu'mkin.

Orta a'sirler diniy ekstremizm, o'z gezeginde, juwap reakciyası terizinde-antagonizmde tiykarlang'an tu'rli ideya ha'mde totemizmnic ku'sheyiwinde sebep boldı. Waqt o'tiwi menen o'z aldına siyasiy ku'shler bunday ideallar ha'm qudayg'a boysınbawshılıqqa tiykarlang'an ateizmde o'zlerinc ideologiyalıq maqsetleri jolında paydalandı. Ideyalar ha'mg'erezli ideologiyalar tariyxında bunnan paydalanbag'an o'tken kommunistlik teliymat o'z aldınarın tutadı. Ol sırtqı terepinen edillik idealın o'zinde toplağ'an joqarı talpınıwların tiykar qılıp alg'anday ko'rinsede, aqır aqıbetinde kolonial ja'miyetti ideologiyasına aylandı.

Bolshevizm menen bir qatarda, XX-esirdic basında tamırları socialistik ideyadan suw ishken kolonial ideya ha'm ideologiyanc basqa forması fashizm (ital.fashio-ag'im) payda boldı. O'tmishte socialist B.Mussolini Italiyada fashistler ha'reketinc tiykarın salg'an. Germaniyada milliy socialistlik partiya du'zgen A.Titler bolsa fashizmnic „manawiy atasına aylandı". Fashizm P-du'nya ju'zilik otın jaqtı, 80 millionnan artıq adamnic qırılıp ketiwine sebep boldı. Bizin` memleketimizde qayg'ı lipasın kiydi. Ekinshi du'nya urısında gu'resken O'zbekstanlı eskerlerden 263 005 adam qaza taptı. 132670 adam dereksiz ketti. 60452 adam mayıp boldı. Bolıpevizm menen Fashizm ideologiyaları ortasında ko'plep usas terepler bar. Ha'zirgi waqıtta salmaqlı ayırmashılığ'ı da ko'zge taslanbaqta. Tiykarg'ı parıqlarınan biri ha'm bul millet faktorinc tu'rlish bahalanıwı. Eger kommunistlik teliymat, xalıqdardı milliy etnik o'zine ten o'zgesheliklerin jog'altıw, „proletar internacionallıg'ı" su'reni menen arenag'a shıqqan bolsa, fashizm bir hu'kimran millettic „rasalıq-etnik tazalıg'ı" absolyutlestiriwdi propagandalaw edi. Ol rasanı sponsorı esaplanadı „fashizm "so'zi „rasa" atamasınan kelip shıqqan. Bul atama XU'P-a`sirden baslap Evropa da „insaniyat nesilinc" tu'rli rasalıq gruppalar, „aq", „qara" ha'm „sarı" rasag'ajratıw ushın qollanıla basladı. Rasalıq teliymatı „Aq deneli" lerdin`artıqmanshılıg'ı, olardı ezelden „joqarı rasa" etip saylang'anı, basqa rasalardı bolsa „aqlarg'a" qarag'anda tolıq emes jaratılğ'anlıg'ı ha'm ha'r dayım progrestic to'men basqıshlarda turıwın „tiykarlap" beredi. Onı tiykarg'ı ideyası o'zinic „ilahiyy tebiyayatına qaray", „aq rasalardı", „to'mengi" rasalar u'stinen hu'kimranlıq etiwge shaqırıwıg'a qaratilğ'an edi. Rasalıq miliy tenligi ha'm terisinc recine qaray ajırılıp turıwshı adamlarg'a zorlıq o'tkiziw, olardı kemsitiw urıw ha'm o'ltiriw sıyaqlı ha'reket hediyselerdeanıq belgili boldı. Social hu'kimranlıq formalardan birinc ideologiyası boar eken, olar ullı memleketlik „ju'de shovinizm", „saylang'an" xılıqlardı milliy artıqmanshılıg'ı ideyaları menen baylanıp ketedi. Rasashılıq-ko'p tu'rge iye. Meselen, o'zin joqarı rasaesaplag'an anglishan, ispan, francuz, basqınshıları orta a'sirler ha'm a'sirese, XVIII-XIX esirlerde Amerika, Avstriya, Afrika ha'm Aziyada jergilikli xalıqlardı ko'plep qırıp tasladı. Qubla Amerika respublikası terepinen XX-a`sirde uzaq jıllar dawamında o'tkerip klingen rasalıq ayırmashılıq siyasatı-ayawsız rasalıq quwdalau'lar ha'm kemsitiwde o'z su'wretlemesin taptı. 1865 jılda AQSH ta du'zilgen „Kukluk-Klan" terroristlik sho'lkemide o'zinic eshkara rasalıq jo'nelisindegi iskerligi menen ajırılıp turadı. Negrlerdic puxaralıq huqıqlarına qarsı gu'res ha'm olardı memlektten shıg'arıp jiberiw onı tiykarg'ı ideyası esaplanadı. Jene bir jawız ideya-terrorizm bu'gingi ku'nde de insaniyatqa u'lken qewip salmaqta. Ja'miyette berhama qorqıw,

aldaw, jawızlıq ortalıg'ın paydaetiwi ku'sh ko'rsetiw jolı menen ja'miyet turaqlılıg'ın buzıw, gu'nesız adamlar, meselen balalarınıç o'liminealıp keletug'ın siyasiy maqsettegi o'ltiriw ha'm jarıwlar, ha'm bul jawız ideyanıç onıç menisin do'retedi.

Siyasiy terrorizm XIX a`sirdeaq payda bolg'an edi. Lekin, al XXesir de kec qulash jaydı. Eskeriy Germaniyadag'ı „qızıl armiya" ha'm Italiyadag'ı „qızıl brigada" gruppaları, İspaniyanıç basklar sho'lkemi, Olsterdegi „revolyuciyalıq azat etiw armiyası" Perudegi „parlaq o'mir" siyaqlı zamanago'y siyasiy terroristlerdic birinshi ewladı edi.

3-tema Milliy ideya, sociallıq rawajlanıw ha'm ideologiyalıq processlerdin` o`z-ara baylanislig`i

Reje:

- 1.Sociallıq rawajlanıw tariyxiy processlerdin` milliy ideyalar qa`liplesiwi ha'm de a`mel etiwine ta`siri.
- 2.Milliy ideya xalıqtin` tariyxiy rawajlanıwi tiykari.
- 3.Milliy ideya ha'm ideologiyani rawajlandiriwdin` sociallıq-siyasiy, ruwxiy, huqiqiy ilajlari.
- 4.Siyasat ha'm ideologiyanın` o`z-ara baylanislig`i ha'm parqi.
- 5.Milliy ideyada mentalitettin` ko`rinisi.

1.Ba`rshegeayan, insan oylaw, pikirlew uqıbına iye, sol sebepli deol o`zin qorshag'an ta`biyiy ha'm sociallıq haqıyqatlıqtin` shım-shıtırıq processlerin, qubılısların ulıwmalastırıp, ma`lim juwmaqlar jasaydı ha'm o`zinin` pu`tkil bolmısın, turmıs nızamlarına maslastıradı da.

Du`nya sezimler arqalı insanın` qa`lbinde ha'm sanasında o`zine ta`n seziw ha'm elesletiwler oyatadı. Ondaarızw-u`mitler, maqset tileklerdi ju`zege keltiredi. Biraq bulardın` ha`mmesi de insanın` iskerligi arqalı a`melgeasadı. Bul degen so`z maqsetler, tilekler, niyetler, umtılıwlar real o`mirge ta`sir etiw menen g`ana sheklenbeydi al onı o`zgerdedi de.

Adamzattın` o`zin qorshap turg'an ortanı o`zgerdiwin belgileytug'ın faktorlar, sonın` ishinde, ruwhiy faktorlar barshılıq. Sonda ha'm bul boyınsha pikir, ideya, maqsettin` ornı ha'm roli ayrıqsha. Ma`selenkiden, ideyanın` o`zi adamnıñ bolmısqa o`zinin` turmısqa qatnası, aldına qoyg'an maqsetleri tiykarında bina bolıp qa`liplesedi.

Qullası, ideya insan turmısında g`anaemes, al pu`tkil xalıq, ma`mleket ha'm ulıwma ja'miyet rawajlanıwında a`hmıyetli orıng'a yie. Usı ma`niste «Milliy g`a`rezsizlik ideyası: tiykarg'ı tu`sinik ha'm principler» broshyurasındaaytılg'anınday-aq, insaniyat tariyxı ideyalar tariyxı bolıp tabıladı.

Bul aytılg'anlardın` ha`mmesi de ideyanın` insan oylawınnıñ jemisi ekenligin, onın` bizdi qorshag'an du`nyanı biliw procesinde payda bolatug'ınlıg'ın da`liylleydi. Ja'miyetlik sananın` ha`mme formaları-ilim, din, filosofiya ha'm ko`rkem a`debiyat, moral, siyasat ha'm xuqıq ma`lim ideyalardı jaratadı. Olarg'a su`yenedi ha'm olardı rawajlandıradı. Mazmunı ha'm payda bolıw formasına qaray ideyalardı bir qansha tu`rlerge bo`liw mu`mkin. Olar: ilimiy ideyalar; filosofiyalıq ideyalar; ko`rkem ideyalar; sociallıq siyasiy ideyalar; milliy ideyalar; ulıwma insaniy ideyalar.

Ideya ha'm ideologiya mazmun ma`nisine ılayıq jaratıwshı yaki zıyanlı bolıp, jaratıwshı ideyalar insandı ulıg'laydı. Onın` ruwxına ku'sh-quwat, qanat bag'ıshlaydı. Jaqsılıqqa tiykarlang'an ideyalar joqarı arızw- u`mitler menen jasawg'a, alijanob maqsetler jolında inanım menen gu`resiwge u`yretedi. Buzg'ınshı ideyalar adamlardın` basınaazap- aqıretler saladı.

Aytıwımız kerek, insan ha'm ja'miyet bar eken, buzg'ınshı ideyalar ha`r dayım jan'a formalarda payda bolıwg'a urnadı. Sonda ha'm olar adamzattın` a`dalat, ten`lik, tınıshlıq, tuwısqanlıq, rawajlanıw ha'm pa`rawanlıq ideyalarına swyenip, joqarı maqsetlerge izgi niyetlerge umtılıwların toqtataalmaydı. Jaqsılıqtı go`zlegen ideyalar adamlardı mudamı joqarı maqsetlerge qaray jetekley beredi.

Jaratiwshı ideyalar jurttı abat, xalıq turmısın pa'rawan qılıw sıyaqlı alıjanob maqsetleri menen ajıralıp turadı. Olar insaniyat rawajlanıwǵa erisken da'wirlerden beri ja'miyet turmısın' en' jaqsı ideyaları sıpatında jasap kelmekte.

Ha'r bir teoriya yakiy ta'liymat bul sistemag'a tu'sken ideyalar birlespesinen ibarat. Du'nyag'a ko'z-qarastın' tiykarın ha'm isenim-inanımın' tiykarın ideya tutadı.

Adamlar sociallıq klass ha'm qatlamlardıń, millet ha'm ma'mleketlerdin' ma'pleri ha'm maqsetleri de ideyalarda o'z sa'wleleniwın tabadı. Aldına qoyg'an maqseti, qanday ja'miyet qurmaqsı ekenligi, bug'an qanday jollar menen erispekshi bolıp atırg'anı haqqındaǵı ideyalar sisteması ha'r bir millet, xalıq ha'm ja'miyettin' milliy ideologiyasınıń tiykarın quraydı. Ideologiya-ma'lim sociallıq topar ya qatlamnın' millet yaki ma'mleketin' za'ru'rliklerin maqset ha'm umtıwların sociallıq ma'newiy principiwrin sa'wlelendiretug'm ideyalar, olardı a'melgeasırıwdın' qural ha'm usıllarının' sisteması.

Ja'miyettin', ja'miyet turg'ınlarının' bekkem ha'm anıq, ra'wshan ideologiyası bolmasa, aldına qoyg'an anıq bir maqseti bolmasaol dag'darisqa ushıraydı.

Makset bolatug'm bolsa, xalıqtı, milletti birlestiriwshı og'an ku'sh qudiret, ruwxıy azıq beriwshı keleshekke baslawshı bayraq. Jurtbasımız so'zleri menen aytatug'm bolsaq: «bul bayraq pu'tkil O'zbekstan xalqının' ruwxın, ar namısın, kerek bolsa, qudiretin, arız- umtıwların birlestiretug'm ullanıw ku'sh. Ma'mleketimizdin', xalqımızdin', jurtımızdin' maqseti, o'zinin' ullanıwı, turmıshlıǵı ha'm haqıyqılıǵı menen ha'mmemizdi birlestiretug'm, iske qosalatug'm bolıwı lazıq. Bul maqset xalıqtı xalıq, milletti millet qıla bilsin, qolımızda jen'ilmes bir ku'shkeaylansın». (I.A.Karimov. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni-millat qilishgaxizmat ecin. T., «Wzbekiston», 1998. 10-11 betlar.

Bul ma'niste-milliy g'a'rezsizlik ideyası tu'sinikler ha'm principiwrin sistemasında **insannın' ja'miyettegi ornı ha'm rolın** anıq belgilengenligi diqqatqa ılayıq. YAǵ'nıy bul sistema insandı jaratiwshı ku'sh sıpatında ta'riypleydi. G'a'rezsizliktin' bas ideyası ha'm tiykarǵı ideya ha'm tiykarǵı tusinikleri ha'm jaratiwshılıq atmosferası menen suwg'arılǵ'an. Sebebi jaratiwshılıq xalqımızdin' en' alıjanob pazıyleti. Prezidentimiz tili menen aytqanda o'zbek shın ma'nisinde jaratiwshı, taqıyası menen suw tasisada ha'm terek ko'getedi.

Jaratiwshı ideya dep insandı ulıǵ'laytug'm onın' ku'sh g'ayratı ha'm potencialın asırıp xalqı, watanı, pu'tkil insaniyat ushın paydalı isler qılıwǵa bag'darlaytug'm o'zinde rawajlanıw, maripet, doslıq, tınıshlıq, a'dalat, xadallıq, pa'klik kibi en' izgi maqsetlerdi o'zinde ja'mlestiretug'm ideyag'aaytladı.

Qullası, ideologiyanın' za'ru'rliǵı sonshellı, ideologiyasız adam, ja'miyet, ma'mleket o'z jolın jog'altadı. Al, ideologiyalıq boslıq, payda bolǵ'an jerde basqa bir ideologiyanın' basqarıwǵa o'tiwi ta'a'jip emes. Bug'an baylanısh tariyxtan ha'm ha'zirgi turmıstan ha'm, ko'p g'ana misllar keltiriw mu'mkin.

Bizdi qorshap turg'an haqıyqatlıqqa na'zer taslar ekenbiz, XX a'sir tamamlanıp, XXI a'ciridin' basında jasap atırg'anımızdin' gu'wası bolamız. A'lbeste bul boyınsha a'sirese XX a'ciridin' ko'p g'anaawır sınaqlardan o'tkeni yadımızǵa keledi. Olar: ashlıq-jalan'ashlıq, urıslar, repressiyalar, tragediyalar ... Usılar menen birge u'sh min'inshı jıllıqtın' baslanıwı ha'm jan'a ha'm go'ne ideoloiyalardıń burın bolmag'an da'rejede gu'resinin' joqarı temp penen barıwı menen xarakterlenedi. Ha'r qıylı ha'tteki geyde dım g'ana qarama-qarsı du'nyag'a ko'z-qaraslar, siyasiy, milliy, diniy ag'ımlar, sektalar arasındag'ı tartıslar jiyi-jiyi diskussiyalardıń shegerasınan shıǵıp ketedi. Ha'tteki qanlı soqlıǵ'ıswıldardıń, massalıq o'ltiriwlerdin' sebebineaylanıp, adamlardıń basına ko'p g'ana bu'lgınshilikler salmaqta. Ha'zir du'nyadaeki qarama-qarsılıqlı siyasiy polyuslar joq bolsa da, ha'r qıylı maqset ha'm ma'plerdi sa'wlelendiretug'm gu'resler tınıshlanadı. Haqıyqatın aytıw kerek, bul gu'restin' tiykarǵı maqseti en' aldı mnen jaslardın' qa'lbın jen'ip alıw, ma'lim eldin' yaki regionnın' xalqına ta'sir jasaw, onı o'z ideologiyasına bag'ındırıw, onı ruwxıy bag'darda o'z diydisine ko'ndiriw. Al o'z pikirine iye bolmaw, g'ayrı erkke yamasa ideyag'a boysınıw. Qa'legen ekonomikalıq yaki siyasiy g'a'rezlilikten ha'm qorqınıshlıraq.

Tariyxımızdan ma'lim, elimizdi basıp alıwshılardıń qay-qaysısı da milliy ma'deniyatımızdı ha'm da'stu'rlerimizdi joq qılıwǵa ha'm ruwxıy jaqtan bag'ındırıwǵa urındı. Biz bunı hesh qashan umıtpawımız kerek. Bu'ginligindeadamzat ha'r tu'rli ma'mleket ha'm siyasiy ku'shlergexızmet qılatug'ın ideologiyalıq bag'darlarg'a iye. Jaqın ha'm uzaqtag'ı dereklerden taralatug'ın ta'siylerdi sezıp jasamaqta. Aqırı informaciya ha'm elektronika da'wirinde jasap atırımız, bul ta'sirlerden tısqarıda jasaw mu'mkin emes.

Prezidentimiz tiykarlap bergenindey ha'zir yadroliq poligonlarga qarag'anda ideologiyalıq poligonlar u'lken ku'shke iye. En' baslısı sonda, ha'zirgi da'wir adamdı qırag'ılıqqa shaqıradı. Nege degende a'skeriy, ekonomikalıq, siyasiy qısım tez seziledi, al ideologiyalıq qısım ha'm onın' aqıbetlerin tanıp biliw ju'da' qıyın.

Eger bunday sha'rayattaadam toplang'an o'mirlik ta'jriybege tiykarlang'an o'z pikirine, qa'liplesken du'nya qarasa ha'm bekkem erkke iye bolsa, ondaol jat ideologiyalarga qarsı turaaladı. Bunı o'mirimizde o'tip atırg'an ko'p g'ana waqıyalar mısasında ko'riw mu'mkin. Ma'selen «AUM Sinrike» atlı YAponiyadag'ı diniy sektanın' bir-eki jıllıqtag'ı iskerligi yadımızg'a keledi. Bul sektanın' wa'killeri du'nyanın' ha'r qıylı ellerindegi jaslardıń erkin, sanasın biylep alıp, olardı zombige, mankurtqaaylandırıwǵa umıldı. Radikal vaxabistlik ag'ımnın' wa'killeri ha'm usı taqıletles, olar diniy nıqap astında, ma'selen, Oraylıq Aziyag'a, sonın' ishinde O'zbekstang'a bir emes bir neshe ma'rtebe kirip o'z maqsetlerin iskeasırwǵa urındı.

Bunday ha'reketlerdin' aqıbetleri tek g'ana tragediya menen xalıqtın' basına qayg'ı –ha'siretti salıw menen tamamlanadı.

Solay etip, adamlar, xalıqlar ja'miyetler turmısında ideologiyanın' sonshellı orın ha'm rolge iyeekenligin tag'ı bir ma'rtebeeskertip o'tiwimiz tiyis.

2. Ja'miyettin' rawajlanıwı ha'm jaratıwshı ideyalar.

Jaratıwshı ideologiyalar eldi abat, xalıq turmısın abadansılıqqaeristiriwdey joqarı adamgershilikli maqsetler menen ajralıp turadı. Olar insaniyat cvilizaciyasınaerisken da'wirlerden baslap ja'miyet turmısının' en' joqarı ideyaları sıpatında jasap kelmekte. Prezidentimiz I.Karimvtın' «O'zbek shın ma'niste jaratıwshı», degen so'zlerinde de mine usı ideyalar o'z ko'rinisin tapqan. Bunday jaratıwshılıq xalqımızg'aata-babalarımızdan miyras bolıp kiyatır.

Insaniyat tariyxındaadamlar sanası ha'm ta'g'dirine a'dalat, haqıyqat, jaqsılıq, miynet su'ygishlik sıyaqlı ideyalar tuqımın sepken payg'ambar **Zardusht** jaratqan «Avesto» kitabında to'mendegi qatarlar bar: «Jaqsı pikir, jaqsı so'z ha'm jaqsı isler menen jaqsı pikir, jaqsı so'z ha'm jaqsı isti qa'leymen. O'zimdi bar jaqsı pikirge, jaqsı so'zler aytıwǵa, jaqsı isler islewge bag'ishlayman, barlıq jaman pikirlerden, jaman so'z, jaman islerden ju'z buraman». Bul joqarı adamgershilikli ideyalar bunnan 2700 jil burın jasag'an watanlasımız Zardushtın' o'lmes ideologiyası edi. Insaniyat barqulla jaqsılıqtı jaqsılap, maqullap, og'an mudamı qushag'ın ashadı, jamanlıqqa qarsı gu'resedi jaratıwshılıq ha'm pikirlesiw og'an ta'n bolg'an ullı qa'siyet sanaladı. SHıg'ıs xalıqlarının' ullı jaratıwshılıg'ı ha'm qa'diriyatları tu'rli da'wirler ta'sirinde Batisqa, sonın' ishinde Grek-Rim ma'deniyatında da ku'shli ta'sir ko'rsetti. A'ne sonday ta'sir astında filosofiyalıq oy-pikir du'nyası sonday da'rejege jetilisti, usı da'wirde jazılǵan ko'plep miynetler, ullı oy-pikir iyelerinin' bay miyrasları ulıwmaadamzattın' jaqsı niyet islerinexızmet etip kelmekte. Sol ma'niste, **ka'mil isenim menen aytıwımız mu'mkin, insaniyattın' ulıwmaadamzattın' ma'deniyatı Batis cvilizaciyası ha'm SHıg'ıs ma'deniyatının' qosılıwı tiykarında jaratılǵan.** Ma'selen, A.Makedonskiydin' ustazı, o'zinin' jawınger sha'kirti Aziyanı basıp alıp og'an jiberilgen «Avesto» kitabın teren' u'yrenge, a'iyemgi grek filosof alımı Arestotel (b.e.sh. 384-322) o'z ideyalıq ko'z-qaraslarında ustazı Platon (b.e.sh. 427-348) ideyaları bunnan bılay bayıttı ha'm og'an ma'lim o'zgerisler kiritti. Ol ja'miyette bolıp o'tip atırg'an ha'diyseler ta'biyatqa ta'n dep biledi. Bunın' menen ja'miyetti tu'pten o'zgertiw ideyalarına qarsı shıg'adı ha'm ja'miyettin' rawajlanıwı ta'biyg'ıy processler ta'rizinde keshiwi kerek dep esaplaydı. Platon bolsa, ideyalar ulıwma tu'sinikler sıpatındaadam aqılına baylanıslı emes, ba'lki, ol ilahiy tu'siinikler dep bahalag'an edi. Bunda joqarı ideya ko'binshe

Qudayg'aten'lestiriledi. Bul filosofiyalıq ko'z-qarastın' iyesinin' ustazı bolg'an Sokrat (b.e.sh. 470-399) bolsaatıwıw, tartıwıw arqalı yag'nıy qanday da ma'selelerdi ortag'a qoyıw, olarg'a juwap tabıw jolı menen haqıyqattı anıqlaw mu'mkin dep bilgen. Ol jaqsılıq-bilim ha'm danishpanlıq, jaqsılıqtın' ma'nisin tuwrı an'lag'an insan g'ana jaqsılıq qıladı dep tu'sindiredi. Sokrat a'dalatqa tuwrı kelmeytug'in ma'mleket basqarıwının' ha'mme formaların sing'aaladı, tek g'ana a'dalatlı demokratiyalıq ma'mleket basqarıwın jaqlap shıg'adı.

SHıg'ısta, yag'nıy Turan jerinde bolsa ja'miyettin' rawajlanıwı ha'm jaratıwshılıq ideyaları haqqında Abu Nasır Farabiy, Ibn Sino, A.Navoiy, ko'z-qarasları o'zine ta'n orın tutadı. «Al-Muallim as-Soniy» (ekinshi mug'allim) SHıg'ıs Aristoteli dep atalg'an Abu Nasır Farabiy (873-990 jıl) o'zinin' «Fazıl adamlar sha'ha'ri», «Puxaralıq siyasatı», «Baxıt saadatqaerisiw haqqında traktat» sıyaqlı miynetlerinde adamgershilikli ja'miyet, a'dalatlı du'zim haqqındag'ı o'z oy-pikirlerin bayan etip, o'z da'wiri ushın izbe-iz ta'liymat jarattı. Ol ha'r ta'repleme jetik, barlıq xalıqtı baxıtqa, ilim hikmetke alıp barıwshı ideal ja'miyet haqqında ideyalardı alg'a su'redi.

Usı da'wirdin' ullı oyshılları Abu rayxan Beruniy ha'm Abu Ali Ibn Sinonın' bul boyınsha ko'z-qarasları o'zine ta'n. Olar ha'r bir na'rseni baqlaw ha'm ta'jiriybe tiykarında u'yreniwge, keyin juwmaq shıg'ırırwg'a umtilg'an, barlıq jaratıwshılıq insannın' miynetine baylanıslılıg'in atap o'tken. Ullı o'zbek shayıwı, oyshılı ha'm ma'mleketlik ha'm siyasiy isker A.Nawayı bolsa o'z miynetleri menen ja'miyet rawajlanıwının' zamanına ta'n paziyletlerdi jaratıwıwı ha'reket qılg'an. Ol qosıq ha'm da'stanlarında urıs ja'njellerge, bilimsizlikke qarsı gu'res ideyaların ulıg'laydı. Insanlardı miynetke, jaratıwshılıqqa, a'dalatqa shaqıradı. Ag'artıwshılıqqa tiykarlang'an ja'miyet jaratıwdı a'rman etedi. Onın' bul arzıwları «Farhad ha'm SHıyrın», «Saddiy Iskandari» sıyaqlı da'stanlarında o'z ko'rinisin tapqan. SHayırdın' o'zi de jaratıwshan'lıq islerine tikkeley basshılıq etken.

Qıtay ha'm hind oyshıllarının' ja'miyet rawajlanıwı haqqındag'ı ko'z-qarasları ha'm jaratıwshılıq ideyaları da Aziyanın' «SHıg'ısqa ta'n» ma'nawiyatında o'zine ta'n orın tutadı. Sonday-aq ullı qıtay oyshılı Konfuciy (b.e.sh. 551-479) ideyaları ha'zirge shekem qıtay xalqı ideologiyasında jetekshilik qılıp kelmekte. Bul ideyanın' tiykarı ja'miyetti ha'r qanday sociallıq silkiniwlerden asırıp abaylaw ha'm adamlar ma'pin joqarı qoyıwıw'a qaratılğ'an. Alımnın' maqseti xalıqta bar bolg'an ta'rtip qag'ıydalardı hu'rmet qılıw ruwxında ta'rbiyalaw bolg'an. Bul ideyag'a ko're, adamzat ja'miyetinin' rawajlanıwına qarsı shıqpaw, yag'nıy revolyuciyalıq joldı tan'lamawı kerek. Konfuciy insanlar geyde pikir ju'rgizer eken, adamlardıw sociallıq kelip shıg'ıwı yaki ja'miyettegi ornına qaray emes, ba'lki adamıyılıq a'dalatlılıq, haqgo'ylik, perzentlik izzet hu'rmeti sıyaqlı joqarı ruwxıy pa'ziyletlergeerisiw arqalı ka'millikeerisiw mu'mkin, dep esaplaydı. Bunday «SHıg'ısqa ta'n demokratiya» nın' principlerin o'zinde sa'wlelendirgen ideyalar pu'tkil ma'mleketlerdin' uzaq jıllar dawamında turaqlı jasap qalıwıw'a sebep bolg'an, shıg'ıs xalıqlarının' tariyxıy, sociallıq siyasiy rapwajlanıwına o'zinin' jaratıwshılıq ta'sirin ko'rsetkeni gu'mansız.

Hind xalqının' ullı perzenti Maxatma Gandi (1868-1948) o'zinin' ruwxıy miyrasları, ideyaları ha'm aldındıg'ı keleshek ko'z-qarasları menen XX-a'sirdin' ullı shaxslarının' birine aylang'an. Ol kolonizatorlarg'a qarsı gu'res timsalı edi. Ol hindler menen musulmanlardın' o'z-ara doslıg'ın bekkemlewge umtıldı. Gandi din menen siyasatı bir-birne baylanıstırıwıw'a ha'reket etti. Og'an xalıq «Maxatma»-, «Ullı qa'lib» dep at bergenligi de sonnan bolsa kerek. R.Tagor pikirine qarag'anda: «Gandi tabıslarının' sıwı onın' ruwxıy ku'shinde ha'm joqarı da'rejede o'z ma'plerinen waz keshiwde. Ol o'zinin' joqarı adamgershiligi menen ajralıp turdı. Gandi turmısının' o'zi pidayılıq timsalı.»

Eski Turan o'z basınan keshirgen ullı tariyxıy waqıyalar ishinde A.Temurdın' jaratıwshılıq ideyaları ha'm a'meliy xızmeti de u'lken a'hmiyetke iye. Esapsız urıslardı basınan keshirgen bolsa da, onın' tiykarıwı maqseti du'zetiw ha'm jaratıwshılıq bolg'an. Ol «Temur tu'ziklerinde» : «Eger puxaramızdan birinin' u'y imaratı buzılıp, du'zetiwge qurbı jetpese, kerekli u'skenelerdi jetkerip berip, og'an ja'rdem berilsin» dep ko'rsetpe beredi. Bul boyınsha, jurtbasımızdın' A.Temur o'z ma'mleketin aqıl-oy ha'm huqıqıy tiykar menen basqarg'an desek a'dalattan boladı

degen pikirleri og'adaorinli. Saqipqirannin' Maverennaxr, Xorasan basqa da jerlerde jaratqan qurılısları onin' o'zi ha'm Temuriyer dinstiyası da'wiridegi ma'deniyat, ilim, a'debiyat tarwindag'ı tabıslar bug'an mısıl bolaaladı.

Milliy ma'mlekechlik ideyası ha'm onin' xalıqtın' rawajlanıwına unamlı ta'sirin g'a'rezsiz O'zbekstan mısılında ha'm ayqın ko'riwge boladı. O'zbekstnnin' xalıq ara g'amxorlıq aymaqlıq, tınıshlıq, ma'mleketlik tatıwlıq barısındaalıp barılıp atırg'an siyasatı ten'liktin' hu'kim su'riwine tiykar bolıp xızmet qılmaqta.

3.Cvilizaciyalar tariyxında jawız ideya ha'm ideologiyalar. Du'nya tariyxın ulıwmalasqan ta'rizde bir ko'rinisinde ko'z-aldımızg'a keltirsek, onin' ha'r bir basqışın insaniyat aldındag'ı jan'a imkanıyatlardı ha'm perspektivalardı esigin ashıp beriwshi rawajlanıw basqışı dewimiz mu'mkin. Bul tariyx mazmunın ko'p ta'repten tu'rli social klasslar, siyasiy ag'ımlar, xalıqlar ha'm milletler, ayırım ma'mleketler ha'm social du'zimlerdin' tu'rli maqset ha'm ma'plerin o'zinde sa'wlelendiriwshi ideya ha'm ideologiyalardıń praktikası belgileydi. Tariyxıy process tabiattan kelip shıg'atug'ın bul o'zgesheliktin' dialektikası insaniyat ushın turaqlı bolg'an «jaqsılıq»ha'm «jawızlıq» ortasındag'ı ma'n'gi gu'res dep atalg'an ta'riypte o'z ko'rinisin tapqan.

«Jaqsılıq»-rawajlanıw'g'a umıtlıwshı ku'shlerdi, adamgershilik ha'm joqarı morallıq filosofiyasın, social a'dil principi yaki «Avesto»da bayan etilgen «jaqsı pikir», jaqsı so'z ha'm jaqsı istin' negizin quraytug'ın qa'diryatlardı o'zindeayqın ko'rsetedi. «Jawızlıq» bolsa, tariyxıy reaksiya, rawajlanıw jolın arqag'a burıw,qara ku'shler aktivligi ha'm hu'kimranlıg'ın su'wretleydi. Insaniyattın', sonday-aq, O'zbekstannın' neshshe ju'z jıllıq shejiresinde ha'm tu'rli basqınshılıqlar aqibetinde zorlıq, zulım, apat tuxımların shashıw ha'm qan to'giliwine sebep bolg'an buzg'ınshı ideyalar ha'm ideologiyannın' apatlı ta'siri menen qayg'ılı beti ko'p. Bul ideya o'zlerinde siyasiy basqınshılıq ha'm g'a'rezli umıtlıwlarıdı geyde jasırın, geydeayqın su'wretlegen halda diniy, milliy, klasslıq uranlarıdı bayraq, qılıp maydang'a shıqqanın ko'remiz. Biraq jag'day o'zgermey qala bergen. YAg'nıy, olar milletler ha'm xalıqlardıń turmıs jag'dayı, ma'deniyatı, bayramları ha'm u'rip-a'detlerin ku'sh penen o'zgertiwge, ken' xalıqtı basqalardıń siyasiy ku'shine boysındırıw ha'm ideologiyalıq tutqıng'a salıw'g'a, o'z-ara qarama-qarsılıqqa tiykarlang'an sociallıq ta'rtpilerdi qarar taptıwıw'g'a, milletke jat bolg'an ideologiyalıq ko'z-qaraslarıdı sug'ılıstırıw'g'a qaratıl'g'an. Buzg'ınshı ideyalar ha'm ideologiyalardıń a'melgeasırılıwı milletler ha'm xalıqlar a'zeliy ma'deniyatının' jemiriliwine, ma'mlekeha'm ja'miyet o'mirinde unamsız ha'diyselelerdin' ku'sheyiwine sebep bolg'an, ko'plep xalıqlardı o'z jolın o'zi tan'law huqıqınan ayırg'an.

Ideyalar hu'kimranlıg'ının' «tırnaq tası» qa'dimgi cvilizaciyalar da'wirinde qoyıl'g'an edi. Og'an qarag'anda a'detler ha'm principiergeemes, ba'lkim ideyalar yaki qanaday-da bir maqsetke boysındırıl'g'an belgili bir tildegi insan minez qulqın qa'liplestiriw mu'mkin edi. Biraq usının' menen bir waqıtta burınnan-aq adamlar sanasın hiyle ha'm aldawlar, jalg'an ideyalar menen zıyanlaw imkanıyatıda payda boldı.

Qa'dimgi cvilizaciyalardı da unamlı ideya ha'm qa'diryatlar menen birge, unamsız xarakterdegi ideologiyannın' ha'm o'nip shıg'ıwı ushın sebep bolatug'ın eles tu'sinikler maydang'a kele baslag'an edi. Ma'selen, A'yemgi Rimde bunday qa'diryatlar dizimin, bir qarag'anda ulıwma insaniyılıq qa'diryatlardan bolg'an, Watanpa'rwarlıq tu'sinigin belgiler edi. Biraq, bul tu'sinik Rim xalqının' Quday ta'repinen ayırıqsha tanlang'anı, ta'g'dirdin' o'zi ta'repinen jen'isler ha'm Rim saltanatı aymag'ın ken'eyttiriw ushın bag'darlang'anı haqqındag'ı konkret ko'z-qaraslar'g'a tiykarlang'an edi. Bunday ideologiyalıq tiykarlar imperiyalıq oylaw obrazının' qa'liplesiwine sebep boldı. Basqaaymaqlardı basıp alıw'g'a boysındırıwshı bul ideya keyinshelik du'nya qarasar sistemasında bir xalıqtın' basqaxalıq ta'repinen kolonnalıq awhalg'a salıwın morallıq jaqtan aqlaytug'ın,ba'lkim, onı qaharmanlıq da'rejege ko'teretug'ın ullı ma'mlekechilik ideologiyasının' rawajlanıwına sebep boldı.

Orta a'sirlerge o'tiwi menen, tiykarınan Evropada, din ha'm shirkewdin' roli ko'rinbes da'rejede o'sti. Bul da'wirde Qudayg'a (*otashin va jozibali*) isenim hu'kim su'rıdi. ha'm bul isenim insan o'mirinin' barlıq ta'replerin, tuwılıwdan o'liwge shekem bolg'an ha'r bir adımın belgilep berdi.

Bul da'wirde bag'ındırıwshı ideologiya sıpatında maydang'a shıqtı. Bul bir ta'repten o'z diniy sho'lkemi ishindegi ateizmge yamasaeretiklikke shıg'arılǵ'an shaxslardıń tu'rli sebepler menen massalıq ra'wishte qırg'ın qılınıwında, ekinshi ta'repten bolsa, diniy ha'm aymaqlıq basıp alıwdı maqset etip alg'an qan to'giwshilik urıslarında o'zinin' ayanıshlı sa'wleleniwın tapqan. Evropaxristian du'nyası ta'repinen musulmanlarga qarsı a'melgeasırılǵ'an diniy atlanısların bul urıslarǵ'a misal etip keltiriw mu'mkin.

Orta a'sirler diniy ekstremizmi, o'z gezeginde, juwap reakciyası ta'rizinde-antagonizmge tiykarlang'an tu'rli ideya ha'm ateizmnin' ku'sheyiwinde sebep boldı. Waqıt o'tiwi menen o'z aldına siyasiy ku'shler bunday ideyallar ha'm qudayǵ'a boysınbawshılıqqa tiykarlang'an ateizmnen de o'zlerinin' ideologiyalıq maqsetleri jolında paydalandı. Ideyalar ha'm g'a'rezli ideologiyalar tariyxında bunnan paydalang'an buring'ı kommunistlik ta'liymat ayırıqshaorın tutadı. Ol sırtqı ta'repinen a'dillik idealın o'zinde toplag'an joqarı talpınıwların tiykar qılıp alg'anday ko'rınse de, aqır aqıbetinde koloniallıq ja'miyetti qa'liplestiriw ideologiyasına aylandı. Bolshevizm menen bir qatarda, XX-a'sirdin' basında tamirları socialistik ideyadan suw ishken koloniallıq ideya ha'm ideologiyanın' basqa forması-fashizm (ital.fashio-ag'im) payda boldı. O'tmishte socialist B.Mussolini Italiyada fashistler ha'reketinin' tiykarın salg'an. Germaniyada milliy socialistlik partiya du'zgen A.Gitler bolsa fashizmnin' «manawiy atasına aylandı». Fashizm II-du'nya ju'zilik urıstın' otın jaqtı, 80 millionnan artıq adamnın' qırılıp ketiwine sebep boldı. Bizin' ma'mleketimiz de qayǵ'ı lipasın kiydi. Ekinshi du'nya urısında gu'resken O'zbekstanlı a'skerlerden 263 005 adam qaza taptı. 132670 adam da'reksiz ketti. 60452 adam mayıp boldı.

Bolshevizm menen fashizm ideologiyaları ortasında ko'plep usas ta'repler bar. Ha'zirgi waqıtta salmaqlı ayırmashılıǵ'ı da ko'zge taslanbaqta. Tiykarg'ı paraqlarınan biri ha'm bul millet faktorının' tu'rlish bahalanıwı. Eger kommunistlik ta'liymat, xalıqlardıń milliy etnik o'zine ta'n o'zgesheliklerin jog'altıw, «proletar internacionallıǵ'ı» su'reni menen arenag'a shıqqan bolsa, fashizm bir hu'kimran millettin' «rasalıq-etnik tazalıǵ'ın» absolyutlestiriwdi propagandalaw edi. Ol rasanın' sponsori esaplanadı «fashizm «so'zi «rasa» atamasınan kelip shıqqan. Bul atama XU'II-a'sirden baslap Evropa da «insaniyat na'silinin'» tu'rli rasalıq gruppalar, «aq», «qara» ha'm «sarı» rasag'a ajratıw ushın qollanıla basladı. Rasalıq ta'liymatı «Aq deneli» lerdin' artıqmashlıǵ'ı, olardıń a'zelden «joqarı rasa» etip saylang'anı, basqa rasalardıń bolsa «aqlarg'a» qarag'anda tolıq emes jaratılǵ'anlıǵ'ı ha'm ha'r dayım progrestin' to'men basqıshlarda turıwın «tiykarlap» beredi. Onın' tiykarg'ı ideyası o'zinin' «ilahiyy ta'biyatına qaray» «aq rasalardı» «to'mengi» rasalar u'stinen hu'kimranlıq etiwge shaqırıwǵ'a qaratılǵ'an edi. Rasalıq miliy ta'nligi ha'm terisinin' ren'ine qaray ajralıp turıwshı adamlarǵ'a zorlıq o'tkiziw, olardı kemsitiw urıw ha'm o'ltiriw sıyaqlı ha'reket ha'diyselerdeanıq belgili boldı. Sociallıq hu'kimranlıq formalardan birinin' ideologiyası bolar eken, olar ullı ma'mleketlik «ju'da' shovinizm», «saylang'an» xalıqlardıń milliy artıqmashlıǵ'ı ideyaları menen tutasıp ketedi.

Rasashılıq-ko'p tu'rge iye. Ma'selen, o'zin joqarı rasaesaplag'an anglishan, ispan, francuz, basqınshıları orat a'sirler ha'm a'sirese, XIII-XIX a'sirlerde Amerika, Avstriya, Afrika ha'm Aziyada jergilikli xalıqlardı ko'plep qırıp tasladı. Qubla Amerika respublikası ta'repinen XX-a'sirde uzaq jıllar dawamında o'tkerip klingen rasalıq ayırmashılıq siyasatı-ayawsız rasalıq quwdalau'lar ha'm kemsitiwde o'z su'wretlemesin taptı. 1865 jıldı AQSH ta du'zilgen «Kukluksklan» terroristlik sho'lkemide o'zinin' terroristlik sho'lkemi onn' rasalıq jo'nelisindegi iskerligi menen ajralıp turadı. Negrlerdin' puxaralıq huqıqlarına qarsı gu'res ha'm olardı ma'mleketten shıg'arıp jiberiw onn' tiykarg'ı ideyası esaplanadı. Ja'ne bir jawız ideya-terrorizm bu'gingi ku'nde de insaniyatqa u'lken qa'wip salmaqta. Ja'miyette ba'rham qorqıw, aldaw, jawızlıq ortalıǵ'ın payda etiw, ku'sh ko'rsetiw jolı menen ja'miyet turaqlılıǵ'ın buzıw, gu'na'sız adamlar, ma'selen balaların' o'limine alıp keletug'ın siyasiy maqsettegi o'ltiriw ha'm jarıwlar, ha'm bul jawız ideyanın' onn' ma'nisin do'retedi.

Siyasiy terrorism XIX a'sirde payda bolǵ'an edi. Lekin, al XX a'sir de ken' qulash jaydı. A'skeriy Germaniyadag'ı «qızıl armiya» ha'm Italiyadag'ı «qızıl brigada» gruppaları,

Ispaniyanın' basklar sho'lkemi, Olsterdegi «revolyuciyalıq azat etiw armiyası» Perudegi «parlaq o'mir» siyaqlı zamanago'y siyasiy terroristlerdin' birinshi a'wladı edi. Keyingi jillarda du'nyanın' onlap ma'mleketlerinde, sonday aq, bizin' jas ma'mleketimiz shegarasına jaqın ma'mleketler aymag'ında da terrorism oshaqları payda boldı. Sonday aq, Tashkentte ju'z bergen 1999 jildag'ı fevral waqıyaları, 2000 jil jaz aylarında Surxandaryag'a Afganstannan o'tken terroristlik gruppalar topılısı onnan keyingi jillardag'ı, ma'selen, usı jıldın' 13-14 maydag'ı Andijan waqıyaları buzg'inshı siyasiy ku'shlerdin' xalqımızdın' demokratiyalıq rawajlanıw jolınan qaytarıwg'a bolg'an urınıwları toqtamag'anınan gu'waliq beredi.

4. Prezidentimizdin' «Tafakkur» jurnalının' bas redaktorının' sorawlarına juwaplarına ta'biyatta boslıqtın' bolmaytug'inlig'ı siyaqlı ja'miyettede, a'sirese onın' ideologiya sferasında boslıqtın' payda bolıwına jol qoyıwg'a bolmaytug'inlig'in tastıyqlap bergen edi. Onın' u'stine jurtbasımız ha'zirgi da'wirde adamzat iskerliginin' ha'mme salalarında, sonın' ishinde informaciya salasında ha'm globalasıw processi a'melgeasırılıp atırg'anda qa'legen informaciya hesh bir shegerag'a boysınbastan tarqala beretug'inlig'in aytıp, bunı mısallar menen tastıyqlap bergenin na'zerde tutıwımız kerek.

SHında da kompyuter, faks, «sotoviy telefon», parabolikalıq antenna, elektron poshta bizin' turmısımızg'a salıstırmalı tu'rde jaqın aralıqta eniwine qaramastan, bu'ginliginde mektep oqıwshısında, sha'ha'rden uzaqta jaylasqan awıldag'ı qariyanı da hayran qaldıraalmaydı. Durıs, olar da'slep bul texnikag'a hayran qalıwı mu'mkin, al og'an ko'zi u'yrenisip, kem-kem onı men'geriwden baslap onın' menen misli putkil o'mir boyı isles bolg'anday halatqa enisedi. Sonın' ushında ha'zir planetamızdın' bir mu'yeshinde bolıp o'tken, ya bolıp atırg'an waqıyanı pu'tkil du'nya sol zamatında bilip aladı. Jaqsı xabar ma, biysa'wbet xabar ma ha'm olar bizden uzaqta jaylasqan region, territoriyalardan bolıwına qaramastan, qa'leyik, qa'lemeyik olar bizin' turmısımızg'a enip, og'an bizin' tilegimizdi esapqaalıp otırmastan ta'sir ete beredi.

Ga'p sonda, ha'zirgi informaciyanın' tarqalıwı sonshellı tezlikke iye, olarg'a buring'ıday bizge qatnası joq, basqa jerde bolg'an ya bolıp atırg'an waqıyag'oy dep salqın itibar bermey qatnas jasay almaysan'!!!

Bulardın' ha'mmesi obektiv faktorlar, so'z joq ruwxılıqtın' ha'm milliy ideologianın' a'hmiyetin tag'ıda ku'sheytedi. Ha'tteki a'piwayı biyhazar g'ana, muzıka, multfilm yamasa reklamalıq rolik arqalı belgili ideologiyalıq maqsetler ha'm umtilislardıń a'melgeasatug'inlig'in hesh kimde biykarlay almas.

Bizin' da'wirimizde g'ayrı pikir, oydı tek qadag'an etiw, ha'kimshilik ilajlar menen jen'iw mu'mkin emes. Ideya menen tek qurallang'an, ideya menen g'ana, oy menen, tek oy arqalı, nadanlıq penen ma'ripet arqalı gu'resi, tartısıw mu'mkin. Bunı ha'r bir adam, puqara biliwi tiyis.

5. Ideya ha'm ideologiyalardı absolyutlestiriwdin' unamsız aqibetleri. Tariyxta ma'lim bolg'an real kolonial du'zimlerdi salıstırıp analizlew olar a'mel qılg'an ideologiyalardıń to'mendegi ulıwmalıq o'zgesheliklerin ha'm de bul ideyalardı a'melgeasırıw menen baylanıslı qatar unamsız aqibetlerin anıqlaw imkanıyat beredi.

Aldı menen, koloniallıq ideologiyalar o'z ma'mleketlerinde sociallıq ha'm shaxsiy turmıstın' barlıq salaların tolıq o'z ishine alıwg'a, jeke du'nya qaras du'zimi hu'kimranlıq ornatiwg'a talpınadı. Bul ideologiyalar ullı ha'm jarqın o'tmishti biykar etedi. Olar ja'miyetti revolyuciyalıq jol menen tolıg'ı menen qayta du'ziw ha'm za'ru'r ha'm onı a'melegeasırıw mu'mkin dep esaplaydı. O'zlerine shekem bolg'an qa'diryatlardıń barlıg'in yaki ko'pshiligin biykar etip olardı tek o'z principi menen almasdırmaqshı boladı.

Ma'selen, birinshi qarasta, uzaq o'tmishke qaytıwg'a shaqırıwshı islam fundamentalizmi bunnan mustasnoday seziledi. Biraq tiykarında bunda da sol ondoza saqlanıp qaladı. YA g'nıy Islam fundamentilizmi tariyx do'n'gelegin orta a'sir nadanlıg'ı da'wirine qaytarıw niqabı astında, «social kazarma» tipindegi bir tu'rdegi g'a'rezli «keleshek» tin' o'zine ta'n ondozasın usınıs etedi, onda insan puxaralıq gruppalardan tolıq ayrılardı, haqıyqatında diniy terrorg'a duwshar etiledi. Biz joqarıda bunday ideyanın' qanday ayanıshlı aqibetke alıp keliwin Orta a'sir Evropasındag'ı inkvizaciya mısasında ko'rip o'ttik. Koloniyalıq ideologiyaları

«jan'aja'miyet»ha'm «jan'a insandı»do'retiwdi o'z maqseti dep dag'azalaydı, bunda shaxs ma'pleri ha'm, a'sirese, shaxs erkinligi tar hu'kim su'riwshi qatlam, koloniallıq du'zimin' ma'plerine boysındırılıdı. Bunday social «demokratiyanın' joqarı forması»xalıq ha'kimiyatı forması» dep dag'azalandı. Lekin bunda demokratiya xalıq qa'lewini a'melgeasırılıwı dep emes, ba'lkim, ha'ttexalıq qa'lewine qarsı barıwıg'a tuwrı kelgen ta'g'dirde de zorlıq quralları menen «xalıq pa'rawanlıg'ın» a'meleg asırıw degen tu'siniledi. «Koloniallıq ideologiyası» o'zin haqıyqattın' sa'wleleniwı ha'm pa'rawanlıqtın' ko'rinisi dep esaplang'anı ushında ha'r qanday pikir ha'r qanday basqasha pikirler saplastırılıwı lazım bolg'an jawızlıq (arnawlı qılıng'an yamasaarnawlı qılınbag'an) dep qaraladı. «Koloniallıq ideologiyası» misli kritikalanbaytug'ın, qanday da bir isenim obektineaylanadı. Basqashaaytqanda, bunday ideologiya erkinlik,insanıy haqıyqat u'stinen o'z zorlıg'ı ha'm hu'kimranlıg'ın ornatadı.

Siyasiy ortalıqta bug'an ha'kimiyatı monopolıyalastırıw muwapıq keledi. Ha'kimiyat bir partiya(yaki siyasiy ha'reket) nın' qolına toplanadı, partiyanın' o'zi bolsa jeke ko'semnin' («dushe»,»fyurer» ha'm basqalardın') hu'kimi astına tu'sip qaladı. Hu'kim su'riwshi partiyanın' ma'mleket apparatına o'sip shıg'ıwı kelip shıg'adı. Sonın' menen birge, ja'miyettin' ma'mleketlesiwı, yag'nıy ma'mleketten g'a'rezli bolg'an social turmıstın' joq etiliwı de (yaki ju'da' ha'm azaytıwı) puxaralıq ja'miyettin' joq etiliwı (a'sirese, hu'kim su'riwshi partiya'g'a boysınbag'an barlıq basqa partiya ha'm ja'ma'a't sho'lkemlerinin' qadag'an etiliwı) de o'z ko'rinisin tabadı. Huqıqtın', nızamnın' roli kesitiledi. Ha'kimiyat nızam menen sheklenbeytug'ın ha'm nızamg'a boysınbaytug'ın wa'killikke iye boladı, ma'mleket huqıqıy ma'mleket bolmay qaladı, ol ekonomika salasında bir o'zi qadag'alaydı, ekonomikag'aoraylasqan basqarıwdı qarar taptıradı. (bul misli en' aqıllı ha'm na'tiyjeli basqarıw bolarmış).

Xabar monopolıyası da siyasiy ha'm ekonomikalıq ha'kimiyatı absolyutlestiriw menen baylanıslı: «g'a'rezli du'zim» de barlıq xabar quralları: ja'miyetteaylanısta bolg'an xabardın' mazmunı daapparattın' qatan' qadag'alawı astınaalınadı. Zorlıq isletpesten turıp pu'tkil monopolıyalar du'zimin saqlaw ha'm bekkemlew mu'mkin bolmaydı. Sonın' ushın da ma'mleket terrorizmi, terrordı ishki siyasatı a'melgeasırıw quralı sıpatında qollanıw «koloniallıq du'zimleri» ushın ta'ndur. Tu'rkistanda ha'm revolyuciyadan son' da'slepki jıllarda hu'kimettin' siyasiy terror na'tiyjesinde pu'tin-pu'tin social gruppalar ha'm qatlamlar joq etildi. (O'zbekstanda tek 1937-1953 jıllar dawamında (bunnan rus jılları mustasno) Auqam koloniallıq mashinası 100 mın' adamdı repressiya qıldı, olardan 13 mın' adam atıp taslandı.

Kolonial ma'mleketlerdin' o'zine ta'n bolg'an basqaxarakterli o'zgesheligi ja'miyettin' a'skeriylestiriliwı, «a'skeriy lager» yaki «qamal qılıng'an qorg'an» nan ibarat ideyalıq-psixologiyalıq sha'riyatı ju'zege shıg'arıwdan ibarat. Bunda ma'mleket ishinde a'skeriy fanatizm jag'dayı ha'wij aldırılıp g'ana qalmastan, sonın' menen birge, agressiv sırtqı siyasat ta a'melgeasırılıdı. Bul siyasat a'skeriy-regionallıq ha'm ideologiyalıq basqınıshılıq qılıwıg'a, o'zinin' koloniyalıq ta'rtiplerin ken' ta'rizde qarar taptırıwıg'a qaratılıdı.

Lekin tariyxıy haqıyqat sonnan ibarat, koloniallıq ideologiyalardın' tu'rli andozlari ha'm proektleri tiykarında jaratılğ'an demokratiya'g'a qarsı dizimlerden' tiykarg'ı na'tiyjede qayg'ılı ahibetkealıp keliwı anıq. Bul o'tmishtegi socialistlik ma'mleketler, sovet ma'mleketi, gitlershiler Germaniyası ha'm fashizm Italiyası, Kampushiyadag'ı Pol Pot rejimi sıyaqlı absolyut haqıyqattı dawa qılıwshı ideologiyalardın' tariyxıy keleksheksiz bolg'anı daanıq ko'rsetip beredi.

Biraq ideologiyalıq gu'res barg'an sayın jan'a-jan'a ko'riniskeenip barmaqta. Prezidentimiz I.Karimov haqıyqat ra'wishte belgilep o'tkenindey: «Ko'p sınavlar, azap-aqibetler qa'teler, targediylar, repressiyalardı bastan keshirgen, a'sirimiz aqırına jetip atırg'an insaniyat jan'a a'sir bosag'asında turg'an bu'gingi ku'nde ko'p tu'rli eski ha'm taza ideologiyalardın' o'z-ara gu'resi ha'r qashang'idan da ku'shli tu's almaqta. Tu'rli ren'li, geyde bir-birine qarsı du'nya qarastar, siyasiy, milliy, diniy ag'ımlar, mazqab ha'm sektalar ortasındag'ı pikir talasıwları geyde tartıs pikirlesiw shen'berinen shıg'ıp, qanla gu'resler, massalıq qırg'ınlarg'a sebep bolmaqta, adam basınaesapsız qayg'ı-ha'siretler salmaqta».

A'ne usı sebepten de g'a'rezsiz O'zbekstanda ha'zirgi da'wirde millet, ja'miyet, ma'mleketlerdin' birlestiriwshi bayrag'ı bolg'an milliy ideya ha'm ideologiyani qa'liplestiriw ha'm xalqımız sansına sin'diriw ta'repinen iskerlik penen is alıp barılmaqta.

Bul ideologiya g'a'rezsizlik jıllarındaerisilgen jen'islerdi en' u'lken g'a'rezsizligimizdi, Ana Watanımızdı, perzentlerimizdin' keleshegin pıdayılıq penen qorg'aw, ha'r dayım sergek bolıwg'a ja'rdem etedi. YAğ'nıy, O'zbekstan bizin' ulıwma u'yimiz-onı asıraw ha'r birmizdin' wazıypamız. Usı ma'nide milliy g'a'rezsizlik ideyası ha'r birimizdin' qa'lbimizge sin'diretug'in, ulıwma ideyamız, sanamız du'nya ko'z-qarasımızdin' quramlı bo'legi bolıp tabıladı.

Tayanış tu'sinikleri

Social rawajlanıw, ideyalar tariyxı, do'retiwshi ideyalar, jawız ideyalar, wayranlastırıwshi ideyalar, ideologiyanın' absoyutlesiwi, ideyaldın' formaları: diniy, ko'rkem, ilimiy, filosofiyalıq ideyalar, ja'miyetlik-siyasiy ideyalar, milliy ideya, ideologiyaldın' tariyxıy formaları, monizm, dualizm, plyuralizm, materializm, idealizm, shovinizm, fashizm, bolshevizm, dogmatizm (aqıdaparastlıq).

4-5 temaIdeyalıq qa`wiplerdin` bag`darları. Ideologiyalıq qarsılıq ha`m xabar qa`wipsizligi

Reje:

- 1.XXI a`sirde ideologiyalıq qatnasıqlar keskinlesiwinin` sociallıq, ekonomikalıq, siyasiy sebepleri.
- 2.Shovinizm, genocid, fashizm, neofashizm, neokommunizm, rasalıq, diniy ekstremizm, fundamentalizm, terrorizm ideyalarinin` reakcion ma`nisi ha`m olarg`a qarsi gurestin` tariyxıy za`rurligi.
- 3.Terrorizmnin` formaları: aymaqlıq ha`m xalıq aralıq terrorizmnin` ideyalıq-ideologiyalıq tiykarları.
- 4.Ja`ha`n finanslıq krizisinin` ideologiyalıq processlerge ta`siri.
- 5.“Ideologiyalıq qatnasıqlar” tusinigi, onin` mazmun-ma`nisi ha`m ko`riniw qa`siyetleri.

Manaviyatımızdı ha'm bir u'yg'e megzecek, sırtan kirip kiyatırğ'an samaldın' u'ydin' ishindegi na'rselerdi astın-u'stin qılıp taslawın hesh bir u'y iyesi qa'lemeydi. Tap usınday biz ha'm jat ideyalar, ag'ımlar ha'm ideologiyaldın' ma'nauiyatımızg'a wayranger ta'sir o'tkiziwine qarsı qorg'anıw ilajların ko'riwimiz ta'biyiy.

Aqırı, ha'zirgi da'wirde du'nyada ideyalıq qarama-qarsılıqlar quramlı ko'riniste bolıp, ideologiyalıq poligonlar yadrolıq poligonlardan da ku'shlirek rawajlanıp baratırğ'an da'wir.

Du'nyanın' territoriyalıq jaqtan tu'rli territoriya ha'm ken'isliklerge bo'liniwin geografiya sabaqlarınan jaqsı bilemiz. Du'nyanın' siyasiy kartasına qaray turıp ha'm de barlıq ma'mleketlerdin' shegaraların esapqaala turıpta jer ju'zingin' territoriyalıq bo'liniwin arqayın ko'z aldımızg'a keltirealamız.

Adamzat XX a'sirdin' son'ına kelip birtalay shegera bilmeytug'in mashqalalarg'a dus keldi. Urıs ha'm tınıshlıq, ekologiyalıq jag'daylar, ruwxıy jetispewshilik narkobiznes, terrorizm sıyaqlı mashqalalar solarg'a kiredi. Sonın' menen birge du'nyada globalasıw, g'alabaxabar qurallarınin' tezlesiwi, intensivlesiwi, universal texnologiyalar menen baylanıslı ulıwmaadamzatlıq processler de barmaqta. Pu'tkil jer ju'zi adamzat ushın birden-bir jasaw ornı ekenligi anıq. Bug'an a'lbette hesh qanday gu'man joq. Biraq tariyxta bar bolg'an shegaralardı o'zgeritiw, ma'lim territoriyalardı basıp alıw ushın esapsız urıslar bolg'anı ma'lim. Bul processte urıs qurallarınin' a'steaqırınlıq penen quramalasıp barg'anlıg'ın bilemiz. Bul urıslar XX a'sirge deyin tiykarınan bir ma'mleket ishinde, eki ma'mleket ortasında yamasa bir territoriya ishinde bolıwı mu'mkin edi. Aytıp o'cek, A.Makedonskiy, SHın'g'ısxannın' u'lken ma'mleket qurıw ushın yamasaorta a'sirlerden baslap evropalıq kolonizatorlardın' basqa basıp alıw ushın alıp barg'an urısları ko'lemi jaqtan ajıralıp turdı. Biraq bunday jag'daylar, ayırım ha'diyseler sıyaqlı bahalanıwı kerek. XX a'sirde bolıp o'tken eki du'nya ju'zlik urıstaonlag'an ma'mleket, birneshe qita ma'mleketleri qatnasqanlıg'ın eslese, bunday juwmaq shıg'arıw belgili da'redjedeornlı

ekenligine isenim hasil qılıw mu'mkin. Uris quralları rawajlanıp bardı. Bu'gingi ku'ndeolar basqa terrotoriyanı basıp alıw g'anaemes, al pu'tin jer u'stindegi turmistı bir neshe ret jog'altıp jiberiwge jetedi.

Conn' menen birge, ha'zirgi waqıtta ideologiyalıq qurallar arqalı o'z ta'sir ko'lemin ken'eytiriwge ha'reket etip atırg'an siyasiy ku'shler ha'mde ha'reketler joq emes. Basqınshı millechilik ha'm shovinizm, neofashizm ha'm kommunizm, rasashılıq ha'm diniy ekstremizm ideologiyaları solardan.

Na'tiyjede, du'nyadaadam sanasın ha'm ishki du'nyasın iyelew ushın gu'res ku'sheyip barmaqta. Bul jag'day bu'gingi ku'nde du'nyanın' ideologiyalıq ko'rinisin belgilep bermekte.

Adamzat ja'miyeti tariyxı adamdaolijjanab paziyletlerdin' qa'liplesiwı ha'm rawajlanıwına da, sonın' menen birgeadamzatlıqqa jatpaytug'ın g'ayrinsaniylıqtın' ha'r qıylı ko'rinisleri tamır jayıp o'zinin' jaman ta'repin sa'wlelendiriwine de gu'wa bolg'an. Biraq, adamzattın' pu'tkil tariyxında bunday illetler og'an joldas bolıp keldi. Tu'rli da'wirlerde jan'asha tu's aldı. Bu'gingi ku'ndeolardin' en' jawızları jer ju'zindegi tınıshlıq ha'm tatıwlıq, birge islesiw ha'm aqır aqıbetindeadamzattın' jeke birlik sıpatındaerkin rawajlanıwına qa'wip salmaqta. Milliy manawiyatımızdı ha'm milliy manawiy o'zligimizdi usınday qa'wiplerden qorg'ap qalıw ushın milliy g'a'rezsizlik ideyasınan ku'shlierek qural joq. Bul ma'selede milliy g'a'rezsizlik ideyasının' ju'da' za'ru'rli funkciyası yag'nıy milliy ha'm manawiy o'zlikti qorg'aw funkciyası payda boladı. Milliy g'a'rezsizlik ideyası bul funkciyanı atqarıwı ushın jaslarp ha'm xalıq sanasında tek g'ana bilim, tasavvur da'rejesindeemes al inanım sıpatında qa'liplesiwı lazımsız.

2. Solay etip bu'gingi du'nyada burın bolmag'an da'rejede ilimiy ashılıwlar, texnikalıq imkaniyatlar, mag'lıwmat tarqatıwdın' globallasıwı, demek bulardin' ha'mmesinin'de pu'tkil ja'ha'ndi qamtıwı ju'da' tezlik penen a'melgeaspaqta. Internet arqalı, ma'selen xabar tarqatıw ideologiyalıq ta'sirdi o'tkiziwdin' imkaniyatları, joqarı daaytqanımday ku'n-ku'nnen ku'sheyip baratır desek, ba'lkim lap bolmas. Haqıyqatında da, artıg'ıraq bolsa da tag'ıda qaytalaymız, informaciya salasındag'ı globallasıw, adamzat ushın ko'p imkaniyatlar jaratadı. Adamlardın' qarım qatnası ku'sheyip birin-biri tek materiallıq aspektteemes, al ruwxıy aspektte de bayıtadı. Aqırı olarda o'z iskerliklerinin' almasıw processı tez pa'tkeenedi. Na'tiyjede ruwxıy baylıqlardı sonın' ishinde a'sirese ilimdi, ma'deniyattı o'z ara o'zlestiriwge u'lken imkaniyatlar payda boladı.

Sonı da tu'siniw kerek, qa'legen terrotoriyada bina bolıp atırg'an ideyalar tez waqıtın' ishıde pu'tkil adamzatqa tarqalar eken, bunun' ma'lim aqıbetlerine de dıqqat awdarılıwı tiyis. Basqashaaytqanda, adamzat ma'lim bir ma'mleketke siyasiy ku'shlerdin' xızmetindegi ideyaların' basımın ha'm sezıp jasadı. Bunday jag'dayg'a kimde kim o'zinin' biyg'a'rez pikirine iyi bolsa g'ane shıdam berealadı. Al kerisinsheawhaldag'ı adam a'zzilik etedi, geydeashıq, geyde jasırın tu'rdeatqılág'an ideologiyalıq u'gitlerge shıdam berealmay qalıwı ta'a'jip emes. Bug'an joqarıdaaytılg'an YAponiyada payda bolg'an «AUM Sinrike» siyaqlı ziyanlı ag'ımlardın' ko'p g'ana ma'mleketlerdegi jas jigıt-qızlardın' bir paralarınnı' aqıl-huwshıy iyelep alg'anlıg'ı, aqıbetindegi tragediyalıq jag'daylardın' ju'z beriwı misal bolaaladı.

Qullası, u'lken masshtabtı qamtıg'an integraciya ha'm globallasıw processlerinin' adamzattın' ha'zirgi da'wirdegi rawajlanıwının' xarakterli belgilerinen esaplanatug'ının na'zerde tutıw menen birgeolar ideologiyalıq ta'sir o'tkiziw quralları ekeninde umıtpawımız kerek. Bul bir. Ekinshiden eki polyuslı du'nyanın' saplastırılıp tek salmaqlılıq buzılg'an ha'zirgi jag'dayda insan qa'lbin sanasın iyelewge bag'darlang'an ideyalar menen qurallang'an ideologiyalar ju'zege shıqpaqta. Olardı azıqlandırıp turg'an tu'rli da'rekler, oraylar bar. Biz bunı basqa jerdeaytpag'andaelimizde bolıp o'tken waqıyalardan ha'm jaqsı bilemiz.

Bu'gin du'nyanın' ideologiyalıq ko'rinisin o'z maqsetleri jolında o'zgeretpekshi bolg'an ideologiyalıq formalar turaqlılıq ha'm rawajlanıwıg'a qa'wip tuwdırmaqta. Olardın' tiykarg'ı formaları ha'm bag'darları Prezidentimiz Islam Karimovtın' «O'zbekstan XXI a'sir bosag'asında: qa'wipsizlikke qa'wip, turaqlılıq sha'rtleri ha'm rawajlanıw kepillikleri» atlı miynetinde ko'rsetip berilgen. Bul lekciyada usı shıg'armadan tiykarg'ı derek sıpatında paydalanamız.

Rawajlanıwǵa qaray qa'wip qa'terlerden biri ullı ma'mleketlik shovinizmidur. Ullı ma'mleketlik shovinizm, Prezident I.A.Karimov aytqanıday: «Ma'lim ku'shler ha'm ma'mleketler ta'repinen bolatug'ın siyasiy, ideologiyalıq ha'm ekonomikalıq basqarıw dep yamasa milletler aralıq ha'm ma'mleketler aralıq, regionallıq qatnasıqlardaog'an bolg'an umtılw dep ta'riyplew mu'mkin.

SHovinizm ayırım ko'p sanlı milletlerdin' tek g'ana ko'p milletli imperiya ishindeemes, al onı orap turg'an geografiyalıq-siyasiy jasaw ornında da o'zinin' pu'tkil basqarıwshılıg'ın ornatiw ushin gu'reste sa'wlelenedi.»¹

Ma'lim bolg'ınınday, ullı ma'mleketlik shovinizmi globalıq xarakterge iye. Ol o'z wazıypasına ko're milliy ten'sizlikti aqlaw, ja'riyalaw ha'mde qorg'awdın' o'zine ta'n forması bolıp esaplanadı. Ullı ma'mleketlik shovinizm payda bolıwınin' sebepleri nede? Tariyxqa ko'z taslasaq, bu'gingi ku'nde ullı ma'mleketler atına iye bolg'an ayırım ma'mleketler ko'plegen poyaslardı o'zlerinin' «turmıs ma'pleri» territoriyası sıpatında basıp alıp, uzaq waqıt koloniyalıq siyasatı ju'rgizgenine isenim hasıl qılıwı mu'mkin. Usı basıp alıng'an territoriyalardı ta'biy shiyki zat resurslarınan paydalanıw, bul ma'mleketlerdin' materiallıq ha'm ruwxıy baylıqların o'zlestiriw olarg'a u'lken ha'm qu'diretli ma'mleketkeaylanıwına imkaniyat jarattı. Bunın' aqibeti, o'z a'tirapındag'ı ma'mleketler ha'm xalıqlar menen qatnasıqta o'zin u'stem, jeke dep biliw, adamzat ta'g'diri, xalıq keleshegin belgilewdeayırqshaabıroyg'a talabanlıq belgisi sıpatında bahalanıwı mu'mkin bolg'an klassikalıq ideologiyası tariyx betine shıqtı. Bunday ideologiya ma'mleket siyasatınin' tiykarınaaylang'anda uzaq dawam etken qanlı urıslar kelip shıg'ıwı, pu'tkil bir poyaslardıń wayran bolıwı, ko'plegen xalıqlardıń boysındırılıwın da'liyllewshi mısallardı ko'p keltiriw mu'mkin.

Ekonomikalıq imkaniyatları ha'lsizlengen, sociallıq birlik ıdırag'an, ishki qarama-qarsılıqlar ku'sheygen, watan, millet ta'g'dirinen o'zinin' tar ma'plerin u'stem qoyatug'ın, o'z-ara kelisealmaytug'ın, ha'kimiyatqa talaban siyasiy gruppalardıń bar bolg'an mashqalalardı sırtqı ku'shler ja'rdeminde sheshiwge urınıwı ha'mde ruwxıy ıdıraw, erten'gi ku'нге (keleshekke) degen isenimsizlik sezimleri basshılıq qılg'an ma'mleketler ullı ma'mleketlik shovinizminin' nıshanasınaaylanıwın zamango'y tariyxta ko'rsetip turıptı.

Tilekke qarsı, bizin' u'lkemizde ullı ma'mleketlik shovinizminin' zıyanlı ta'sirinen shette qalmadı.

«Ol da uzaq waqıt dawamında basshılıq etiwshi shovinistik ha'm agressiv millechilik ideyalarınin' pu'tkil qıyınshılıqların tartıp keldi,-dep jazadı I.A.Karimov-O'zbekstan Rossiya imperiyası, son'ınan bolsa sovet imperiyası sostavında ma'jbu'riy tu'rde uslap turılǵan qıyın da'wirdi basınan keshirdi.»²

Aqırı, Prezident I.Karimovtin' so'zi menen aytqanda imperiya da'wirinde bizdi ekinshi da'rejeli adamlar dep esaplaytug'ın edi.

Ullı ma'mleketlik shovinizminin' qa'wpi bunday poziciyada turg'an ku'shler, ma'mleketlerdin' ekonomikalıq, siyasiy yamasa a'skeriy ku'sh qu'diretinin' u'lkenligindeemes, al g'alaba quralları arqalı ha'm ideologiyalıq jol menen zulımlıq ko'rsetiwinin' ken'liginde, olardıń qolındag'ı ideyalıq ta'sir o'tkiziwshi qural ha'm mexanizmlerinin' ha'r qıylılıg'ında. Ullı ma'mleketlik shovinizmi bu'gingi ku'nde pansovetizm menen o'zine ta'n tu'rde qosılıp ketip atır. Pansovetizm tu'sinigi uzaq waqıt dawamında bir awqam aymag'ında jasaw na'tiyjesinde social-ma'deniy turmısta payda bolg'an ma'lim jaqınlıq, usaslıq, ulıwmalıq, ekonomikalıq baylanıslıqtı ha'm absolyutlestiriwge tiykarlang'an. Biraq Prezidentimiz aytqanıday sonday qaraslar menen ha'm a'piwayı adamlardıń bas ko'zin aylandırıp o'z o'mirin jasap bolg'an ideyaların turmısımızg'a sug'ılıstırıwǵa, usı jol menen ja'ne buring'ı du'zimdi tiklewge, bir so'z benen aytqanda milliy o'zligimidi jog'altıwǵa qaratılǵan umtılw jatqanlıg'ın esten shıg'armawımız sha'rt.

Ullı ma'mlekechilik shovinizminin' pansovetizm bayrag'ı astında janlanıwınin' sebepleri ne? Ken' talqılaytug'ın bolsaq, birinshiden, mol shiyki zat resursları, jumısshı ku'shi, transport komunikaciylarınan paydalanıwdan, geostrategik abıroyınan ayrılıw, ekinshiden, a'welgi koloniyalardıń o'z metropoliyası ta'siri ha'm zulımlıg'ınan qutılıwǵa umtılwı, g'a'rezsiz ishki ha'm sırtqı siyasat ju'rgiziwi, u'shinshiden, xalıqaralıq maydanda ten' huqıqlı ha'm o'z ara

paydalı birge islesiwı u'stem bolıp baratırǵ'anın tu'sinbewshilik; anıǵı tu'siniwdı qa'lemewshilik; to'rtinshiden, basqa ku'shler orayı ta'repinen onın' «turmis ma'pleri» ta'n alınbay atırǵ'anınday ol a'mel qılıp atırǵ'an territoriyalar kishireytilip atırǵ'anlıǵ'ın siltew ha'm besinshiden, maqtanshaqlıq, adamzat rawajlanıwına qosqan u'lesi artıqsha baha beriwi, onı qaytalanbas ha'm qımbat baha dep esaplawı ha'zirgi ku'nde ullı ma'mleketlik shovinizminin' ku'sheyiwı ushın «tiykar» bolıp xızmet qılıp atır.

Bunda g'alabalıq xabar quralları arqalı psixologiyalıq ta'sir jasawdın' jan'adan jan'a usılarınan paydalanıladı.

A'sirese, milliy turmısımızǵ'a ta'n ma'lim qa'siyetlerdi ashıqtan ashıq qaralaw, jerge urıw yamasaayırım tariyxıy waqıya ha'diyselerdi ulıwma bolmag'anday du'nya ma'deniyatı, ilim, pa'nge u'lken u'les qosqan ullı danıshpanlarımızdın' bizge qatnası joqtay etip ko'rsetiwge umtılıwlar bar.

Sonday-aq region ma'mleketlerinin' arasında qarama-qarsılıqlar keltirip shıǵ'arıw ha'm du'nya masshtabında O'zbekstan haqqında nadurıs tu'sinik tuwdırıwǵ'a bolıp atırǵ'an umtılıwlardı itibardan shette qaldırmaw sha'rt.

Bu'gingi ku'nde adam sanası ha'm ka'lbı ushın gu'res keskin tu's alıp atırǵ'an eken, ha'r qıylı ko'z-qarasalardıń ideologiyalıq maydanda basshılıq etiwge umtılıwı ta'biyg'ıy, a'llette. Bunda inanım ulıwmalıǵ'ına tiykarlang'an xalda jeke ideologiya basqarıwshılıǵ'ın ta'minlew arqalı du'nya maydanların ideologiyalıq jaqtan o'zine boysındırıwǵ'a bolıp atırǵ'an ha'reketlerdi misal sıpatında keltiriw mu'mkin. Diniy sıyınıwshılıq, diniy aqıydaparstlıq solar qatarında ma'selen, islam dinidegi ha'zirgi dinge beriliwshi sociallıq, milliy o'zgesheligi, qaysı ma'mleketke ta'nligine qaramastan barlıq musulmanlardın' ruwxıy birligi haqqındaǵı oylarǵ'a tiykarlanıp, olardıń jekexalifatlıqastında siyasiy birlesiw ideyasına tiykarlawǵ'a ha'reket qıladı. Ko'rinip turg'anınday, bul diniy siyasiy ideologiya diniy tiykarda birlesiw ideyasın birinshi orıńǵ'a qoyadı. Ol diniy ruwxıy a'lemdegi sa'ykeslik ma'mleketlerdin' sociallıq, ma'deniy-ag'artıw, ilimiy texnikalıq tarawdaǵı birge islesiwine, olardıń jetiskenliginin' birlesiwine ha'm xalıqtın' rawajlanıwına jol ashsa bunın' nesi jaman degen sorawdı ortaq'a taslaydı. Ju'zeki qarag'anda bul ga'p durısqa usaydı. Bunday ideologiya ta'repdarları o'z ko'z-qarasların ko'p jag'dayda a'ne sonday «biyhazar» formada beriwge ha'reket qıladı.

Biraq, dıqqat penen itibar beretug'ın bolsa, birishiden; olar milliy suverenittetten keshiw yamasaonı qoldan beriw esabınan jeke ma'mleket du'ziwdı go'zlep atırǵ'anları ma'lim boladı.

Ekinshiden ;xalifatlıqtı tiklewge, onın' tuwrı ekenligin tiykarlawǵ'a urınatug'ınlar, bul awhal da'l millet sıpatında o'zligimizdi an'lawǵ'a jol qoymaslıǵ'ın jasıradı. Bul ideyanı engiziwdeolar bizlerdin' islam dinine sıyınıwımızǵ'a dıqqat awdaradı.

Tuwrı biz musulman xalıqız. Ma'selenin' na'zik ta'repi sonnan ibarat. bunday ku'shler a'ne sol reeallıqtı ta'n alaotırıp, biraq o'z tariyxımız, tilimiz, biyta'krar ma'deniyatımız, du'nya xalıqları ortasındaǵı o'zine ta'n ornımız, o'z rawajlanıw jolımız bar ekenligin biykarlawǵ'a ha'reket etedi. A'llette bul haqıyqatlıqtı ta'n alıw, almaslıq olardıń isi. Biraq o'zlerinin' bunday ilimge qarsı ko'z-qarasların adamlarımız, a'sirese jaslarımız sanasına sin'diriwge ha'reket etip atırǵ'anlarg'a biyparwa qarap bolmaydı.

Sonday-aq, bul ag'im ta'repdarlarının' xalifatlıq bayrag'ı astında birlesiwdi islam emes du'nyag'a qarsı turıw maqseti menen baylanıstırıwın ha'm atap o'tiw za'ru'r. Bunday jaqınlasıw ju'da' qa'wiplı ekenligi heshkimge sır emes. Al ol bolsaadamzattın' diniy tiykarda qarama-qarsı poyaslarǵ'a bo'linip ketiwine, bazda «civilizaciyaalar soqlıǵ'ısıwı» dep atalatug'ın qubılıstın' ju'zege keliwine sebep bolıwı mu'mkin.

Ha'zirgi ku'nde til, ma'deniyat, u'rp-a'detlerdegi ulıwmalıq, basqashaaytqanda, etnik birlikke tiykarlang'an jag'dayda jeke ideologiyalıq maydandı ju'zege keltiriw barısındaǵı qarasar ha'm bar. Bunday qarasarların' qa'liplesiw tariyxı uzaq o'tmishke barıp taqaladı. Bu'gingi ku'ndeolardıń ha'r biri o'zine ta'n ta'rizde du'nyanın' ideologiyalıq ko'rinisinde belgili bir orındı iyelewge urınbaqta.

Bu'gingi ku'ndexalıqlardıń til birligine su'yengen haldaolardıń (manaviy marifiy) birigin ta'miynlew bayrag'ı asıtında berilip atırg'an ideyalar artında ha'm haslında g'a'rezli maqsetler jasırg'anlıg'ın umıtpaw kerek.

A'lemnin' bu'gingi ku'ndegi ideologiyalıq ko'rinisi haqqındag'ı pikirler juwmag'ında ne dep aytıw mu'mkin? Ideologiya ha'm ideologiyalıq ta'rbiya ma'selesı o'z g'a'rezsizligin qolg'aalg'an demokratiyalıq huquqiy ma'mleket, erkin puxaralıq ja'miyettin' tiykarların qurıp atırg'an ma'mleketimiz ushın ha'm za'ru'r turmıslıq a'hmiyetke iye bolıp qalmaqta. Sonday-aq go'zlangen maqsetlerge bul arzıw u'mitler ha'm umtılwıardı o'zinde ja'mlegen ideyalıq-teoriyalıq qarasar jıynag'ı bolg'an milliy ideologiya ha'm og'an tiykarlang'an ta'rbiya sistemasız ersiw mu'mkin emesligi anıq. «Men, -dep jazadı Prezidentimiz,-AbdullaAvloniydin' «tarbiya biz ushın o'mir yaqi(mamoti e najot, e falakat, e saodat e falokat) ma'selesidur» degen pikirin ko'p oylaymen

Ullı (mag'ripetpa'wardın') bul so'zleri a'sirimiz basında milletimiz ushın qanshama a'hmiyetli ha'm aktual bolg'an bolsa, ha'zirgi ku'nde biz ushın ha'm sonshelli, ba'lki onnanda a'hmiyetli ha'm aktualdur».

Bul ma'selenin' aktuallıg'ı joqarıdaatap o'tilgen ideologiya formalarınin' qa'wpin qaytarıw za'ru'rliğı menen ha'm belgilenedi. Sonday-aq Prezidentimiz atap o'tkenidey olarg'a ideya ha'm maripet menen qarsı gu'resiw tiyis. Ma'mleketimizdegi sociallıq birge islesiw, milliy birlik ha'm birlesiwdi saqlap qalıw ha'm rawajlandırıw jolı menen qolg'a kirgizilgen g'a'rezsizlikti qorg'aymız. Xalıqlar aralıq birlik, sonday-aq tariyx (tahozosi) menen baylanıslar ku'shli rawajlang'an ma'mleketler menen ten' huqıqlı, a'dep-ikramlı mu'na'sebet, o'z ara ma'pli baylanıslar bolsa g'a'rezsizligimizdi bekemlewdin' a'hmiyetli faktor bolıp xızmet etedi. A'ne sonda g'ana jurıt basımızdın' ga'pi menen aytqanda, regionımız hesh qashan civilizaciya qag'ıspaytug'ın, ba'lki olar bir-birine ta'sir etip, bir-birin bayıtıwdın' ko'mekli u'lgisin beretug'ın makang'aaylanadı.

Ha'zirgi da'wir ha'm ideologiyalıq poligonlar. Ja'miyet turmısında ideologiyalıq faktorlardın' seziletug'ın ta'siri bar ekenligin bir qarag'anda-aq seziw mu'mkin. G'a'rezli geosiyasiy maqsetlergeerisiw jolındag'ı ideologiyalıq ta'sir o'tkiziwdeen' da'slep bo'lip tasla ha'm hu'kimranlıq qıl degen qa'dimiy principlerge a'mel qılıwg'a urınıwdı atap o'tiw za'ru'r.

Bul principiti a'melgeasırıwdın' birinshi jolı ma'mleket ishinde sociallıq ıdırawdı keltirip shıg'arıw bolıp tabıladı ha'm ol ja'miyet turmısınin' sociallıq, ekonomikalıq, siyasiy ha' ruwxıy tarawlarda o'zine ta'n ko'riniste payda bolmaqta. Ma'selen, ma'mleketimizge qarag'anda, bul usıl o'tiw da'wirindegi sociallıq ekonomikalıq qıyınshılıqlardı bo'rttirip ko'rsetiw arqalı elattın' bar bolg'an jag'daydan na'riyazılıg'ın oyatıw, o'zlerinin' namısınaoynaytug'ın oppoziciyalıq ku'shlerdi paydaetiw menen siyasiy turaqsızlıqtı keltirip shıg'arıwg'a bolg'an ha'reketlerde sa'wlelenedi. Bul jolda diniy faktordan paydalanıwg'a urınıwlar ha'm ko'rinip atır. Mine usı jag'dayda «maqset sarplang'an qa'rejetti haqlaydı» degen tu'sinik g'a'rezli geostrategik ma'plerdi a'melgeasırıwdın' tiykarıg'ı qag'ıydasınaaylanıp atırg'anlıg'ın ko'rsetedi.

«Bo'lip tasla ha'm basshılıq qıl» principin a'melgeasırıwdın' ekinshi jolı region ma'mleketleri ortasında tu'rli qarama-qarsılıqlardı paydaetiw bolıp tabıladı. Bul joldın' en' ko'p tarqalg'an usılı regionda gegemonlıqqa talaban bolg'an ma'mleket bar ekenligin tiykarlaw aytıw kerek bolsa, usınday ma'mleket obrazın jaratıw bolıp tabıladı. Bunday obrazlardın' jaratılıwı jer ju'zinin' tu'rli jerlerinde nızamlı en' keminde ma'mleketler aralıq qatnasıqlarda nasharlıqtı paydaetkenligi tuwrısındag'ı mısallardı qa'legenshe tabıw mu'mkin. Bunday «obrazlar»dın' jaratılıwı na'tiyjesinde ma'mleketlerdin' materiallıq-finanslıq, ruwxıy-intelektuallıq jetiskenligi ja'miyettin' rawajlanıwın ta'miynlew ornına mine usı «obroz» ta'siyrinin' aldın alıwg'a qaratilmaqta. Na'tiyjedeekinshi tiykarıg'ı maqsetke belgili bir ma'mleketti ha'lsizlendiriw arqalı o'z awqamlasınaaylandırıwg'aerisip atır. «Bo'lip tasla ha'm basshılıq qıl» principin a'melgeasırıwdın' u'shinshi jolı xalıq aralıq maydanda belgili ma'mleket haqqında natuwrı qalıs emes oy-pikirlerdi qa'liplestiriw bolıp tabıladı. Xalıqaralıq maydandan ayırım ma'mleketlerdin' waqıt-waqtı menen «quwg'ın» qılınıwı a'ne sonday ha'reketlerdin' na'tiyjesi bolıp tabıladı.

(Imtiyazlı) birgelikte islesiwdi belgilew belgili regiondi geostrategik ma'plerdi a'melgeasırıwǵa xızmet etetug'ın a'ne bir princip bolıp esaplanadı. A'lbette, belgili bir sebepler, aytıp o'cek diniy, til birligi, ma'deniy jaqınlıq yamasa basqada sebeplerge ko're ha'r bir ma'mleket kim menen bolsa da (imtiyazlı) birge islesiwı mu'mkin. Bul ta'biyiy jag'day esaplanadı. Biraq, ga'p «imtiyazlı birge islesiw» den region ma'mleketleri ortasında ayırmasılıqtı qa'liplestiriw, «natuwrı» ma'mleketler imkaniyatların sheklep qoyıw jolında paydalanıw, usın' menen birge «birge islesiwshi» ma'mleketin' regiondag'ı basqa ma'mleketlerden qaysı bir jaqtan u'stemligin ta'miyinlewge qaratılǵan umtıwları haqqında baratır. Xasilında, ol yamasa bul ko'rinistegi u'stemlikti ta'miyinlew ha'm tiykarg'ı maqset emes. Bas maqset-belgili regionǵa ta'sir o'tkiziw placdarına iye bolıw esaplandı. Bunday placdarǵa iye bolıwǵa umtıw bolsa, o'z na'wbetinde usı regionnıń geostrategik imkaniyatları menen belgilenedi. «Biykarg'a shu'digarda quyrıq ne qıladı» degenlerindey (imtiyazlı) birge islesiwdi belgilewde mine usınday uzaqtı go'zlewshi g'a'rezli geosiyasiy ha'm geostategik maqsetlerde jatıwı mu'mkin ekenligin umıtpaslıq kerek. Sol ko'z-qarastan qarag'anda «(Imtiyazlı) birge islesiwshi» principı bolıp tasla ha'm bassılıq qıl principinin' toltırıwshısı sıpatında payda boladı. Bug'an a'welgi Awqamnıń Kubadan regionǵa revolyuciyanı eksport qılıw ushın paydalanıwǵa uring'anı mısıl bolaaladı.

Ten' huqıqlı ha'm o'z-ara paydalı birge islesiw principine a'mel qılıw geostrategik ma'plerdi a'melgeasırıw ha'm ma'mleketler aralıq baylanıslardı bekkemlewdin' en' aqılǵa say ha'm tuwrı jolı bolıp esaplanadı. O'zbekstan o'zinin' g'a'rezsizliginin' birinshi ku'nlerinen baslap, mine usı principke a'mel qılıp kiyatır. Bul princip geostrategik ma'plerdegi gormoniyag'aerisiw ha'm du'nya ko'leminde rawajlanıwdı ta'miyinlew bolıp tabıladı.

6-tema Ideologiyalıq iskerlik – milliy ideyani a'melge asiriw quralı

1. «Ideologiyalıq qatnasıqlar» tusinigi, onin' mazmun-ma'nisi ha'm ko'riniw qa'siyetleri.
2. Quriwshi ideyalardı a'melge asiriwǵa qaratılǵan ideologiyalıq iskerlik principleri: jaratıwshılıq, gumanizm, plyuralizm, tolerantlıq, ezgulik ta'rep ha'reket.
3. Buziwshi ideyalar tiykarındag'i buzǵınshılıq, aqidaparastlıq, ekstremizm ha'm terrorismge mayıllıq siyaqlı ideologiyalıq iskerlik principlerine qarsi gurestin' za'rurligi.
4. Ideologiyalıq iskerlikte milliy ideyani xalıq sanasına sin'diriw, Jurt tinishlig'i, Watan keleshegi, xalıq parawanlig'i ideyalarinın' ko'ri

Jaratıwshı ideologiyalar eldi abat, xalıq turmısın abadansılıqqa eristiriwdey joqarı adamgershilikli maqsetler menen ajralıp turadı. Olar insaniyat cvilizaciyasına erisken da'wirlerden baslap ja'miyet turmısınin' en' joqarı ideyaları sıpatında jasap kelmekte. Prezidentimiz I. Karimovtin' «O'zbek shın ma'niste jaratıwshı», degen so'zlerinde de mine usı ideyalar o'z ko'rinisin tapqan. Bunday jaratıwshılıq xalqımızǵa aata-babalarımızdan miyras bolıp kiyatır.

Insaniyat tariyxında adamlar sanası ha'm ta'g'dirine a'dalat, haqıyqat, jaqsılıq, miynet su'ygishlik siyaqlı ideyalar tuqımın sepken payǵambar **Zardusht** jaratqan «Avesto» kitabında to'mendegi qatarlar bar: «Jaqsı pikir, jaqsı so'z ha'm jaqsı isler menen jaqsı pikir, jaqsı so'z ha'm jaqsı isti qa'leymen. O'zimdi bar jaqsı pikirge, jaqsı so'zler aytıwǵa, jaqsı isler islewge bag'ishlayman, barlıq jaman pikirlerden, jaman so'z, jaman islerden ju'z buraman». Bul joqarı adamgershilikli ideyalar bunnan 2700 jıl burın jasag'an watanlasımız Zardushtın' o'lmes ideologiyası edi. Insaniyat barqulla jaqsılıqtı jaqsılap, maqullap, og'an mudamı qushag'ın ashadı, jamanlıqqa qarsi gu'resedi jaratıwshılıq ha'm pikirlesiw og'an ta'n bolǵan ulla qa'siyet sanaladı. SHıǵ'ıs xalıqlarınin' ulla jaratıwshılıǵ'ı ha'm qa'diriyatları tu'rli da'wirler ta'sirinde Batisqa, sonin' ishinde Grek-Rim ma'deniyatında da ku'shli ta'sir ko'rsetti. A'ne sonday ta'sir astında filosofiyalıq oy-pikir du'nyası sonday da'rejege jetilisti, usı da'wirde jazılǵan ko'plep miynetler, ulla oy-pikir iyelerinin' bay miyrasları ulıwmaadamzattın' jaqsı niyet islerinexızmet etip kelmekte. Sol ma'niste, **ka'mil isenim menen aytıwımız mu'mkin, insaniyattın' ulıwma-**

adamzattin' ma'deniyati Batıs cvilizaciyası ha'm SHıg'ıs ma'deniyatının' qosılıwı tiykarında jaratılǵ'an. Ma'selen, A.Makedonskiydin' ustazı, o'zinin' jawınger sha'kirti Aziyanı basıp alıp og'an jiberilgen «Avesto» kitabın teren' u'yrengen, a'iyemgi grek filosof alımı Arestotel (b.e.sh. 384-322) o'z ideyalıq ko'z-qaraslarında ustazı Platon (b.e.sh. 427-348) ideyaları bunnan bılay bayıttı ha'm og'an ma'lim o'zgerisler kiritti. Ol ja'miyette bolıp o'tip atırǵ'an ha'diyseler ta'biyatqa ta'n dep biledi. Bunin' menen ja'miyetti tu'pten o'zgeritiw ideyalarına qarsı shıg'adı ha'm ja'miyettin' rawajlanıwı ta'biyg'ıy processler ta'rizinde keshiwi kerek dep esaplaydı. Platon bolsa, ideyalar ulıwma tu'sinikler sıpatında adam aqlına baylanıslı emes, ba'lki, ol ilahiy tu'sinikler dep bahalag'an edi. Bunda joqarı ideya ko'binshe Qudayg'a ten'lestiriledi. Bul filosofiyalıq ko'z-qarastın' iyeginin' ustazı bolg'an Sokrat (b.e.sh. 470-399) bolsaaytısw, tartısw arqalı yag'nıy qanday da ma'selelerdi ortag'a qoyıw, olarg'a juwap tabıw jolı menen haqıyqattı anıqlaw mu'mkin dep bilgen. Ol jaqsılıq-bilim ha'm danışpanlıq, jaqsılıqtın' ma'nisin tuwrı an'lag'an insan g'ana jaqsılıq qıladı dep tu'sindiredi. Sokrat a'dalatqa tuwrı kelmeytug'm ma'mleket basqarıwının' ha'mme formaların sing'aaladı, tek g'ana a'dalatlı demokratiyalıq ma'mleket basqarıwın jaqlap shıg'adı.

SHıg'ısta, yag'nıy Turan jerinde bolsa ja'miyettin' rawajlanıwı ha'm jaratıwshılıq ideyaları haqqında Abu Nasır Farabiy, Ibn Sino, A.Navoiy, ko'z-qarasları o'zine ta'n orın tutadı. «Al-Muallim as-Soni» (ekinshi mug'allim) SHıg'ıs Aristoteli dep atalg'an Abu Nasır Farabiy (873-990 jıl) o'zinin' «Fazıl adamlar sha'ha'ri», «Puxaralıq siyasatı», «Baxıt saadatqaerisiw haqqında traktat» sıyaqlı miynetlerinde adamgershilikli ja'miyet, a'dalatlı du'zim haqqında g'ı o'z oy-pikirlerin bayan etip, o'z da'wiri ushın izbe-iz ta'liymat jarattı. Ol ha'r ta'repleme jetik, barlıq xalıqtı baxıtqa, ilim hikmetke alıp barıwshı ideal ja'miyet haqqında ideyalardı alg'a su'redi.

Usı da'wirdin' ullı oyshılları Abu rayxan Beruniy ha'm Abu Ali Ibn Sinonın' bul boyınsha ko'z-qarasları o'zine ta'n. Olar ha'r bir na'rseni baqlaw ha'm ta'jiriye tiykarında u'yreniwge, keyin juwmaq shıg'ırıwıg'a umılǵ'an, barlıq jaratıwshılıq insannın' miynetine baylanıslılıǵın atap o'tken. Ullı o'zbek shayırı, oyshılı ha'm ma'mleketlik ha'm siyasiy isker A.Nawayı bolsa o'z miynetleri menen ja'miyet rawajlanıwının' zamanına ta'n paziyletlerdi jaratıwıg'ı ha'reket qılǵ'an. Ol qosıq ha'm da'stanlarında urıs ja'njellerge, bilimsizlikke qarsı gu'res ideyaların ulıǵılaydı. Insanlardı miynetke, jaratıwshılıqqa, a'dalatqa shaqıradı. Ag'artıwshılıqqa tiykarlang'an ja'miyet jaratıwdı a'rman etedi. Onın' bul arzıwları «Farhad ha'm SHıyırın», «Saddiy Iskandari» sıyaqlı da'stanlarında o'z ko'rinishin tapqan. SHayırdın' o'zi de jaratıwshanlıq islerine tikkeley basshılıq etken.

Qıtay ha'm hind oyshıllarının' ja'miyet rawajlanıwı haqqında g'ı ko'z-qarasları ha'm jaratıwshılıq ideyaları da Aziyanın' «SHıg'ısqa ta'n» ma'nawiyatında o'zine ta'n orın tutadı. Sonday-aq ullı qıtay oyshılı Konfuciy (b.e.sh. 551-479) ideyaları ha'zirge shekem qıtay xalqı ideologiyasında jetekshilik qılıp kelmekte. Bul ideyanın' tiykarı ja'miyetti ha'r qanday sociallıq silkiniwlerden asırıp abaylaw ha'm adamlar ma'pin joqarı qoyıwıg'a qaratılǵ'an. Alımın' maqseti xalıqta bar bolg'an ta'rtip qag'ıydalardı hu'rmet qılıw ruwxında ta'rbiyalaw bolg'an. Bul ideyag'a ko're, adamzat ja'miyetinin' rawajlanıwına qarsı shıqpaw, yag'nıy revolyuciyalıq joldı tan'lamawı kerek. Konfuciy insanlar geyde pikir ju'rgizer eken, adamlardıń sociallıq kelip shıg'ıwı yaki ja'miyettegi ornına qaray emes, ba'lki adamıyılıq a'dalatlılıq, haqgo'ylik, perzentlik izzet hu'rmeti sıyaqlı joqarı ruwxıy pa'ziyletlergeerisiw arqalı ka'millikeerisiw mu'mkin, dep esaplaydı. Bunday «SHıg'ısqa ta'n demokratiya» nın' principlerin o'zinde sa'wlelendirgen ideyalar pu'tkil ma'mleketlerdin' uzaq jıllar dawamında turaqlı jasap qalıwıg'a sebep bolg'an, shıg'ıs xalıqlarının' tariyxıy, sociallıq siyasiy rapwajlanıwına o'zinin' jaratıwshılıq ta'sirin ko'rsetkeni gu'mansız.

Hind xalqının' ullı perzenti Maxatma Gandi (1868-1948) o'zinin' ruwxıy miyrasları, ideyaları ha'm aldınǵı keleshek ko'z-qarasları menen XX-a'sirdin' ullı shaxslarının' birine aylang'an. Ol kolonizatorlarg'a qarsı gu'res timsalı edi. Ol hindler menen musulmanlardın' o'z-ara doslıǵın bekkemlewge umtıldı. Gandi din menen siyasattı bir-birne baylanıstırıwıg'a ha'reket etti. Og'an xalq «Maxatma», «Ullı qa'lib» dep at bergenligi de sonnan bolsa kerek. R.Tagor pikirine

qarag'anda: «Gandi tabislarının' sıırı onın' ruwxıy ku'shinde ha'm joqarı da'rejede o'z ma'plerinen waz keshiwde. Ol o'zinin' joqarı adamgershiligi menen ajralıp turdı. Gandi turmısının' o'zi pıdayılıq tımsalı.»

Eski Turan o'z basınan keshirgen ulla tariyxıy waqıyalar ishinde A. Temurdın' jaratıwshılıq ideyaları ha'm a'meliy xızmeti de u'lken a'hmiyetke iye. Esapsız urıslardı basınan keshirgen bolsa da, onın' tiykarg'ı maqseti du'zeti w ha'm jaratıwshılıq bolg'an. Ol «Temur tu'ziklerinde» : «Eger puxaramızdan birinin' u'y imaratı buzılıp, du'zeti wge qurbı jetpese, kerekli u'skenelerdi jetkerip berip, og'an ja'rdem berilsin» dep ko'rsetpe beredi. Bul boyınsha, jurtbasımızdın' A. Temur o'z ma'mleketin aqıl-oy ha'm huqıqıy tiykar menen basqarg'an desek a'dalattan boladı degen pikirleri og'adaorınlı. Saqıp qırannın' Maverennaxr, Xorasan basqa da jerlerde jaratqan qurılısları onın' o'zi ha'm Temuriyeler dinstiyası da'wiridegi ma'deniyat, ilim, a'debiyat tarwında g'ı tabislar bug'an mısıl bolaaladı.

Milliy ma'mlekechlik ideyası ha'm onın' xalıqtın' rawajlanıwına unamlı ta'sirin g'a'rezsiz O'zbekstan mısılında ha'm ayqın ko'riwge boladı. O'zbekstnnin' xalıq ara g'amxorlıq aymaqlıq, tınıshlıq, ma'mleketlik tatıwlıq barısındaalıp barılıp atırg'an siyasatı ten'liktin' hu'kim su'riwine tiykar bolıp xızmet qılmaqta.

3. Cvilizaciyalar tariyxında jawız ideya ha'm ideologiyalar. Du'nya tariyxın ulıwmalasqan ta'rizde bir ko'rinisinde ko'z-aldımızg'a keltirsek, onın' ha'r bir basqışın insaniyat aldındag'ı jan'a imkanıyatlardı ha'm perspektivalardı esigin ashıp beriwshi rawajlanıw basqışı dewimiz mu'mkin. Bul tariyx mazmunın ko'p ta'repten tu'rli social klasslar, siyasiy ag'ımlar, xalıqlar ha'm milletler, ayırım ma'mleketler ha'm social du'zimlerdin' tu'rli maqset ha'm ma'plerin o'zinde sa'wlelendiriwshi ideya ha'm ideologiyalardıń praktikası belgileydi. Tariyxıy process tabiattan kelip shıg'atug'ın bul o'zgesheliktin' dialektikası insaniyat ushın turaqlı bolg'an «jaqsılıq» ha'm «jawızlıq» ortasında g'ı ma'n'gi gu'res dep atalg'an ta'riypte o'z ko'rinisin tapqan.

«Jaqsılıq»-rawajlanıw g'a umıtılıwshı ku'shlerdi, adamgershilik ha'm joqarı morallıq filosofiyasın, social a'dil principleri yaki «Avesto»da bayan etilgen «jaqsı pikir», jaqsı so'z ha'm jaqsı istin' negizin quraytug'ın qa'diryatlardı o'zinde ayqın ko'rsetedi. «Jawızlıq» bolsa, tariyxıy reaksiya, rawajlanıw jolin arqag'a burıw, qara ku'shler aktivligi ha'm hu'kimranlıg'ın su'wretleydi. Insaniyattın', sonday-aq, O'zbekstannın' neshshe ju'z jıllıq shejiresinde ha'm tu'rli basqınshılıqlar aqıbetinde zorlıq, zulım, apat tuxımların shashıw ha'm qan to'giliwine sebep bolg'an buzg'ınshı ideyalar ha'm ideologiyanın' apatlı ta'siri menen qayg'ılı beti ko'p. Bul ideya o'zlerinde siyasiy basqınshılıq ha'm g'a'rezli umıtılıwlarıdı geyde jasırın, geyde ayqın su'wretlegen halda diniy, milliy, klasslıq uranlarıdı bayraq, qılıp maydang'a shıqqanın ko'remiz. Biraq jag'day o'zgermey qala bergen. YA g'nıy, oları milletler ha'm xalıqlardıń turmıs jag'dayı, ma'deniyatı, bayramları ha'm u'rip-a'detlerin ku'sh penen o'zgertiwge, ken' xalıqtı basqalardıń siyasiy ku'shine boysındırıw ha'm ideologiyalıq tutqıng'a salıw g'a, o'z-ara qarama-qarsılıqqa tiykarlang'an sociallıq ta'rtilerdi qarar taptırıw g'a, milletke jat bolg'an ideologiyalıq ko'z-qaraslarıdı sug'ılıstırıw g'a qaratıl g'an. Buzg'ınshı ideyalar ha'm ideologiyalardıń a'melgeasırılıwı milletler ha'm xalıqlar a'zeliy ma'deniyatnıń jemiriliwine, ma'mleketha'm ja'miyet o'mirinde unamsız ha'diyselerden' ku'sheyiwine sebep bolg'an, ko'plep xalıqlardı o'z jolin o'zi tan'law huqıqınan ayırg'an.

Ideyalar hu'kimranlıg'ının' «tırnaq tası» qa'dimgi cvilizaciyalar da'wirinde qoyıl g'an edi. Og'an qarag'anda a'detler ha'm principlergeemes, ba'lkim ideyalar yaki qanaday-da bir maqsetke boysındırıl g'an belgili bir tildegi insan minez qulqın qa'liplestiriw mu'mkin edi. Biraq usnıń menen bir waqıtta burınnan-aq adamlar sanasın hiyle ha'm aldawlar, jal g'an ideyalar menen zıyanlaw imkanıyatıda payda boldı.

7-tema Globallasiv processinde ideologiyaliq immunitetti qa`liplestiriv waziypalari

Reje:

1. Ha`zirgi da`wirde dun`yanin` ideologiyaliq ko`rinisi.
2. Birinshi Prezidentimizdin`«Ideologiyaliq maydan» tusiniginin` qa`liplesiw ha`m ko`riniw qa`siyetleri haqqinda.
3. «Ideologiyaliq poligon» tusinigi, onin` ko`riniw qa`siyetleri.
4. Ideologiyaliq immunitetti qa`liplestiriv ilajlari.
5. Ma`mlekettegi ekonomikalig turaqliliqtin` ideologiyaliq immunitetin qa`liplestirivdegi orni.

XXI a`sir baslarina kelip du`nya ma`mleketleri ortasindag`ı o`z-ara ta`sir sonshellı ku`sheyip ketti, bul processten o`zin toliq shette uslap turg`an birde bir ma`mleket joq desek qa`telespeymiz. Ha`tteki xalıqaralıq sho`lkemlerden uzag`ıraq turıwg`a umtılıp atırg`an, olarg`aag`za bolıwdı qa`lemeytug`ın ma`mleketler de bul processten birotala shetteemes. Globallasıw sonday process, onnan shette turaman degen ma`mleketler geydeonın` ta`sirine ko`birek ushirap qalıwı mu`mkin. Bunday na`ylaj sırtqı ta`sir ko`binshe unamsız aqıbetlergealıp keliwi mu`mkin.

Durıs, globallasıwdın` tu`rli ma`mleketlerge tiygizip atırg`an ta`siyri birdey emes. Bul jag`day du`nya ma`mleketlerinin` ekonomikalıq, xabar, ruwxıy potencialı ha`m siyasatınin` qanday ekenligi menen ko`birek baylanıslı. Sonda da bul qubılıstı terenirek u`yrenbey turıp og`an maslasıw, kerek bolsa, onın` bag`darın za`ru`rli ta`rizde o`zgertip otırıw qıyın bolatug`ınlig`ın na`zerde tutıwımız kerek.

Globallasıw bul sonday process, onı teren` u`yrenbew, onnan paydalanbay strategiyası, taktikası ha`m texnologiyasın islep shıqpaw ma`mleket siyasatı ha`m ma`deniyatı, ma`newiyatın tawdan qulap aqqan ba`lent da`rya ag`ımına basqarıwsız qayıqtı tapsırıp qoyıw menen barabar.

En` aldı menen globallasıwdın` neekenligin bilip alayıq. eger globallasıwg`a qısqa g`ana ta`riyp beretug`ın bolsaq, onı ma`mleketler ekonomikasi, ma`deniyatı, manawiyatı, adamları ortasindag`ı o`z-ara ta`sir ha`m baylanıstın` ku`sheyiwi dew mu`mkin.

Globallasıwg`a berilgen anıqlamalar, ta`riypler ko`p. Ma`selen ol jan`a mın` jıllıqtag`ı rawajlang`an ellerdin` o`ndirisinin` rawajlanıwın belgileytug`ın finans ha`m informaciyanın` transshegeralıq qaytıp keliwi sıpatında ha`m tu`sindiriledi. (V.Nikonov. Genuya globalistov i antiglobalistov-Trud 2001. 21 iyul). Maqalada ha`tteki bul obektiv processke rawajlang`an ellerdin` o`zinde ideologiyaliq bag`darda biraz negativ qatnas barlıg`ı ha`m ayılıg`an. Sonday aq bul Batıs Evropa da`stu`rine ılayıq liberalizm, konservatizm, anarxizm, kommunistizm, fashizm, «ekologizm» ko`z-qarasınan tastıyqlang`an. Francuz alımı B.Bandi globallasıw processı nin` u`sh o`lshemdeekenligine ko`birek dıqqat bo`ledi. Bul boyınsha globallasıw mudamı dawam etetug`ın tariyxıy process., globallasıw ja`ha`nnin` gomogenlesiwı ha`m universallasıwı processı., globallasıw-milliy shegeralardın` juwılıp ketiw processı.

Globallasıwdı amerikalı alım Alvan Toffler o`zınin` «G`ayrattın` alg`a ilgerilewi» («Sdviq moshi») atlı kitabında materiallıq iygiliklerdi o`ndiriwdin` sapalı jan`a sistemasının` za`ru`rli ha`reketi dep qaraydı. Og`an aldın`g`ı texnologiyalardı qollanıw, «stanok aldında» adamlardın` sanın azaytatug`ın raboshiy ku`shinin` sapasına joqarı talaplar ta`n.

Materiallıq iygiliklerdi o`ndiriwdin` jan`a sisteması, jan`a bazarlardı tez-tezden qamtıw globallıq bazar mexanizmlerin boldırıw ta`n. Bul process o`z ishine tek materiallıq o`ndiristi g`anaemes, al

bank isin de, ilimiy izertlewlerdi de qamtıydı. Bul sistemanın' ha'mme elementleri toqtawsız ko'beyip atırg'an informaciya ha'm bilimler arqalı almasıp o'z-ara baylanısta boladı. Ko'p massadag'ı informaciyanın' toplanıwı, qayta isleniwı ha'm tarqalıwı kompyutersiz a'melgeaspaydı. Bir mısıl. Ha'r jılı AQSHta 1,3 trillion dokument tayarlanadı. Eger olardı qag'azg'a tu'sirer bolg'anda mag'lıwmatlarga qarag'andaonın' menen Kolorado da'ryasının' Kanonının' diywalın 107 ma'rtebe jelimlep shıg'ıw mu'mkin bolar eken. Haqıyqatında dokumentlerdin' 5 procenti g'ana qag'azda bolsa, qalg'anların' ha'mmesi mashinanın' kompyuterlerdin' yadında saqlanadı.

Belgili anglıshın oyshılı F.Bekonnın' «Bilim-ku'sh, ku'sh-bul bilim» degeni informaciyalıq revolyuciya da'wiri ushın ju'da' ha'm aktuallıqqa iye bolıp tur.

A.Tofflerdin' pikirinshe o'ndiriste informaciya resursların' ornın almasıraaladı. Kompyuterlik basqarıwg'a iye stanok ma'lim bir materialdan ju'da' kvalifikaciyalı raboshiydan ko'birek o'nim shıg'arıwı mu'mkin. Massalıq shiyki zattın' da'stu'riy tu'rlerine talap ha'm kemiydi.

«Informaciyalıq revolyuciya» firma ha'm korporaciyalarg'a qa'rejetti a'dewir da'rejede u'nemlewge imkanıyat beredi. Bul shiyki zat zapasların. qurılıs ha'm shıg'arıp atırg'an produkcıyanın' komponentlerin' qısqartıw arqalı a'melgeasadı. Ma'selen, Italiyada biznesmen V.Merloni sputnik baylanısı sistemasının' ja'rdeminde o'ndiristi kompyuterlik basqarıw arqalı skladdag'ı zapasların' shıg'ının 60 procentkeazaytqan. Bunday mısallardı ko'plep keltiriw mu'mkin. Sonda daen' baslısı informaciyalıq revolyuciya pu'tkil o'ndiris iskerliginin' effektivligin burın bolmag'an da'rejede ko'teriw imkanıyatın a'melgeasırdı.

Du'nya ellerinde ekonomikalıq mexanizmın' joqarı da'rejede jumıs islewi ushın elektronlıq infrastrukturag'a milliardlap dollarlar jumısaladı. Informaciya ha'm baylanıs sistemaların' a'melgeasırılıwın , ornawın sanaat revolyuciyası tusındag'ı temir jol menen, pu'tkil kommunikaciya sistemasının' rawajlanıwı menen salıstırsa boladı.

Bul ha'm basqada ekonomikalıq rawajlanıwg'a baylanıslı informaciyalıq revolyuciyanın' ta'siri pitpeydi. Sonın' menen birge globalasıw ha'zirgi zamannın' ideologiyalıq processlerpine ha'm ku'shli ta'sir etedi. Bul ta'sirdin' ma'nisi: du'nyadag'ı bar ideyalardıń jer sharının' qa'legen toshkasına jetiwinin' tan' qalarlıq da'rejede tezlesiwın ta'miynlewi ha'm bunun' jer ju'zilik informaciyalıq tarmaq penen baylanısı bolıp tabıladı. Bul sistema jer ju'zilik pautına (tor) internet dep ataladı.

A'l'bette, bul processtin' unamlı, unamsız aqibetlerin jaqsı tu'sinip alıwımız kerek.

Globalasıwdın' ma'mleketler ekonomikası, siyasatı ha'm ma'eawiyatına o'tkiziwi mu'mkin unamlı ha'm unamsız ta'sirin Hindstannın' ataqlı ma'mleketlik iskeri M.Gandi mına so'zlerinde ko'riw mu'mkin: «Men u'yimnin' da'rwaza ha'm esiklerin mudamı bekkem bekitip otiraalmayman, sebebi u'yime taza hawa kirip turıwı kerek. Usının' menen birgeashılğ'an esik ha'm da'rwazalarımnan kirip atırg'an hawa dawıl bolıp u'yimdi awdar ten'ker qılıp taslawın,o'zimdi jıg'ıp jiberiwın qa'lemeymen».

3. A'l'bette bul boyınsha milliy o'zlikti an'law ha'm onı ornıqtırıw, rawajlandırıw ma'selesı ha'm ju'da' aktuallıqqa iye. Biz tariyxtı tikledik, xalqımızdın' manauiy qa'diriyatların tikledik. Xalıq o'z ata-babaların' kim du'nya kartasında qanday orıng'a iyeekenin bilip almaqta. Prezident I.A.Karimov «biz hesh kimnen kem emespiz ha'm hesh kimnen kem bolmaymız» degendeeki aspektti na'zerde tutadı. Birinshiden tariyxımız ullı, ja'ha'n ma'deniyatına u'les qosqan ullı civilizaciya jaratqan xalıq a'wladımız, mine bul milliy maqtanısh, qa'biliyet, umtılıw negizinde birlesip, bir maqsetke qaray ha'reket qılıw imkanıyatı bar. Ekinshi: endigi wazıypa mine usı imkanıyattı iske salıw, yag'niy oqıp u'yrenip, bilim, kvalifikaciya xasıl qılıp du'nya maydanına tikkeley kirip barıw, o'z haqın, o'z ornın iyelep alıw. Biraq bul jarıs ha'm talpınıwdı o'zlikti jog'altpaw, o'z milliy oyı, da'stu'rleri, a'jayıp o'zgesheliklerin saqlap qalıw lazım. Bul biraz qıyın wazıypa, sebebi rawajlanıp atırg'an ma'mleketlerdin' ba'rıne birden ten'lesiw an'sat emes. Bul birinshiden, ekinshiden ol ma'mleketler ha'r bir xalatta ha'm, o'z ma'plerinen kelip shıg'ıp mu'na'sebette boladı. Ha'tteki, demokratiyanı eksport qılıwdan ma'pdarlar ha'm bar. Sebebi bul olarg'a ma'mleket baylıqların o'zlestiriw, arzan raboshiy ku'shinen paydalanıw ortalıg'ın

jaratadı h.t.b. onın' ushın milliy ta'rbiya mia'selsi ha'zir aktual bolıp turıptı. Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'ri de sonın' ushın qabıl qılındı, perzentlerimiz jan'asha jasawg'a tayar bolıwı, en' baslısı O'zbekstannın' gu'llep-jasawına u'les qosıwı kerek. Zamanago'y bilim, zamanago'y kvalfıkaciya, zamanago'y qa'biliyet iyeleri jetisiwi kerek. Biraq bulardıń ha'mmesi milliy o'zligimizge milliy ma'pimizgexızmet qılısın. Milliy ideyanın' bas maqseti de usı. Biraq bul jerde ga'p tek ta'lim-ta'rbiya haqqında baratırǵan joq, bul jerde ga'p O'zbekstan xalqın rawajlandırıw tuwralı baratır. Milliy o'zlikti an'law menen milliy o'zlikti saqlaw o'z-ara baylanısta, biri ekinshisin rawajlandıradı. Ashıg'ı milliy o'zlikti saqlaw ha'zir ju'da' za'ru'rli bolıp tur. Bul degen so'z biz milliy qa'diriyatlardı tiklew menen sheklenbesten, olar keleshek a'wlad tamanınan qanshelli da'rejede qabıl qılınıp atır, dawam ettirilip atır degen sorawlar u'stinde de bas qatırılıwı kerek. Aqırı,aldın'g'ı ma'mleketler ta'siyrine a'ytewir tu'sip, o'zlikti jog'altıw degen emesta'. Mine sonın' ushın da manauiy ta'rbiya, milliy ideya ruwxındag'ı ken' shegeradag'ı ta'rbiya sha'rtli.

1.Ideologiyalıq immunitet ha'm ideologiyalıq profilaktika. Ideologiyalıq ta'sir ha'm qa'wipler haqqında ga'p ketedi eken, olardı anıqlaw, bahalaw, qa'siyetlerin anıq ko'rsetiw ushın O'zbekstan Prezidenti I.A.Karimov ta'repinen ilimiy minetke bir qatar tu'sinikler kiritilgenligin ko'rsetip o'tiw tiyis. Olardıń qatarında G'Ideologiyalıq immunitetG', G'Ideologiyalıq profilaktikaG' sıyaqlılar bar. A'ne usı tu'siniklerdin' mazmunı aydınlastırılǵanda ha'zirgi du'nyada keship atırǵan ideologiyalıq processlerdin' xarakterin ja'nedeanıg'ıraq ko'z aldımızg'aelesletiw imkanı tuwıladı.

Ne ushın adamlar sanası ha'm qa'lbı ushın gu'res tu'rli ideologiyalardıń bas maqsetineoylanıp qaldı? Ga'p sonda, anıq ideya, tiykarg'ı ma'nide ideya bolıwı ushın adamlar sanasın iyelewi, tuwrırag'ı olardıń qa'lbınen jay alıwı sha'rt. Eger bunday bolmasaol yaki bul ideya tek onın' xabar yaki jan'alıq sıpatında saqlanıp qaladı, g'ana. Basqashaaytqanda skladdag'ı kereksiz buyımlar sıyaqlı sanamızdın' bir shetinen jaylasıp jata beriwı mu'mkin. Bir so'z benen aytqanda, bunday halatta ideya shaxs ushın hesh qanday social a'hmiyetke iye bolmaydı, ideya tek g'ana insan qa'lbın iyelegende, insannın' ma'nawiy-ruwxıy halattın' ayrılmaz bo'legineaylang'anda g'ana ha'reketke shaqırıwshı ruwxlandırıwshı ku'shke ha'reket ushın qollanbag'aaylanadı. Sonın' ushında bu'gingi ku'nde tek insan sanısın emes al qa'lbında iyelew ideologiyalıq gu'restin' bas maqseti bolıp qalmaqta. A'ne sonın' ushında jer ju'zinin' tu'rli regionlarındaxalıqlardıń qa'lbı ha'm sanası ha'r tu'rli ideyalardı sınaw maydanına basqashaaytqanda ideologiyalıq poligong'aaylandırırmaqta.

Xosh ideologiyalıq poligon degende neni tu'sinemiz? Poligon grek so'zi (ko'p qırlı degen ma'nisti bildiredi) nen alınıp a'skeriy termin retinde qollanıw kelgenbiz. A'dette poligon degende qural-jaraq ha'm texnikanı sınaw, armıyanı a'skeriy tayarlıqtan o'tkeriw yaki a'skeriy shımıg'ıw, izertlewler alıp barıw ushın arnalǵ'an maydan tu'siniledi.

Usı ko'z-qarastan qarag'anda ideologiyalıq poligonlardın' o'zgeshelikleri haqqında de dew mu'mkin ? Tariyxqa na'zer taslaytug'ın bolsaq, basqa jerlerdi basıp ılıw maqsetinde islenetug'ın rus quralları u'zliksiz jetilistirip barg'anın ko'remiz. Ol nayzalardan baslap avtomatik qurallarg'a shekem, pushkalardan baslap jer ju'zinin' ha'r qanday toshkasına qa'tesiz jetip baratug'ın kontinentallar aralıq ballislik raketalarǵa shekem bolg'an uzaq rawajlanıw jolın basıp o'tti. Bul qurallar basıp alıwı kerek bolg'an jerler xalıqtı fizikalıq joq etiwge qaratilg'an edi. Bu'gingi ku'ndegeshe basqa jerlerdi basıp alıw ushın onın' puxaraların joq etiw sha'rt emes. YAğ'nıy, sapası basp alıng'an, qaras ha'm kepiyatları G'maqulG' bag'darg'a o'zgerilgen xalıq ko'meginde ha'r qanday baylıq ta'biy resurslarǵa iyelik etiw mu'mkin bolıp qalmaqta.

Ma'mleketimiz ishinde g'ayriislaniy ideyaların tarqatıwǵa ha'reket qılǵ'an kimseler, a'ne usınday jawız maqsetlerin, yag'nıy adamlar, a'sirese jaslardı aldaw, olar ja'rdeminde ma'mleketi o'z rawajlanıw joinan shetletip jiberiwdi na'zerde tutqan edi. SHet ellerde a'ne sonday talim alg'an vahhabiylar, sonday-aq xizvut tahrir shıların' jaslardın' sanasın za'ha'rlew jolındag'ı ha'reketlerinde tap usılay bahalaw mu'mkin.

Ideologiya poligonlarınin' sınawdan o'tip atırǵan mazmunı "ayriinsaniy bolg'an ideyalarg'a qarsı turaalıw ushın o'z aldına ideologiyalıq immunitet hasıl qılıw lazım. Immunitet

(latınsha **Immuniyas**-azat bolıw, qutılıw) degende organizmnin' ha'rdayım ishki iyeliligın saqlawı, o'zin tu'rli o'zgesheliklerge iye ta'silerden, onı sırtqı infekciyalar kirip keliwinen qorg'awg'a ku'shi keletug'ın reakciyalar jıyındısı tu'siniledi. Immunitet adam organizminin' tu'rli infekciyalıq keselliklerge berilmeslik qa'siyetinde bildiredi. İnsannın' pu'tkil o'miri dawamında sırtqı ta'sirlerge saza juwap sıpatında arttırılǵ'an immunitet sisteması qa'liplesedi. Immunitet haqqındaǵı a'ne usınday elesletiwlerden kelip shıǵ'ıp ideologiyalıq immunitet haqqında ne dewimiz mu'mkin? Aldı menen insannın' ko'plep qa'siyetlerin tuwma bolsa, ideyallıq immunitetti qa'liplestiriw, za'ru'r. Ekinshiden, ol ha'r bir a'wlad ushin o'zine ta'n qa'siyetke iye boladı. U'shinshiden immunitet sistemasın qa'liplestirgende g'ana ideologiyalıq g'a'rezsizligin ta'miyinlew mu'mkin. (immunitetke iye bolmag'an na'restelerdin' uzaq jasay alamaslıǵ'ın esleyik) Ideologiyalıq immunitet sisteması o'z ishine nelerdi aladı. Ideologiyalıq imunitet sistemasının' tiykarg'ı ha'm birinshi sha'rti bul bilim. Biraq bilimler ko'p ma'selen ullı ma'mleketlik shovinizm yamasa agressiv millechilik ideologiyasın ha'm praktikası ta'repdarlarında G'bilimG' lerge su'yenedi ha'm onı basqalarg'a sin'diriwge ha'rekt qıladı. Sonday eken, bir ta'repten ideologiyalıq immunitet sistemasındaǵı bilimler obektiv bolıwı, waqıyalıqtı tuwrı ha'm tolıq sa'wlelendiriwı, insan manawiyatının' bayıwına ha'm ja'miyet rawajlanıwınaxızmet qılıwı lazım. Ekinshiden, bul bilimler o'z ma'ngisi boyınsha Watan, xalıq ma'pleri ulıwma insanıy qa'diriyalar u'stinligi menen tig'ız baylanısta bolıwı kerek.

Ideologiyalıq immunitet sistemasın ekinshi tiykarg'ı bo'limi a'ne sonday bilimli negizinde qa'liplesetug'ın qa'diriyatlar sisteması esaplanadı. Sonlıqtan, bilimler qanshılıqlı obektı ha'm teren' bolsa, onın' negizinde ju'zege keleg qa'diriyatlar ha'm sonshalıqlı bekkem boladı. Bir so'z benen aytqanda, shaxs, millet yaki ma'mleketin' qa'diriyatlar sisteması ideologiyalıq immunitetin' imkaniyatların belgilep beredi ha'm ideologiyalıq qa'wiplerge bekkem qalqan bolıp xızmet qıladı.

Biraq, bilimler ha'm qa'diriyatlar sisteması da ideologiyalıq immunitetin' ma'nisin tolıq sa'wlelendirealmaydı. Sebebi, bul eki element ideologiyalıq immunitetin' u'shinshi a'hmiyetli elementi, yag'nıy ja'miyetlik ekonomikalıq, siyasiy ha'm ma'deniy-ag'artıwıshılıq salalarındaǵı anıq nishana ha'm maqsetler sisteması menen baylanıslı. YA g'nıy ha'r bir adam siyaqlı xalıq ma'mleket ha'm ja'miyetnin' ha'm anıq maqseti bolıwı sha'rt. Sonın' menen birge bul maqset an'lang'an onı a'melgeasırıwda batıl qa'demlilik da'rkar. A'ne sonday anıq sistema bolmas eken, jeke insanda millet yaki ja'miyet bolsın ashıq yaki jabıq ko'rinistegi ideologiyalıq zorlıqlarg'a shıdam beriwı qıyın.

Bunday ideologiyalıq immunitet sistemasın qa'liplestiriwde ideologiyalıq profilaktikanın' ornı u'lken. Sebebi, ol o'z ma'nisi boyınsha, jat ideyaların' kirip keliwinin' aldın alaw ha'm olardı joq etiwge qaratılǵ'an ilajlar jıyındısın o'z ishine aladı. Demek, ideologiyalıq profilaktika ha'r qıyılı ko'rinislerde ja'miyetlik institutlar ta'repinen a'melgeasırılatus'ın ideyalıq-ta'rbiyalıq, siyasiy, ekonomikalıq, ja'miyetlik, ma'nawiy jumıslar jıyındısın, bir so'z benen aytqanda, bul salada durıs sho'lkemlestirilgen ta'lim ta'rbiya sistemasın o'z ishine aladı.

Millet bar eken, milliy ma'mleket bir eken, onın' g'a'rezsizligi ha'm erkinligine, tradiciya ha'm u'rp-a'detlerine qa'wip salatug'ın, onı o'z ta'sirine alıw, onın' u'stinen hu'kmranlıq qılıw, onın' baylıqlarınan o'z ma'pi jolında paydalanıwǵa qaratılǵ'an umtılıw ha'm ha'reketler ha'mme waqıt qa'wip sıpatında saqlanıp qalawa so'zsizG',- dep jazadı Prezidentimiz. Sonday eken, er jetip atırg'an ha'r bir Prezidentimizdi ma'nawiy jetik, erki ku'shli, iymanı pu'tin, bir so'z benen aytqanda, ku'shli ideologiyalıq immunitetke iye shaxs sıpatında ta'rbiyalaw azat ha'm abat Watan erkin ha'm pa'rawan turmıs qurıwdın' tykarg'ı sha'rtlerinen biri bolıp qala beredi.

Usı tema ushin Prezidentimizdin' «O'zbekstan XXI a'sir bosag'asında: qa'wipsizlikke qa'wip, turaqlılıq sha'rtleri ha'm rawajlanıw kepillikleri» shıǵ'arması tiykarg'ı derek bolıp esaplandı. A'ne usı sebepten lektor o'z sabag'ının' baslanıwında usı shıǵ'armada I.A.Karimov ta'repinen ko'rsetip berilgen qa'wipsizlikke qa'wip, onın' ulıwma civilizaciyalıq ha'm regionallıq o'zgesheliklerine o'z aldına toqtawı za'ru'r. A'ne usı qa'wipler arasında regionallıq ta'repten a'hmiyeti tu'sindirilgennen son' temanı tu'sindiriw an'satlasadı.

«Geosiyosat» tu'sinigi o'zinde «geo»-jer, «siyasat»- ma'mleket ha'm «social is» ma'nilerin an'latadi. «Geosiyosat» atamasında geosiyasiy tilekler, olardin' ko'rinisleri, ha'r tu'rli ma'mleket ha'm xalıqlardin' ma'pleri dizimi, og'an bolg'an jantasıw uslubları, quralları ol yaki bul ma'mleketin' shegaralıq jaylasıwı, potencialına bolg'an qatnasıqta su'wretlengen maqsetler o'z su'wretlemesin tabadı.

«Geosiyosat» uzaq tariyxqa iye bolsada, ol tu'sinik sıpatındaXX a'sirdin' baslarında qa'liplesken. Bul atama R.SHellen ta'repinen ilimge kirgizilgen bolıp, ha'zirgi da'wirde ma'mleketler ha'm du'nya ma'mleketleri xalıq aralıq sisatında, filosofiyasında siyasat filosofiyashi ha'm pa'nleride ken' qollanılmaqta. Geosiyosat ko'p qırlı tu'sinik sıpatında tu'rli ma'plerdi o'zinde toplaydı.

Ha'zirgi da'wirde geosiyasiy maqsetler ko'birek ideologiyalıq siyasat penen u'nlesligin o'z aldınaaytıp o'tiw za'ru'r. Bunda ideologiyalıq ta'sir ko'rsetiw geosiyasattın' en' ta'sirshen' quralı sıpatında ko'rinbekte. YAg'nıy tu'rli ma'mleketleridn' maqsetleri xalıqtın' tu'rli qatlamları, a'sirese jaslar sanası ha'm qa'lbine ideologiyalıq ta'sir ko'rsetiw arqalı, olardin' iskerligin a'z ta'sirine yag'nıy ma'plerine bag'darlang'an ideologiyalıq ortalıqtı jaratıwdı go'zlegen halda a'melgeasırılmaqta. Usı pocessti tuwrıdan tuwrı ko'riw, onın' qanday a'melgeasıwın anıq biliw qıyın ha'm quramalı. A'ne usı sebeptente Prezidentimiz ideologiyalıq poligonlar yadro poligonlarına qarag'anda qa'wiplirek bolıp qalqg'anlıg'ın ayırıqshaatap o'tken.

YAdro poligonlarının' qay jerde jaylasqanlıg'ın, onın' quwatın, qanday maqsetke bag'darlang'anın tolıq da'rejedeanıq biliw mu'mkin. Lekin, jawız, jat ideologiyalıq maqsetlerdi qay jerden ha'm qanday jollar menen qaysı insanlar qa'lbın iyelep alg'anlıg'ın an'satlıq penen bilip bolmaydı.

Bu'gin «eki polyusli ideologiya» ortasındag'ı gu'res toqtag'an bolsada, lekin du'nya ideologiyalıq gu'resler toqtag'an joq. Kerisinshe, ja'ha'n maydanların ideologiyalıq bo'lip alıwg'a urınıwlar tu'rli jollar menen bolmaqta. Ma'selen, O'zbekstan g'a'rezsizlikti alg'annan keyin ideologiya tarawında turmıs an'sat bolmadı. Ma'mleket g'a'rezsizligi ideyasına jat bolg'an biygana ideyalar ullı maqsetlerdi a'melgeasırıwg'a qarama-qarsı qoyıwg'a urınıwlar bolg'anlıg'ının' gu'wasımız. Bunday ha'reketlerdin' ta'repdarları o'zlerin «dos», «milletles», «watanlas», «dinles» etip ko'rsetiw maskaları menen o'z ideyaların a'melgeasırıwg'a urındı. Na'tiyjede, haqıyqıy qa'diryatlarımızg'a qayshı bolg'an ha'r tu'rli ag'ımlar, puxaralar a'srese jaslar sanasın iyelewge ha'reket qıldı.

Ja'ha'n geosiyosatnıdaxalıqlardı ruwxıy- ideologiyalıq ta'repten boysındırıwg'a umıtılıw ha'm bu'gingi ku'nde du'nyanı usı tiykarda bo'lip alıwg'a urınıwlar dawam etpekte. Bunın' ushın olar ha'zirgi da'wir massalıq xabar quralları, olardin' jen'islerinen, ha'mde ha'r tu'rli oraylar, ha'zirgi payıtta o'z-ara birge islesiwge bag'darlang'an social, ma'deniy, ekonomikalıq qurallardan paydalanıw arqalı du'nyanın' tu'rli regionlarında o'zlerine mas ideologiyalıq ortalıqtı qa'liplestiriw maqsetlerinde go'zlemekte.

A'ne usınday sha'rayatta milliy g'a'rezsizlik ideyasın teren' islew arqalı g'ana bunday ideologiyalıq arenalardaalıp barılıp atırg'an gu'resler ma'nisin durıs tu'siniw ha'm aldın alıw mu'mkin. Ideologiyalıq processler pikir ha'm ideyalar dizimi sıpatında insan sanasına bag'darlang'anlıg'ı, o'zine ta'n maqsetleri barlıg'ı menen xarakterlenedi. Olar ko'plep adamlar qa'lbi ha'm sanasın iyelep alıw arqalı o'zine ta'n ta'sir ko'rsetiw maydanın jaratadı. Bul maydan ishinde tu'rli xalıqlar, insanlar iskerligi toplanadı.

Ruwxıy rawajlanıw ha'm du'nya xalıqları rawajlanıw sonı belgilep o'tedi, geosiyosat ha'm ma'lim bir maqsetlerdi go'zler eken, ol tek g'ana insaniyat arman etip kelgen tınıshlıq ha'm turaqlılıqta, ma'mleketler ha'm xalıqlar kelesheğine, erkin ha'm pa'rawan turmıs qurıw ideyasına mas bolıwı kerek. Ol watan gu'llep jasnawı, xalıq pa'rawanlag'ı, social birge islesiw, milletler ara tatiwlıq ha'm diniy bawırnı ken'lik ideyaların o'zinde tolap, ha'zirgi geosiyasiy maqsetlerdin' bas o'lishemineaylanıp barıwı lazım. Ol kesel ideologiya ha'm ideyalarđı basqaxalıqlar sansına, qa'lbine sin'dirip, ideologiyalıq ta'repten du'nyanı bo'lip alıwg'aemes, o'z-ara ma'pdar birge islesiwge, du'nyalıq problemalardı o'z-ara birlesip sheshiwgexızmet qılıwı

kerek. Usı ma'nide, geosiyasatqa jan'asha jantasıw XXI-a'sirde jan'asha ma'ni ha'm a'hmiyet paydaetedi ha'm du'nyada rawajlanıwınaxızmet qıladı.

XX-a'sirdin' aqırında du'nyada u'lken waqıyalar ju'z berdi. Onın' siyasiy kartası, ma'selen, Oraylıq Aziyanın' ko'rinisi tu'pten o'zgerip ketti. O'tken SSSRdın' bo'lekleniwi onın' hu'kimran ideologiyasının' saplastırılıwı ha'm Oraylıq Aziya respublikalarının' o'z g'a'rezsizligin qolg'a kiritiliwi regionımızda tek g'ana social siyasiy ta'repten g'anaemes, ba'lkim jan'a ideologiyalıq jag'daydı da paydaetti. Usı jag'daydın' ma'nisi to'mendegilerden ibarat

Birinshiden, o'tken sovetler hu'kimranlıg'ı sharayatında kommunistik ideologiya, jergilikli xalıqlar a'zelden qan-qardash bolıwına qaramastan, olardı zorlıq penen «birlestirip» turg'an edi. Ol jergilikli xalıqlar sanasına zorlıq penen «SSSR bizin' watanımız ha'm sovet xalqı-jan'a tariyxıy birlik» degen tu'siniklerdi sin'diriwge zor berip urınar edi. Jergilikli xalıqlar bunnan qansha narazı bolmasın, o'zlerinin' tariyxıy ha'm ruwxıy jaqınlıg'ına umılmasın, lekin bul umtılwılarg'a qaramastan ideologiyalıq (taziyx) sheksiz ku'shli edi.

Jergilikli o'tken awqamlas respublikalar o'zlerinin' g'a'rezsizligin qolg'aalıwı menen bul ideologiya joq boldı. Olardı ha'r bir aldında o'zlerinin' ishki turmısı ha'm g'a'rezsizligin bekkemlew, turaqlılıqtı ta'miyinlew ha'm o'zleri ushın (maqbul) bolg'an rawajlanıw jolin belgilep alıwday ju'da' qıym wazıypalar ju'zege keldi. Bul processtin' region ma'mleketlerinin' o'z-ara mu'nasibetlerin uyg'ınlastırıp turıwg'axızmet qılatug'ın ruwxıy ideologiyalıq kriteriyalar qa'liplesiwine ta'sir o'tkiziwi ta'biyydur.

Ekinshiden, regiondag'ı ma'mleketler o'z g'a'rezsizligin kirgizgen bolıwına qaramay, 1991 jılg'a shekem o'tken oray ele o'z hu'kimranlıg'ın qaytanadan tiklewge niyetler edi. Sonın' ushındaol region ma'mleketlerdi bir-birine qarama-qarsı qoyıw, milletler ara kelispewshilik keltirip shıg'arıw sıyaqlı siyasattı dawam ettirdi. Bul o'z gezeginde, sol da'wirde, ma'lim da'rejede, region xalıqlarının' o'z-ara qatnasıqlarınada belgili ta'sir ko'rsetti.

U'shinshiden, g'a'rezsizlikti qolg'a kirgizgen regionımız ma'mleketlerin o'z ta'sir shen'berine kirgiziw ushın ja'ne basqa bir qatar ma'mleketlerde ha'reketin baslap jiberdi. Olardı ko'pshiligi sırttan qalıs ja'rdem ko'rsetip atırg'anday bolsada, tiykarında ha'r bir ko'rsetip atırg'an «ja'rdemleri» ornına regionda o'z ta'sirin bekemlewge ha'reket qıldı. Haslında bunday ha'reketlerdin' bolıwı ta'biyy halday ko'rinedi.

Lekin, olarda da region ma'mleketleri ha'm xalıqların bir-birne qarama-qarsı qoyıwg'a urınıwlar joq emes edi. Demek, o'ne usı urınıwlar da region ma'mleketlerinin' g'a'rezsizlik sha'rayatında ju'zege kelgen problemalardı o'z-ara birlesip sheshiwgexızmet qılatug'ın faktordın' keliwine o'zinin' ta'sirin o'tkerdi.

To'rtinshiden, regionda ju'zege kelgen problemalardı sheshiwgexızmet qılıwshı jan'a ruwxıy-ideologiyalıq ortalıqtı qa'liplestiriw itiyajıdaasıp bardı. Ma'mleketimiz Prezidenti I.Karimov belgilep o'tkenindey «SSSR bo'leklenip ketkenen keyin bizin' erkimiz yaki talpınıwımızg'a baylanıslı bolmag'an halda O'zbekstan a'melde front jaqınındag'ı ma'mleketkeaylanıp qaldı. Onın' sırtqı shegaralarında-Avganstan ha'm Tajikstanda son'g'ı jıllardı ju'z mın'lap insanlar o'mirine shek qoyg'an eki urıs oshag'ı janıp turıptı»¹

Avganstanda urıs otı o'shpegeni tek bizin' ma'mleketimiz ushın g'anaemes, ba'lkim pu'tin regiondag'ı barlıq ma'mleketler ushında u'lken qa'wip qa'terdi paydaetti.

Besinshiden, O'zbekstan o'zinin' ekonomikalıq potencialı, shiyki zat resurslarg'a baylıg'ı, jumısshı ku'shi ha'm demokratiyalıq imkaniyatları, ko'p ta'repten geopolitik jaylasıwına qarayda, regionda jetekshi orında turg'anlıg'ı menen ajıralıp turadı. Sol sebepli O'zbekstang'a qarag'anda bolatug'ın ha'r qanda y qa'wip qa'ter a'lberte pu'teil regiong'a ta'sir qıladı. Usı ma'nide de tu'rli siyasiy ku'shler ha'm ha'reketler Avganstandag'ı urıs otın ku'sheytiw ha'm regiondag'ı jag'daydı quramalastırıw ha'mde region ma'mleketlerin og'an tartıwdın' tu'rli jolların ha'm usılların iske salmaqta.

Haslında bul urınıwılarg'a region ma'mleketleri ha'm xalıqları ortasında bar bolg'an a'zeliy doslıqqa zıyan jetkeriwge qaratıl'g'an ideologiyalıq ha'reketler dep baha beriwı mu'mkin.

Insaniyat civilizაციასının rawajlanıw tariyxı, a'sirese, ha'r ta'repten bir-birine baylanıslı bolıp qalqan ha'zirgi du'nya waqıyaları sonnan da'liyil berip turıptı, o'z aldınaaling'an ibr ma'mlekettegi hesh bir ma'sele uzaq waqıt dawamında milliy shegaralar shen'berinde qalıp ketpeydi. Bir qansha sebeplerge qaray bunday ma'sele qadag'alap bolmaytug'ın da'rejede jayılp ketiwi anıq. Bul bolsaerteme -keshpe qon'sı ma'mleketler aldında barlıq unamsız aqıbetleri menen birge qatar problemalardı aldına qoydı. Ha'tte regiondag'ı jag'daydı biyqararlastırıw da'rejesine barıp jetedi. Sol ko'z-qarastan qarag'anda, ma'selenin' jasırın ha'm a'shkara tu'rde internacionallasıwıda kelispewshilikni teren'lestiredi. Sebebi tu'rli maqsetlerdi go'zleytug'ın ha'm kelispewshilik bar bolg'an aymaqta o'z ma'plerin ta'miyinlewge umıtılatus'ın sırtqı ku'shler ha'mme uaqıt tayın turadı.¹

Oraylıq Aziya ma'mleketleri o'z g'a'rezsizligin qolg'a kirgizip, rawajlanıwg'a qaray qa'dem taslap atırg'an ha'zirgi sha'rayatta da du'nyadag'ı belgili bir siyasiy ku'shler, ideologiyalıq poligonlar u'lken ekonomikalıq resurs ha'm geopolitikalıq da'rejege iye bolg'an bul regiondı o'z ma'pleri shen'berine tartıw ha'rketlerinen qaytqan joq. Olar o'z maqsetlerineerisiw ushın ta'sir ha'm basım o'tkiziwdin' barlıq formaların qollanbaqta. Ma'selen, Oraylıq Aziya ma'mleketlerin o'z-ara ekonomikalıq integrasiyasıw processine tosqınlıq qılıw, olarg'a o'z-ara bir-birlerinen narazılıq sezimlerin oyatıw sıyaqlı ideologiyalıq ta'sir o'tkiziw halatları payda bolıp atırg'anlıg'ın ayıtıw mu'mkin.

Bul maqsette regionda tariyxıy qa'liplesken ja'miyetlik-ekonomikalıq, ma'deniy, ag'artıwshılıq baylanısların joldan shıg'arıw dos ha'm tuwısqan ma'mleketler, xalıqlar ha'm milletler arasına nıza salıw, keskinlik oshaqların keltirip shıg'arıw ushın tu'rli ideyalıq, diniy ha'm ideologiyalıq quralları iske salınbaqta. A'sirese, Oraylıq Aziya xalıqlarının' du'nya ko'z-qarası ha'm ma'nawiyatında islam dininin' bekkem orın iyelegeninen paydalanıp olarg'a islamlıq «cabaq» beriw, islamdı qayta tiklew bayrag'ı astında regionda diniy ekstremizm ha'm fundamentalizmdi ken' tarqatıw boyınshaalıp barılıp atırg'an qoparıwshılıq ha'rketleri ku'sheydi.

Bizge ma'lim, «Funtamentalizm», «Ekstremizm», «terrorizm», sıyaqlı tu'sinikler ja'miyette qabil qılıng'an nızam qag'ıydalarg'a sa'ykes kelmeytug'ın ha'm olarg'a qarsı bolg'an ideyalar ha'm deolar tiykarındag'ı ha'reketleri sa'wlelendiredi. Qanday da bir bag'dardı buzıp ko'rsetken halda siyasiy maqset qoyıwshı ha'reket ekstremizmgealıp keledi. Ekstremizm qanday atalg'an yaki qanday ko'riniske iye bolmasın onın' tiykarıg'ı maqseti a'skeriy toparlardı qa'liplestiriw arqalı ha'kimiyat basına keliwden ibarat. A'ne sonday «fundamentalizm», «terrorizm» sıyaqlı so'zlerde tar ma'niste ha'kimiyat yaki qanday da bir dushpanlıq maqsetler ushın gu'resiwshı ja'miyetlik siyasiy topar ha'm ag'ımlarg'a tiyisli.

Ma'selen, «funtamentalizm» ataması negizinde, xristiyan dini menen baylanıslı halda qa'liplesken. Onın' birinshi ma'rte ra'smiy qollanıwı 1908 jılı AQSH tın' Koliporniya shtatı protestantları du'zgen «Xristiyan dininin' fundamental tu'sinikleri konferenciyası» na tiyisli bolıp to'mendegidey tiykarıg'ı bes qag'ıydandı sa'wlelendiredi:

- iisustın' ayıpsız qızdan du'nyag'a kelgeni ;
- onın' insaniyat gu'naların aqlaw ushın qurban bolg'ını;
- denelik qayta tiriliw;
- jer ju'zine denelik ekinshi ret keliwi ;
- kitaptın' muqaddesligi ha'm onı da'slekpki sap halına qaytarıw.

Diniy ekstremizm o'zinin' eki o'zgeshelgi menen ajıralıp turadı:

- olardıń qag'ıydaları boyınsha, barlıq ha'zirgi zaman musulman ja'ma'a'ları islamlıq ko'rinislerin jog'altqan ha'm johliya (islamnan a'welgi) a'siri ja'miyetlerineaylang'an. Bunday mu'nasebet hu'kimet ha'm onın' alıp baratırg'an siyasatın kritiklawg'a «tiykar» bolıp xızmet qıladı;
- olar tek g'ana «haqıyqıy» musulmanlar, yag'nıy olardıń o'zleri ha'kimiyatqa kelgennen keyin payda bolatug'ın «islamlıq ta'rtip» ornatiw ushın keskin ha'm agressiv ha'reket qılıw za'ru'r dep esaplaydı.

Negizinde «fundamentalizm» ha'm «ekstremizm» ideyalarının' Oraylıq Aziyag'a kirip keliwinene go'zlangen maqset-dinnin' qa'diriyatların qaytadan tiklew emes ba'lki a'ne usı

ideyalardan qural sīpatında paydalanıw arqalı regionda turaqsızlıqtı, diniy ha'm milletler aralıq nızalardı keltirip shıg'arıw, aqır-aqibetinde ha'kimiyattı qolg'a kiritiw. Bul urınıwları du'zetip bolmas apachılıqlarg'ı alıp keliwi mu'mkin bolg'an tariyx betinde qalıp ketken xalifalıqtı tiklew ideyasına da ku'sh salınbaqta. A'ne usı jolda islam fundamentalizmi wa'killeri, ha'tte diniy isenim da'rejesinde insan qa'lbı ma'nawiy baylıg'ının' ajıralmas bo'legi bolg'an milliy o'zine ta'nlikti «qurban» qılıw ideyasınan bas tartpay atır.

Ha'zirgi da'wir ha'm ideologiyalıq poligonlar ja'miyet turmısında ideologiyalıq faktorlardın' seziletug'in ta'siri bar ekenligin bir qarag'anda-aq seziw mu'mkin. «a'rezli geosiyasiy maqsetlergeerisiw joindag'ı ideologiyalıq ta'sir o'tkiziwdeen' da'slep bo'lip tasla ha'm hu'kimranlıq qıl degen qa'dimiy principiierge a'mel qılıwg'a urınıwdı atap o'tiw za'ru'r.

Bul principi a'melgeasırıwdın' birinshi jolı ma'mleket ishinde sociallıq ıdırawdı keltirip shıg'arıw bolıp tabıladı ha'm ol ja'miyet turmısının' sociallıq, ekonomikalıq, siyasiy ha' ruwxıy tarawlarda o'zine ta'n ko'riniste payda bolmaqta. Ma'selen, ma'mleketimizge qarag'anda, bul usıl o'tiw da'wirindegi sociallıq ekonomikalıq qıynshılıqlardı bo'rttirip ko'rsetiw arqalı elattın' bar bolg'an jag'daydan na'riyzalıg'ın oyatıw, o'zlerinin' namısınaoynaytug'in oppoziciyalıq ku'shlerdi paydaetiwi menen siyasiy turaqlılıqtı keltirip shıg'arıwg'a bog'an ha'reketlerde sa'wlelenedi. Bul jolda diniy faktordan paydalanıwg'a urınıwlar ha'm baqlanıw atır. Mine usı jag'dayda «maqset usıldı haqlaydı» degen tu'sinik g'a'rezli geostrategik ma'plerdi a'melgeasırıwdın' tiykarg'ı qag'ıydasınaaylanıp atırg'anlıg'ın ko'rsetedi.

«Bo'lip tasla ha'm basshılıq qıl» principin a'melgeasırıwdın' ekinshi jolı poyas ma'mleketleri ortasında tu'rli qarama-qarsılıqlardı paydaetiwi bolıp tabıladı. Bul joldın' en' ko'p tarqalg'an usılı poyasta gegomonlıqqa talaban bolg'an ma'mleket bar ekenligin tiykarlaw aytıw kerek bolsa, usınday ma'mleket obrozın jaratıw bolıp tabıladı. Bunday obrozlardın' jaratılıwı jer ju'zinin' tu'rli jerlerinde nızamlı en' keminde ma'mleketler aralıq qatnasıqlarda nasharlıqtı paydaetkenligi tuwrısındag'ı misallardı qa'legenshe tabıw mu'mkin. Bunday «obrozlar» jaratılıwı na'tiyjesinde ma'mleketlerdin' materiallıq-finanslıq, ruwxıy-intelektual jetiskenligi ja'miyettin' rawajlanıwın ta'miynlew ornına mine usı «obroz» ta'siyirinin' aldın alıwg'a qaratılmaqta. Na'tiyjedeekinshi tiykarg'ı maqsetke belgili bir ma'mleketti ha'lsizlendiriw arqalı o'z (ittfoqshisina) aylandırıwg'aerisip atır. «Bo'lip tasla ha'm basshılıq qıl» principin a'melgeasırıwdın' u'shinshi jolı xalıq aralıq maydanda belgili ma'mleket haqqında natuwrı qalıw emes oy-pikirlerdi qa'liplestiriw bolıp tabıladı. Xalıqaralıq maydandan ayırım ma'mleketlerdin' waqıtı-waqtı menen «quwg'ın» qılınıwı a'ne sonday ha'reketlerdin' na'tiyjesi bolıp tabıladı.

(Imtiyazlı) birgelikte islesiwde belgilew belgili regiondi geostrategik ma'plerdi a'melgeasırıwg'axızmet etetug'in jeke bir princip bolıp esaplandı. A'lbette, belgili bir sebepler, aytıp o'cek diniy, til birligi, ma'deniy jaqınlıq yamasa basqada sebeplerge ko're ha'r bir ma'mleket kim menen bolsa da (imtiyazlı) birge islesiwı mu'mkin. Bul ta'biyiy jag'day esaplanadı. Biraq, ga'p «imtiyazlı birge islesiw» den regionlıq ma'mleketler ortasındaayırmasılıqtı qa'liplestiriw, «natuwrı» ma'mleketler imkaniyatların sheklep qoyıw jolında paydalanıw, usının' menen birge «birge islesiwshi» ma'mlekettin' regiondag'ı basqa ma'mleketlerden qaysı bir jaqtan u'stemligin ta'miynlewge qaratıl'g'an umtılıwlar haqqında baratır. A'silin alıp ko'rsek, ol yamasa bul ko'rinsteги u'stemlikti ta'miynlewde tiykarg'ı maqset emes. Baslı maqset-belgili regiong'a ta'sir o'tkiziw placdarımına iye bolıw esaplandı. Bunday placdarım'g'a iye bolıwg'a umtılıw bolsa, o'z na'wbetinde usı regionnnın' geostrategik imkaniyatları menen belgilenedi. «Biykarg'a shu'digarda quwrıq ne qıladı» degenlerindey (imtiyazlı) birge islesiwde belgilewde mine usınday uzaqtı go'zlewshi g'a'rezli geosiyasiy ha'm geostategik maqsetlerde jatıwı mu'mkin ekenligin umıtpaslıq kerek. Sol ko'z-qarastan qarag'anda «(Imtiyazlı) birge islesiwshi» principı bolıp tasla ha'm basshılıq qıl principinin' toltırıwshısı sīpatında payda boladı. Bunda a'welgi awqamnın' Kubadan regiong'a revolyuciyanı eksport qılıw ushin paydalanıwg'a uring'anı misal bolaaladı.

Ten' huqıqlı hg'm o'z-ara paydalı birge islesiw principine a'mel qılıw geostrategik ma'plerdi a'melgeasırıw ha'm ma'mleketler aralıq baylanıslardı bekkemlewde en' aqıl ha'm tuwrı jolı bolıp esaplanadı. O'zbekstan o'zinin' g'a'rezsizliginin' birinshi ku'nlerinen baslap, mine usı

principke a'mel qılıp kiyatır. Bul princip geostrategik ma'plerdegi gormoniyag'aerisiw ha'm du'nya ko'leminde rawajlanıwdı ta'miyinlew bolıp tabıladı.

Ideologiyalıq immunitet ha'm ideologiyalıq profilaktika. Ideologiyalıq ta'sir ha'm qa'wipler haqqında ga'p ketedi eken, olardı anıqlaw, bahalaw, qa'siyetlerin anıq ko'rsetiw ushin O'zbekstan Prezidenti I.A.Karimov ta'repinen ilimiy minetke bir qatar tu'sinikler kiritilgenligin ko'rsetip o'tiw tiyis. Olardıń qatarında «Ideologiyalıq immunitet», «Ideologiyalıq profilaktika» sıyaqlılar bar. A'ne usı tu'siniklerdin' mazmunı aydınlastırılǵ'anda ha'zirgi du'nyada keship atırǵ'an ideologiyalıq processlerdin' xarakterin ja'nedeanıǵ'ıraq ko'z aldımızǵ'aelesletiw imkanı tuwıladı.

Ne ushin adamlar sanası ha'm qa'lbı ushin gu'res tu'rli ideologiyalardıń bas maqsetineoylanıp qaldı? Ga'p sonda, anıq ideya, tiykarg'ı ma'nide ideya bolıwı ushin adamlar sanasın iyelewi, tuwrırarǵ'ı olardıń qa'lbınen jay alıwı sha'rt. Eger bunday bolmasaol yaki bul ideya tek onıń xabar yaki jan'alıq sıpatında saqlanıp qaladı, g'ana. Basqashaaytqanda skladdag'ı kereksiz buyımlar sıyaqlı sanamızdın' bir shetinen jaylasıp jata beriwi mu'mkin. Bir so'z benen aytqanda, bunday halatta ideya shaxs ushin hesh qanday social a'hmiyetke iye bolmaydı, ideya tek g'ana insan qa'lbın iyelegende, insannın' ma'nawiy-ruwxıy halattın' ayrılmaz bo'legineaylang'anda g'ana ha'reketke shaqırıwshı ruwxlandırıwshı ku'shke ha'reket ushin qollanbag'aaylanadı. Sonın' ushında bu'gingi ku'nde tek insan sanısın emes al qa'lbında iyelew ideologiyalıq gu'restin' bas maqseti bolıp qalmaqta. A'ne sonın' ushında jer ju'zinin' tu'rli regionlarında xalıqlardıń qa'lbı ha'm sanası ha'r tu'rli ideyalardı sınaw maydanına basqashaaytqanda ideologiyalıq poligong'aaylandırmaqta.

Xosh ideologiyalıq poligon degende neni tu'sinemiz? Poligon grek so'zi (ko'p qırlı degen ma'nisti bildiredi) nen alınıp a'skeriy termin retinde qollanıp kelgenbiz. A'dette poligon degende qural-jaraq ha'm texnikanı sınaw, armıyanı a'skeriy tayarlıqtan o'tkeriw yaki a'skeriy shınıǵ'ıw, izertlewler alıp barıw ushin arnalǵ'an maydan tu'siniledi.

Usı ko'z-qarastan qarag'anda ideologiyalıq poligonlardın' o'zgeshelikleri haqqında de dew mu'mkin? Tariyxqa na'zer taslaytug'ın bolsaq, basqa jerlerdi basıp iliw maqsetinde islenetug'ın rus quralları u'zliksiz jetilistirip barg'anın ko'remiz. Ol nayzalardan baslap avtomatik qurallarg'a shekem, pushkalardan baslap jer ju'zinin' ha'r qanday toshkasına qa'tesiz jetip baratug'ın kontinentallar aralıq ballislik raketalarǵ'a shekem bolg'an uzaq rawajlanıw jolın basıp o'tti. Bul qurallar basıp alıwı kerek bolg'an jerler xalıqtı fizikalıq joq etiwge qaratilg'an edi. Bu'gingi ku'ndegeshe basqa jerlerdi basıp alıw ushin onıń puxaraların joq etiw sha'rt emes. YAǵ'nıy, sapası basp alıng'an, qaras ha'm kepiyatları «maqul» bag'darg'a o'zgerilgen xalıq ko'meginde ha'r qanday baylıq ta'biy resurslarg'a iyelik etiw mu'mkin bolıp qalmaqta.

Ma'mleketimiz ishinde g'ayriislaniy ideyaların tarqatıwǵ'a ha'reket qılǵ'an kimseler, a'ne usınday jawız maqsetlerin, yag'nıy adamlar, a'sirese jaslardı aldaw, olar ja'rdeminde ma'mleketti o'z rawajlanıw joinan shetletip jiberiwdi na'zerde tutqan edi. SHet ellerde a'ne sonday «talim» alg'an vahhabiylar, sonday-aq «xizvut tahrir» shıların' jaslardın' sanasın za'ha'rlew jolındaǵ'ı ha'reketlerinde tap usılay bahalaw mu'mkin.

Ideologiya poligonlarının' sınawdan o'tip atırǵ'an mazmunı "ayriinsaniy bolg'an ideyalarg'a qarsı turaalıw ushin o'z aldına ideologiyalıq immunitet hasıl qılıw lazım. Immunitet (latinsha Xalıq-aralıq terrorshı ha'm ekstremistlerdin' niyeti anıq. Olar g'a'rezsizlik jolınan baratırǵ'an O'zbekistan dag'ı ideyalıq boslıqlarg'a o'z ideyaları menen toltırıp ma'mleketimiz territoriyasındag'ı ten'siz baylıqlarg'a iyelik qılıw xalqımızda o'z siyasatı, o'z hu'kimranlıǵ'ına bag'ındırıwǵ'a, en' jamanı bul muhim geopolishik baydandı o'z ta'sir sferasınaalıwdı arziw qılmaqta. Mine sonnan kelip shıǵ'ıp bu'gingi ku'nde ma'mleketimizge qarsı qaratilg'an ideologiyalıq qa'wiplardı alohida ko'rsetip o'tiw maqsetke muwapıq. Olar to'mendegilerden ibarat. Islam xalifalıǵ'ın tiklep onıń bayrag'ı astında musılman xalıqlarda jan'a imperiyag'a birlestiriwge qaratıwǵ'a umtılar

«Fidokor gazetasi» 2000 jas g'a'rezsiz ma'mleketlerindegi qaytadan burıng'ı Awqamg'a birlestiriw ideyası: tariyxımızdın' milliy qa'driyatlarımızdın' ha'm dinnin' ma'nisin nıqap qılıwǵ'a urınıwlar: a'dep-ikramsızlıqtı jayıp xalıqtı ma'newiy ta'repten buzıwı qaratilg'an

urınılg'an: tu'rli ideologiyalıq qurallar arqalı regionallıq ha'm Milletler ara konfliktler keltirip shıg'arıwg'a qaratılg'an ha'reketler:

1. Islam xalifalıg'ın tiklewge usınıwlar qa'wipli ko'rinis almaqta. Ma'selen, xizbut-tahrirge tiyisli qaysı bir a'debiyachı alıp qaramastan onda xalifalıqtı tiklewge shaqıradı. G'AkromiylikG' da'slep Andijan walayatında son'ınan Fergana alabında, keyinshelik ma'mleketimizdin' pu'tkil territoriyasında keyinshelik ba'rshe musulman ma'mleketlerde xalifalıqtı tiklew ideyasın alg'a su'redi. Islam tarixınan ma'lim xalifalıqqa Muxammeb payg'ambar o'liminen keyin sharayatlar Abu Bakr as-Sidiq (632-634) Umar ibn Abu Xattab (634-644) Usmon ibn Affop (644-656) Axi ibn Abu Talib (656-661) birinin' izinen biri basshılıq qılg'an. bul da'wirde xalifa dinnin' ha'm ma'mleketin' ha'm baslıg'ı raxnaması esaplang'an. Keyinshelik pachalıq bolıp basshılıq 661-749 jıllarda mekkelik joqarı qatlamlar Muaviya bin Abu Sufen shejiresi qolına ha'm ummaviyeler sulolasın orıp alg'an. 749 jılı taj-taxt Muhammed payg'ambardın' a'a'minleri a'wladlarınan bolg'an. Abdul Abbı al-Safiq sulolasi qolına o'tken. Olardın' ma'mleketi abbiyeler atı menen mashhur bolıp, 1238 jılg'a shekem, mong'ollar zabt etkenshe dawam etken. A'yne payıtta XII-XIII a'sirlerde Mısır ha'm Marokashta fatimiyeler sulolasi ha'm o'z ma'mleketin payda etken XVI a'sirden baslap tu'rkler ha'm xalifalıqtı dag'azalag'an ha'm ol 1924 jıldın' u'shinshi martına shekem hu'kim su'rgen. turkiya respublika dep dag'aza qılınıwı menen xalifalıq ha'kimiyatqa shek qıylg'an ha'm son'g'ı xalifa Abdumajid 1924 jıl 4-martın' tan' atarında Stambuldı SHweycariyag'a shıg'arıp jiberilgen. XX a'sirde islam du'nyası ha'm basqa ma'mleketler ha'm o'zleri tan'lag'an rawajlanıw jolınan kelmekte. O'tken jıllar tariyxıy ta'jiriybesi xalifalıqsız ha'm erkin rawajlanıw mu'mkin ekein ko'rsetedi. Xalifalıq tariyx betlerinde qalıp ketti.

2. Lekin bu'gingi ku'nde buring'ı Awqam respublikaların' ayırımlarında esap du'zimdi qaytadan tiklewi qa'lewshiler bunı o'zleri ushın ideyalıq maqset qılıp alg'an ku'shler ha'm bar. Buring'ı sovet du'zimi 1991 jılg'ı sociallıq siyasiy o'zgerislerden son' o'mir su'riwdi toqtattı. Lekin o'tmishke qaytıw tariyxıy terisine aynaldırıw mu'mkin bolmag'anınday aq o'z jolın tawıp alg'an, g'a'rezsiz ma'mleketler ayırıqsha O'zbekistan ha'm o'zbek xalqı ja'ne eski xalatqa qaytıwg'a hasla razı bolımaydı. Birinshi prezidentimiz Islam Karimov «O'zbekistan XXI a'sirge umtilmaqta» shıg'armasında buring'ı du'zim tuwralı ruwxlanıp minaday dedi: «Bu'gin sol da'wir tuwralı haqıyqatta holisana aytatug'ın bolsaq, sonı ashıq aytıw kerek, ol payıtta O'zbekistan bir jaqlama ekonomikag'a orayg'a pu'tkilley qarashlı izden shıqqan ekonomikag'a iye bolg'an yarım koloniyalıq ma'mleketke aynalg'an edi» 1. Endilikte O'zbekistan bul boyınsha o'zine has ha'm mas rawajlanıw jolın saqlap alg'an, ol hesh qashan o'zi tan'lag'an g'a'rezsizlik jolınan qaytpaydı.

3. O'zbekistan xalqı o'zbek xalqı u'lken ruwxıy miyrasqa iye. Biraq buring'ı ideologiya ta'sirinde uzaq jıllar tariyxımız bir tamanlama jarılıwınan keledi. Lekin ele bul salada ko'plep mashqalalar ha'm bar. «Tariyxıtan ma'lim, xalıqtı o'zine qılıwdı qa'legen ku'shler a'wele onı o'zgeshelep tariyxınan ma'deniyatınan juda qılıwg'a umtiladı zıyanlı ta'sirler dawam ete berse millet o'zligin jog'altıwı, min' jıllıq da'stu'rlerin jog'altıp alamang'a aynalıp qalıwı ha'm hesh ga'p emes» Mine bunı jaqsı biletug'ın ku'sh ha'm ha'r tu'rli poligonlar bizde tariyxımızdan juda qılıw jollarınan paydalanıwg'a ayırıqsha jolların'ızda joldan shıg'arıwg'a ha'reket qıladı

4. Ma'mleketimiz xalqınan' qa'libi ha'm salasına ideyalıqtı sin'diriw ushın dushpanlarınan' bir qarag'anda biyhazar, tap siyasatdan tutınatug'ın ideologiyalıq quralları u'lken itibar

1. Birinshi prezidentimiz Islam Karimov Uzbekistan XXI asrga intilmoqta T. Uzbekiston 1999

2. Birinshi prezidentimiz Islam Karimov «Milliy istiqlol mafkurasi xalq etiqodi va buyuk kelajakka ishondir T. Uzbekiston 2000 II bet».

Sonın' ishinde keyingi jıllarda ko'plep ko'rinip atırg'an jen'il jelpi yamasa baevik fimler bug'an misal bola aladı. Ma'lim bul filmlerdi ko'pshilik ayırıqsha jaslar maroh penen tamasha qıladı. sır emes biraz adamlar ta'biyatında minez qulqı mine usınday topalan'larg'a rozilk buladı. Prezidentimiz sonı esapqa alg'an halda ta'kiblagani kabi: G'Sonın' ushın sanası qa'liplesip u'lgermegen ko'binesse tu'rli jawızlıq, jurtqıshlıq shafqacızlıqlardı u'yreledi. Na'tiyjede olardın' qqa'lbinnen tasbawırlıq, zorlıq, a'dep ikramlılıq, sıqlı ha'tteki sonday tamasha ha'm filmlerdin'

qaharmanlarina bilmesden taxlid qiliwm qa'leytug'in geybir qizlar ha'm tabiladi. Sebebi, olar bunday uydirmo ta'sirinde ko'p uzun awirg'an isi qanday ayanishli aqibetlerge alip keletug'inin du'zilip jetpeydi. Tlekke qarsis, bizin' televideniemizde ha'm sonday filmlerdi namoyish etishga ayriqsha ruxiy quyilmoqtaG'

5. Ma'mleketimizge qauwi salatug'in ideologiyaliq qurallardan biri uzaq dawam etetug'in reginalliq ha'm ma'mleketler araliq konfliktlerdi keltirip shig'aririg'a uriniw bolip bunı ayırım ma'mleketler territoriyasında iskerlik ko'rsetip atirg'an bazı ideyaliq ideologiyaliq oraylar o'zlerine maqset qilip alg'an. Olar belgili ma'mleketler territoriyasınan basqa ma'mleketke qarsı materiallar, ta'qiqlangan adabietlar tu'rli qural-jaraq sıyaqlı na'rselerdi nızamsız ta'rizde alıp o'tiwge urnbaqta. Olardıq ma'lim bir ku'shden Awg'anistan territoriyasında turıp, Oraylıq Aziya ma'mleketlerine O'zbekistan ha'm Qirg'ızistan territoriyasına bul talap atirg'an xalıqlar turmısına qarsı basqınshılıq ha'reketler qılıwg'a, biygu'na insanlar qanın to'giwge umtilmaqta. Islom Karimov so'zleri aytqanda,, bunday utaketgan xuprezlik, muttagamlikni o'zine ka'sip qilip alg'an bizin' ulıwma dushpanlarımızdı muxaddes zaminimizdi hasla orn bolmaslıg'ı kerekG' 1. Islom KarimovG'Egali yurt erkini bermasG' xalq suzi 2000yil 31 avgust.

Bul qa'wipler en' a'wele a'piwayı insanlar qa'lbin iyelewge piravard natiyjede elimizdi qaratilg'an tashabuskorliknig ideologiyaliq formada ko'ringen.

3. Xalqımızdı tu'rli ideyaliq qa'wiplerden asrash ja'miyetimiz ag'zalarında iedolgiyalıq immunitetti qa'liplestiriw ushin a'sirese olardı milliy ideya g'a'rezsizlik ideologiyası menen qurallandırırw za'ru'r edi. O'zbekistan g'a'rezsizlikke eriskennen keyin ma'mleketimizde esapideologiya asaratlarına huqıq safsata bozlikka, xalqımız ma'plerine qarama-qarsı bolg'an siyasiy ha'm ideologiyaliq du'zilmelerge berildi. Sociallıq a'dalat, qa'wipsizlik sociallıq pirofaza, miller, dini ha'm e'tiqodidan g'a'rezsiz puxaralardı huqıq ha'm erkinliklerin t'ani, qa'dir qımmatına nızamnın' u'stinligin ja'miyetlerge qaratilg'an za'ru'r ilajlar ko'rildi. Ja'miyetten salamat sociallıq siYAsiy ortanı buzatug'in adamlar pikirın shatastratug'in qa'siyeciz halatlarg'a barham berildi. Ma'mleket ha'm xalıq ma'pleri jolında birlesiw birlikte bulib barsha imkaniyatlardan etnproslarg'a berilmey aqıl idrak penen paydalanıw joli tutıldı.

Lekin g'a'rezsizliktin' da'slepki jıllarınan baslap ja'miyetimizde ruxiy pa'kleniw za'ru'rliğı sezildi. O'zbekistan Prezidenti Islam karimov bunday sharayatta birinshi bolıp ja'miyette ruxiy pa'kleniw ushin eski dogmalardan qutulıw kerekligin ko'rsetip berdi, keyinshelik bolsa milliy g'a'rezsizlik ideologiyasın jaratıw za'ru'rliğin tiykarında ha'm ja'miyetimiz itibarın bayan qıldırđı.

SHuralar ideologiyası adamlar sanasına sociallıq ten'lik bu'gingi ta'bir menen aytqanda iyek artıwshılıq (baximandalik) tu'sinigi sin'dirip qoyar edi. Bunday keyin adamnın' iniciativasına jol bermes edi. Sebebi, insan o'z miyi bolmasa, onda hadal islew juwapkeshilik pu'tkil jog'aladı. Bunday illetten milliy g'a'rezsizlik ideologiyası quramında xalos buliwı mu'mkin.

Uzbekistanda azat ha'm abat Watan erkin ha'm pa'rawan payda etiw ideyası tiykarında milliy g'a'rezsizlik ideologiyası islep shig'ıldı. Milliy g'a'rezsizlik ideyasının' tiykarıng'ı tu'sinik ha'm prinsipleri Islom Karimov shig'armalarında o'z sa'wleleniwın taptı, teoriyalıq jaqtan sıpatlanadı. Milliy ideya g'a'rezsizlik ideologiyası sociallıq processi rawajlanıwdın' qarap jan'alanıp baradı. Da'wir talabı menen ortag'a taslang'an belgili qag'ıydalar wazıypasın o'tep bolıp ornın ja'ne de aktuallıq qa'siiyetlerdegi bosatıp beredi. Milliy g'a'rezsizlik ideyası a'ne sonday jan'alanıw maxsulı, sana ha'm oylaw qılması esaplanadı.

Milliy g'a'rezsizlik ideyası O'zbekistannın' g'a'rezsizligin bekkemlew ha'm onı ullı ma'mleketke aynaldırırw siyasiy huqıyqıy a'dep ikramlılıq, filosofiyalıq, ilimiy ekologiyalıq diniy, demografiyalıq tarixiy qarasar jıyındısı bolıp, O'zbekistan xalqın perspektivag'a joqarı sheship imam e'tiqod ruwxında facor esaplanadı. Mine sol sebepten ha'm ma'mleketimiz territoriyasın jas ideologiyalar poligogiga aynalıwg'a jol qıymay, O'zbekistan xalqının' sapası, du'nya qarası, turmısqa ja'miyetlik mu'na'sibeti ideologiyalıq immunitetti qa'liplestirip, milliy g'a'rezsizlik ijeologiyasın jurtlaslarımız qa'lbi ha'm sanasına sin'diriw bu'gingi ku'ndegi muhim wazıypa Bunın' joli adamlarımız a'welen bar, jaslarımızdın' iyman bekkemlew, o'z g'a'rezsiz pikirine iye bolg'an insanlar erik ta'rbiyalaw. Olardıń atında o'zliğin umvetpaslıq ata-

babalarinin' muqaddes qa'driyatlarin asrap-abaylaw ha'm hu'rmet qilw paziyetlerin qarar taptirw. Oldardin' men o'zbek perzentimen dep maqtanish ha'm isenim menen jasawina erisiw. 1.

Ideologiyalıq gu'resler ku'sheygen bu'gingi ku'nde jaslar qa'lbinde ana Watanımızg'a bay tariyxımızg'a milliy qa'driyatlarımızg'a millettin' o'lmes ruwhı bolg'an apa tilimizge atababalarımızdan miyras muxaddes dinge salamat mu'na'sibeti qarar taptırwımız, olardin' ideologiyalıq immunitetlik qa'liplestiriwinin' maqsetke muwapıq Zero jurtbasımız aytqanday birer bir kesellikti dawalau'dan aldın insan xasil qılınadı. Biz ha'm jaslarımız qa'lbi ha'm sanasında zıyanlı ideyalarg'a qarsı immunitetti qa'liplestire alsaq, ha'r qıylı G'da`vachilarning aldawlarına ushın pidayı insanlardı ta'rbiyalay alamız. Qullası milliy g'a'rezsizlik ideyasın miynetkeshler sanasına sin'diriw arqalı olarda ideologiyalıq immunitet hasıl qılıw zaman ha'miri da'wir talabı. A'melge asırilatug'ın process emes. bunda ha'r bir adamnın' iskerligi talab etiledi. Onın' a'selge asırılıwın O'zbekistanımızdın' patencialın ja'ne de asıradı, keleshegi ullı ma'mleket bolıwın ta'miynleydi, adamlarımızdın' isenimin bekkemleydi.

Tayanış tusinikleri

Ideologiyalıq problemalar, ideyalıq boslıq, jat ideyalar, zıyanlı ideyalar, ideyalıq ta'sir, diniy ekstremizm, eski imperiya, milliy ha'm ulıwma insaniylıq, ideologiyalıq turaqlılıq, ideologiyalıq qa'wipsizlik, turmıs obrazı, jaslar sanası, ideologiyalıq immunitet.

Ta'kirarlaw ushın sorawlar:

1. Ideyalıq boslıq degen ne?
2. Zıyanlı ideyalar ta'siri qalay payda boladı?
3. Ideologiyalıq immunitet qalay hasıl boladı?
4. Jan'a ideologiyanı do'retiw za'ru'rliqi degende ne na'zerde tutıladı?
5. Ideologiyalıq immunitet ha'm turaqlılıqtı qalay tu'sinesiz?
6. Ideologiyalıq qa'wipsizlik degende neni tusinesiz?
7. O'zbekstannın' g'a'rezsizligi qa'wipsizligi ha'm turaqlılıg'ına qa'wip tuwdıratug'ın ideologiyalıq qa'wipler sıpatında neni tu'sinesiz?

8-tema Ja'miyet turaqlilig'in ta'miynlewde socialliq-ideyaliq tiykarlari

Reje:

1. Ja'miyet turaqlilig'in ta'miynlewde ekonomikalıq-siyasiy, socialliq-ruwxıy ilajlardın birgeligi.
2. Milliy ideyanın etnosiyasat ha'm etnoma'deniyat rawajına ta'siri.
3. O'zbekstanda milliy ma'deniyat oraylarinın sho'lkemlestiriliwi milletler ara turaqlılıqtı ta'miynlew quralı.
4. O'zbekstannın xalıq aralıq birge islesiwge integraciyalasiwi ha'm siyasiy jag'dayi bekkemleniwde milletler aralıq ha'm dinler aralıq tolerantlıqtı bekkemlew ta'jiriybelerinin demokratiyalıq xarakteri ha'm xalıq aralıq a'hmıyeti.
5. Dun'ya ma'mleketlerinde jasawshı etnik birliklerdin milliy o'zlikti an'lawı ushin jaratılıp atır'ın sha'rt sharayatlardın ideologiyalıq a'hmıyeti. Biraz ma'mleketlerde millet ha'm elatlar kemsitiliwinin aqıbetleri.
6. Dun'yada tinishliq ornatiwda turaqlı demokratiyalıq rawajlanıw, erkinlik, socialliq-siyasiy birge islesiw, milliy ha'm diniy tatiwliq ideyalarinın ustinlikli a'hmıyeti.

Insaniyat XX-a'sirden baslap XXI-a'sirde dawam ettirip atır'ın en' a'hmıyetli ideyalardan biri- ja'miyettegi tu'rli qatlamlar siyasiy ku'shler ha'm partiyalar ortasındag'ı ja'miyetlik birge islesiw.

Ja'miyetlik birge islesiw kelisim filosofiyası bolıp ha'r qıylı pikir ha'm ko'z-qaraslar'ga iye bolg'an, tu'rli millet, rasa ha'm dinge tiyisli shaxs ha'm toparlardın ulıwma maqset jolındag'ı birligin ta'miynleydi. Na'tiyjede ja'miyette tinishliq ha'm tatiwlıqtın turaqlı rawajlanıwdın kepilligi ju'zege keledi. A'lbette usınday da'rejege ersisiw o'z-o'zinen bolmaydı. Ha'r qıylı ideyalardı bayraq qılıp alg'an ku'shlerde bir maqset jolında birlestiriw ju'da' qıyn. Leykin watan ko'rki, el tinishlig'ı xalıq abadanlıg'ı sog'an ersiwde talap etedi. Ko'z-qaraslar ra'n'-ba'ren'ligi pikirler ha'r qıylıg'ı so'z ha'm pikir erkinligi ja'miyette salamatlastırıwshı onı bekkemlewshı asa tiykar'ı faktor, biraq bul, qıyalg'a kelgen ga'pti aytıw kewil ku'segen isti qılıw o'z ma'pi ushin ha'mme na'rsege tayar turıw, degen so'z emes. Bunnan usqarı erkin pikir degeni a'lbette tuwrı pikir degeni de emes, erkinliktin o'zi bolsa an'lap aling'anı za'ru'r. Demek pikir erkinligi ulıwmalap ulıwma ja'miyet jolındag'ı salamat ha'reket, salamat pikir ju'ritiw iyman-ırar ju'zesinen is tutıw degen so'z. Ullı babamız Alisher Nawayı, Farabiyde «Eger pikirleri ha'm ha'reketleri ja'miyet ma'plerine xızmet qılmaytug'ın bolsa, ma'mleketi bunday adamlardan tazalaw kerek»; degen pikirde biykar aytpag'an.

Mın' jıllar dawamında milliy ma'mlekechiligimiz tariyxıy ta'jiriybelerinde smaqtan o'tken bunday pikirler ha'zirgi ku'nge shekem o'z qa'dirin jog'altpag'an. Bulardın barlıg'ı bu'gingi ha'm erten'gi ku'nimiz ushin xızmet etedi.

Sovetler da'wirinde hu'kimranlıq qıl'ın kommunistlik ideologiya klasslıq ha'm partiyalıq qosıg'ı astında a'lemde tek aq, qara boyawlarda sızıwg'a milletti eige bo'lip taslawg'a sebep boldı. Jat klasslar, olardın «qutlıqları» olarg'a qosıl'ınlar qosıp jog'atıldı.

Bunın sebebi sovetler ideologiyasında klasslıq ma'pler, jalg'ız partiya talapları ulıwmainsanlıq ideyalarınan u'stin qoyıl'ınında edi.

Ja'miyet rawajlanıwında xalıq pikirın bir jayg'a toplap, onın imkaniyatların bir ta'rtipke salıp, onı ulıwma rawajlanıw jolına baslaw tiykar'ı a'hmıyet ka'sip etedi. Usı jag'ınan alg'anda, O'zbekstanda g'a'rezsizlikke eriskennen son', birinshi Prezident I.Karimov basshılıg'ında jaqın o'tmishte ken' tarqalg'an milletler joq etildi. YA'g'mıy ja'miyettin social-siyasiy muhitill buzatug'ın, adamlar pikirın shalg'ıtıtug'ın waqıyalarg'a shek qoyıldı. Bunda en' da'slep, o'zimizge dushpan qıdırıw, ja'miyetti bo'lip jiberiwge jol qoyadı. Bizde bul-partokrat, nawı-kommunist, onısı-diydar, bul dahriy dep, o'z-ara jalalar qılıw aqıbetinde toqnasıwlar jolınan barılmadı. Kerisinshe, o'tmishdegi qateler ushında, xalqımızdın bu'gini ha'm erten'i ushin da ba'rshe birdey juwapker ekenligin mashqalalardı tek birgelikte bolıp sheshiw mu'mkinligin

tuwra tu'sindik. Sol sebepli ma'mleket ha'm xalıq ma'pleri jolında birlesiw ku'shlerdi ten'lestiriw, ehtiroslarg'a berilmey, ba'rshe imkaniyatlardan aqıl-zakawat menen paydalanıw jolı tutıldı. Awır-vazminlik, oyshanlıq, sabıtqadamlıq, uzaqtı go'zlep jumıs qılıw ha'mme waqıt ha'reket principine aynaldı.

Bu'gin g'a'rezsiz O'zbekstan ja'miyetlik plyuralizm, o'mirdi erkinlestiriw, mu'lktin' ha'r qıylı formaları ten' huqıqlıg'ın kepillew jolınan baratır. Usılay ja'miyette bolsa ha'r qıylı ja'miyetlik gruppalar, taypalar, klasslar bolıwı tayın. Olardıń o'z ekonomikalıq ha'm siyasiy ma'pleri bir-birinen ayırıqsha da'rejede parq etiwı ha'm ta'biyiy. Leykin bul jag'day milletti bo'lip jibermevi kerek. Watanımızda alıp baratırılǵ'an siyasat onı tu'rli revolyucion keskinliklersiz, ja'miyetlik kekti ot aldırmaıw qarar taptırıw imkanın berip, birgelik ha'm tınısh tatıwlıq ushın sharayıt jaratıp bermekte. Social birgelik ja'miyettegi barlıq adamlar, partiyalar, toparlar bir qıylı pikir ju'ricin, degen so'z emes. Tiykarında ha'r bir ja'miyettin' ku'shtin' du'nyaqarası, ma'pleri tu'rlish boladı ha'm olar birewi birewinen pari qıladı. Leykin bular ushın ulıwma jo'nelme jalǵız Watan ko'rki, el tınıshlıg'ı xalıq abadanlıg'ı bolıp qala beriwine erisiw og'ada qıyın.

Tu'rli ja'miyetlik gruppalar ma'pin qorg'awg'a bel baylag'an, o'z da'stu'rin dag'aza qılǵ'an partiya ha'm ja'ma'a't sho'lkemleri o'z xızmeti aynalasındag'ı ag'zaları ma'pin qorg'awı mu'mkin. Biraq ulıwma ma'p-xalıq, ja'miyet Watan ma'pi sıyaqlı en' joqarı qa'diriyatlar bar ha'mme siyasiy partiyalar ideyalar ha'm ideologiyalar usı ulıwma tiykarda birlesedi. Ja'miyet kimnin' qanday partiya yamasa ha'reket esabında qalg'anınan qarap emes, al xalıq tınıshlıg'ı Watan ko'rn'i, xalıq abadanlıg'ı jolında qılıp atırg'an a'meliy jumıslarına qarap baha beredi.

Usınday qılıp, ja'miyetti sun'iy ra'wishte bolıp tu'rli qarama-qarsılıqlardı tiykarlastıratug'ın ta'liyamat pariqlı, milliy g'a'rezsizligimizdin' ja'miyetlik birgelik ideyası tu'rli partiya, din qatlamına tiyis ha'r qıylı ja'miyet ag'zaları qarasarındag'ı ta'biyiy ra'n'-ba'ra'n'likti uyg'unlashtıradi ha'm ulıwma rawajlanıw ma'plerine bag'ındırıwg'a xızmet qıladı. Bul qanday formalarda iske asırıladi.

Birinshiden, ja'miyettin' en' joqarg'ı maqset ha'm ma'plerin o'zinde jıynag'an alg'ı (ilg'or) ideyalar milliy rawajlanıwdı ha'reketke keltiriwshi ku'shke aynaladı.

Ekinshiden, ja'miyetdegi ha'r bir social taiora yamasa gruppa o'zinin' programmalıq maqsetleri ha'm a'meliy xızmetin usı joqarg'ı milliy ideyalar menen uyg'unlastırıwshi milliy rawajlanıwdın' za'ru'rliğine aynaldı.

U'shinshiden ha'r bir adam ja'miyettegi ornı, du'nyaqarası ha'm iqrarınan qaramastan ja'miyettin' joqarıg'ı maqset ha'm ma'plerin sa'wlelentiretug'ın milliy ideyalardıń iske asıwı ushın o'zin juwapker dep biliwi bul processtin' tiykarg'ı principi esaplanadı.

Xalıqtın' tu'rli qatlamları arasındag'ı mu'na'sibetler ha'm o'z-ara birlikti jaqsılaw ja'miyettegi turaqlılıqtı bekkemlewege sharayat jaratadı. Kerisinshe usı birliktin' izdan shıg'ıwı ama qatnasıqlardıń jamanlasıwı bul turaqlılıqtın' buzılıwına alıp keldi, social beqarorlik siyasiy bashbashdan'lıq ha'm milliy tarqaqlıqtı keltirip shıg'ardı. Bunday jag'day xalıq tilinde «Qas qoyaman dep ko'z shıg'ardı» dep ataladı. YAg'nıy turaqsızlıq oshag'ına may quyg'anlar «Tog'ayg'a ot kece, ha'mmesi bir janadı» dep aytqanlarınday is ju'rgizedi. Olar basqalar jandırıp bolsa-da o'zleri de ku'lge aynaldılar. Bul a'piwayı haqıyqattı ba'rimiz teren' an'lap alıwımız usındaylarg'a qarsı gu'resiwimiz kerek.

Social birgelikti bekkemlew ba'rimizdin', birinshi na'wbette, ma'mleket ha'm ja'ma'a't birlespeleri ha'mde ja'miyettin' aldın'g'ı wa'killeri bolg'an aktivler moynına u'lken juwapkerlik qoyadı.

Ba'rimiz Watan ko'rki el tınıshlıg'ı ha'm xalıq abadanlıg'ın ta'miyinlew ushın, ja'miyetlik birgelik jag'dayına zıyan miynetlik jetkiziwi mu'mkin bolg'an ha'r qanday qa'wip-qa'terdin' aldın alıw, olardı qa'liplestiriw ushın kerek bolg'an sharalardı ko'riwimiz tiyis. Nege degende usı aziz Watan ha'mmemizdiki, ondag'ı ta'shwishde tabıs ha'm kemshilikler, jetilisenlikler barlıg'ımızg'a tiyis.

Milletler ara tatıwlıq ideyası ulıwma insanlıq qa'diriyat bolıp, ha'r qıylı xalıqlar birgelikte jasaytug'ın region ha'm ma'mleketler milliy rawajlanıwdı belgileydi. Sol jaydag'ı turaqlılıq ha'm tınıshlıqtın' kepili bolıp xızmet qıladı.

Bu'gingi ku'nde jer ju'zinde 7 milliarddan artıq elat bar. O'zbekstan territoriyasında bolsa 130 dan ziyat millet ha'm elat wa'killeri jasadı. Ha'r bir millet Allatalanın' tan' qalarlıq isi. Du'nya dinlerinin' muqaddes kitaplarında aytilg'ansha, Alla-taala haqıyqatında adamdı bir ata, bir anadan jaratqan. Biraq olar bir-biri menen tanısıwı baylanısıwı ushın milletlerge baylanısıwı ushın milletlerge bolıp qoyg'an. Ma'mleketler bul barada ko'p milletli (polietnik) ha'm bir milletli (monoetnik) qurılısqa iye bolıp, ha'r biri o'zine ta'nligi menen bir-birewinen pariş qıladı. Ha'r bir ma'mlekette tu'rli millet wa'killerinin' bolıwı a'zelden og'an o'zine ta'n ta'biyiy ra'n'-ba'ren'lik berip kelgen ha'r bir millettin' ulıwma ma'pleri menen birge o'z qa'diriyatları ha'm bar. Ulıwma qa'diriyat ha'm jeke ma'pleri bir-birine qarsı kelip qalıwı yamasa birdeybolıwı mu'mkin. Bunda usı ma'mlekettegi milliy siyasat tiykarg'ı a'hmiyetke iye boladı. O'zbekstan sıyaqlı plietnik ma'mlekette tu'rli milletler ma'plerin birdey qılıw, olardıń arasında tatıwlıqtı ta'miyinlew, rawajlanıwdın' sheshiwshi faktorlarınan biri esaplanadı. Sebebi millettin' keleshegi basqa xalıqlar ha'm ma'mleketlerdin' rawajlanıwı, pu'tkil du'nyadag'ı jag'day ha'm imkaniyatlar menen de baylanıslı. Xalqımızdın' «qon'sın' tınısh-sen tınısh» degen naqılında usı haqıyqat ko'zde tutılǵ'an. Pu'tkil du'nyada birinshi na'wbette qon'sısı ma'mleketlerde qarama-qarsı jasiyug'ın etnoslar arasında tınıshlıq, abadansılıq, turaqlılıq, birgelik ten' huqıqlı munasibet o'zinin' jarqın keleshegin ta'miyinlew almaydı.

Sonın' menen birge bir ma'mleket aynasında milliy ma'plerdi ten' qandıruw olar rawajlanıwın ta'miyinlew ju'da' qıyın ma'sele ekenin de an'lawımız tiyis. Milletler ara tatıwlıq ideyası usı ma'seleni tuwrı sheshiwge ja'rdem beredi. Bul ideya bir ja'miyette jasadı, bir maqset jolında miynet etip atırg'an tu'rli millet ha'm elatlarǵ'a kiretug'ın adamlar ortasındag'ı o'z-ara hu'rmet, doslıq ha'm awızbirshilikdin' ruwxıy tiykarı. Bul ideya ha'r bir millet wa'killiktin' talantı ha'm sheberliginin' tolıq ju'zege shıǵ'ıwı ushın sharayat jaratadı ha'm onı Watan keleshegi, el tınıshlıǵ'ı, xalıq abadansılıǵ'ı sıyaqlı jaqsı niyetlerge sharlap turadı. Ma'mleketimizde usı ideyanı a'melge asırıwǵ'a u'iken itibar berilip atr.

Birinshi prezidentimiz I.Karimov O'zbekstannın' bul tuwrıdag'ı o'zine ta'n siyasatın bayan etip to'mendegishe qaytalag'an:

Respublika xalqı ortasında ko'pshilikti quraytug'ın o'zbek milletinin' muqaddes burshı ana tilin o'z milliy ma'deniyatı ha'm taiyxın tiylewden g'ana ibarat emes al birgelikte turmıs keshiretug'ın kem sanlı xalıqlardıń ta'g'diyri ushın, olardıń o'zine ta'n ma'deniy ruwxıy bilgilerin saqlap qalıw ushın, o'siwi ushın olarǵ'a ten' sharayat ha'm imkaniyatlar jaratıp beriw tuwrısında da juwapker bolıwdan da ibarat. Bunday jag'day milletara qatnasıqlarda tu'rli mashqalalar tuwılıwına hesh qashan jol qoymaydı ha'm watan ko'rki, el tınıshlıǵ'ı, xalıq abadansılıǵ'ı sıyaqlı ulıwma milliy ideyalardı bir bo'lip sheshiwden iske asırıwda tiykarg'ı a'hmiyet ka'sip etedi.

Neshe min' jıllın' tariyxımız sonnan guwalıq beredi, kishiyeillik ha'm insansu'yiwshilik, milletler ara tatıwlıqqa umtılıw xalqımızdın' en' joqarı pazıyletlerinen esaplanadı. Bul tuwrıdag'ı tradiciyalar a'wladtan-a'wladǵ'a o'tkizip kelinip atr. «a'rezsizlik jıllarında milletler ara tatıwlıq ideyası aldıǵ'a qoyılǵ'anı ha'm a'melde og'an erisiliwi O'zbekstannın' rawajlanıwında qolg'a alg'an en' u'iken tabıslardan biri ma'mleketimiz basshıları milliy ma'seleni aqıl menen xalıq ara principiǵerge mas jol menen sheshiw milletler ara muhabbatlardı birdey qılıw sharaların ko'rđi. Bul tuwrada konstituciyaalıq talaplar tiykarında is tutıldı. Elimizdin' ko'p milletli xalqı sanasında «O'zbekstan jalǵ'ız watan» degen ideya tiykarında haqıyqı watanlaslıq sezimin qa'liplestiriw bul esapdag'ı islerdin' tiykarg'ı jolına aynaldı.

O'zbekstan Respublikası konstituciyasının' 8-statyasında «O'zbekstan xalqın milletinen qatıy nazar, O'zbekstan respublikasının' puxaraları quraydı» dep anıq belgilep qoyılǵ'an. «O'zbekstan xalqı» tu'sinigi ma'mleketimizde jasadı bir maqset jolında miynet qılıp atırg'an tu'rli millet ha'm elatlarǵ'a tiyis bolǵ'an adamlar ortasındag'ı o'z-ara hu'rmet, doslıq ha'm birlik ushın ruwxıy tiykar bolıp xızmet qıladı. Bunnan tisqari konstituciyamızda «O'zbekstan Respublikası o'z territoriyasında turmıs keshiretug'ın barlıq millet ha'm elatlardıń tilleri u'rip-a'detleri ha'm tradiciyaların hu'rmet qılıwın ta'miyinleydi. Olardıń rawajlanıwı ushın sharayat jaratadı» dep qaytalag'an. bul tuwrada turmısta ko'plep sharalar iske asırılıp atr xususan 1992 jıldan aq milliy

ma'deniy oraylar faoliyatın muwapıqlastırw ha'm olarg'a ko'meklesiw maqsetinde O'zb.Res. «Baynalmilol ma'deniyat» orayı quraytug'ın bug'an mısıl boladı. Sonda 12 milliy ma'deniyat oray faoliyatın birlestirgen bul ja'ma'a't sho'lkem ju'zden artıq oraylar jumısın sa'ykeslestirip tu'rikti ma'mleketimizde turmıs keshiretug'ın barlıq millet ha'm elatlardıń o'z ana tilinde oqıwı ushın ken' imkaniyatlar jaratılǵanı joqarı oqıw orınları ha'm mekteplerde bug'an a'mel qılatug'ını, ko'plegen tillerde gazeta jurnallar basılıp, teleko'rsetiw ha'm radio tolqınlar alıp barıp atırǵanlıǵı ha'm basqa jumıslarda tuwradag'ı na'tiyjeli faoliyatnıń ayqın mısalı.

Qay jerde milletler ara ideyasınń a'hmiyeti an'lap jetilmese, ja'miyet turmısında ha'r qıylı qarama-qarsılıqlar, mashqalalar ju'zege keledi-olar tınıshlıq ha'm turaqlılıqqa qa'wip saladı.

Bu'gingi ku'nde du'nyanın' ayırım regionlarında bolıp atırǵan milliy ja'njeller sonnan xabar beredi.

Milletler ara tatıwlıq ideyasınń iske asırıwǵa g'aw bolatug'ın en' qa'terli tosıq jawız millechilik ha'm shovinizmdir. Bunday illet zıyanlı ideya tuzag'ına tu'sip qalg'an ja'miyet ta'biyiy ra'wishde halaketge ju'z tutadı. Bug'an uzaq-jaqın tariyxdan ko'plegen mısallar keltiriw mu'mkin. Bir g'ana fashizm ideyası XX a'sirde insaniyat basına da'slepki barlıq a'sirlerdegidin ko're ko'birek apat ba'leler jawdırıp, aqır-aqıbetinde o'zi de halakatǵa ushıraydı. Lekin ha'zirgeshekem fashizm, bolshevizm, shovenizm, ırqshılıq ideyaların tiriltirip, milletler ara tatıwlıq birgelik ideyasına qarsı «salıp ju'risi» sho'lkemletiriwge urınbatırǵan ku'shler barlıǵı ha'mmemizde husher tarttırıw lazım.

Tek milletler ara tatıwlıq ideyasına tayanıp ulıwma maqsetler jolında birge bolıp Watan ko'rki, el tınıshlıǵı ha'm xalıq abadansılıǵında joqarı maqsetlerge erisiwi mu'mkin.

Diniy bawırkenlik ideyası - ha'r qıylı diniy isenimge iye bolǵan adamlardıń bir artılıqqa, bir watang'a Joqarı da'rejeli Ideya ha'm niyetler jolında birlikte jasawdı an'datadı.

Diniy sociallıq turmıstı baqıylıqtı onıń ha'deyselelerin o'zine ta'n ta'rezde sa'wlendiriwshi sana formalarınń biri. Ol da'slep insan o'mirinin' alg'ashqı da'wirinde qa'liplesken ha'm sol zamanda jasag'an adamlardıń dunya qarasın da sa'wlendirilgen. Din dunya, insan ha'm basqa da tiri jonlardıń jaratılıwı ha'm kelip shıǵıwı o'mirdin' ma'nisi mazmunın, insannıń jasıwdan gozlegen maxseti sılaqlı ma'selelerge ilohiy na'zerden juwap beriwshi dunya qarası forması. Ol bugingi künde de sol wazıypanı atqarıp kelmekte. Din diniy dunya qarastı, diniy ma'resimlerdi sonday-aq diniy sezimdi o'z ishine aladı. Orta a'sirlerde din ma'deniyattıń barlıq turlerin (ilim-pa'n, filosofiya, xuqıq a'dep-ikramlıq sılaqlı) o'zinde ja'mlestirgen ha'm olarg'a o'z ta'sirin otkergen, xadim-xadimdan tiykarınan ruwxıy qadiriyaatlarda o'zinde. ja'mlestirilip keldi.. Milliy qadiriyaatlardıń a'sirler dawamında (bezovol) jasap kiyatırǵanında dinnin' sharapatınan. Prezident islam Karimov so'zi menen aytqanda "din bizin' qanıımızǵa oyımızǵa sonday da'rejede teren' sin'ip ketken onı ha'sh qanday ku'sh, hesh qanday sholkemler menen shıǵ'arıp bolmaydı.

Diniy isenimlerdin' ma'nisi ulıwma bolıwına qaramastan dinlerdin' korinisi ha'r qıylı boladı. Dunyada ju'da' a'piwayı, a'yyemgi dinler menen bir qatarda ulıwma dunyalıq a'hmiyetine ta'n quramalı, dunya dinleri de bar. Olar tariyx zarurlikke qarap turli da'wirlerde qa'liplesken.

Sebebi dunyadag'ı dinlerdin' barlıǵı jaqsılıq ideyalarına tiykarlanadı ha'm jaqsılıq tınıshlıq doslıq sılaqlı qa'siyetlerge talanadı. Adamlardı pa'klik xadallıq Miyrim-sha'pa'a't birodarlıq buyırken'likke iytermeleydi. Dunyadag'ı barlıq iri dinler bul dunyanı pa'niy, otkenshi esaplaydı olar Insannıń jasawdan anıq maxseti bul dunyada qayırılı sawaplı isler qılıp baqıy dunya sınavlarına tayarlıq ko'riw ja'nnet muwapıq bolıw degen Ideyanı qollaydı. Barlıq dinlerde Insan omirinin' ma'nisi, mazmunı, adamlar ortasın siyasiy xuqıqıy, a'depdik muna'sa'betlerdi ten'lik a'dalatlıq tiykarında ornatiw ma'sesei azlı kopli o'z korinisin tapqan. Sonlıqtanda ha'r bir uatanlasımız a'sirese jaslar dinler tariyxın, olardıń ma'nisin teren' biliwi lazım sonda g'ana olardı jaman maxsetlerdi gozlep ju'rgen adamlar joldan shıǵ'aralmaydı.

Watanımız territoriyasında islam dinin menen degenshe zardushtiylıq, bulddalıq, moniyliq, xristianlıq, mazdakiylik, shomoniylıq sıyaqlı dinlerde qa'liplesken olar negizinde usı da'wirde ha'mmesinin', sintezi na'tiyjesinde qaytalambaytug'ın ma'deniyat qa'liplesti. Zardushtiylıq

ta'limatı boyınsha jaqsılıq ha'm jamanlıq ortasında gureste aralıq jol joq, sonın' ushın ha'r bir adam bul gurestin' ol eki bul ta'repinde qatnasıwg'ap ma'jbur.

Bul dinin u'sh tayanışı bolıp olar pikirlerdin' tazalıg'ı, so'z anıqlıg'ı a'mellerdin' insaniylıg'ınan ibarat. Bul belgiler zardushtiylikte, "jaqsı so'z, jaqsı pikir, jaqsı is" ta'rezinde sa'wlelengen.

Konfuciylıq ta'limatına qarag'anda adamlar sociallıq kelip shıg'ıwı ekki ja'miyettegi ornı arqalı emes ba'lkı insaniylıq a'dalatparvar, haqıyqatparvar, en' joqarı pa'ziletler arqalı joqarı kamolatqa erisiw mu'mkin. Induyilik filosofiyada bolsa İnsan o'z omirinde qanday jamanlıq qılsa aqıbeciz qalmaydı. bunın' ushın a'lbette jaza aladı "Bes barmaq tendey emes" maqalında sa'wlelengen haqıyqat da bul dinde o'z korinisin tapqan.

Ha'zirgi zaman dinler aralıq bawirken'lik ideyası tek dindarlar emes, ba'lkı pu'tkil ja'miet ag'zalarınin' jaqsılıq jolında birge islesiwshi na'zerde tutadı. tınıshlıq ha'm turaqlılıqtı bekkemlewdin' a'hmiyetli sha'rti esaplanadı. Burınnan ana jurtımızda islam nasroniylıq, iudoviylıq aqsag'an dinler bir qatarda jasap kelgen a'sirler dawamında iri qalalarda meshit shirkew sıyıwıw orınlarınin' payda bolıwı turli millet ha'm dinge qaraslı qa'wimlerdin' o'z diniy a'mellerin erkin ornılap kiyatırg'anı.

O'zbekstanda erkin puxaralıq ja'miyet, dunyalıq ma'mleket qurılmaqta. Qurılıp atırg'an ja'miyettin' principi, huquqiy tiykarları islep shıg'ılq'an ha'm xalqımız ta'repinen qollap-quwatlanadı. Ma'mleket nızamlı tiykarda barlıq dinlerge, barlıq iseniwshilerge ten' imkaniyatlar jaratıp bergen. Diniy sho'lkemler menen qatnasıqlardıń nızam tiykarında, olardıń haq - huquqların xu'rmet etiw ha'm qorg'aw tiykarında alıp barılıp atırg'anı isenim erkinligin is ju'zinde ta'miyinlemekte. Sonın' menen birge diniy sho'lkemlerden de nızam aldındag'ı minnet ha'm wazıypaların ornılaw talap etiledi. Bul - xalqımızdın' tilegi menen tan'lap alıng'an tuwrı jol.

Watanımızda ha'r qıylı dinler ha'm din wa'killeri arasında ulıwma adamzatlıq qa'driyatlar tiykarında awızbirshilikti bekkemlewge ayırıqsha itibar berilmekte. Tashkentte otkerilgen "Dunya dinleri tınıshlıq jolında" xalıq aralıq a'njumanı bunın' a'meliy da'liyli.

Ha'zirgi ku'nde ma'mleketimizdi onnan aslam konfessiyag'a tiyisli diniy sho'lkemler xızmet korsetpekte. Olardıń o'z xızmetin a'melge asırıwı ha'm ma'mleket turmısında aktiv qatnasıwı ushın barlıq sha'rt - sha'rayatlar jaratılq'an. Bul boyınsha xuquqiy tiykarlar O'zbekstan Konstituciyasında, "Hu'jdan erkinligi ha'm diniy sho'lkemler haqqında" g'ı nızamda o'z sa'wleleniwın tapqan. Mine bul tiykarlar ma'mleketimizdegi barlıq din wakillerinin' birlikte, tatıwlıkta bolıp, milliy g'a'rezsizlik ideologiyasının' bas Ideyası - xalqımızdın' azat ha'm abad Watan, erkin ha'm abadan turmıs qurıw a'rmanın a'melge asırıw ushın bekkem tayanış bolıp xızmet etedi.

9-tema Aqil-oy o'zgeriwi ha'm ruwxiy jan'alaniwda milliy ideyanin` roli

1. Bazar qatansiqclarina o'tiwidin` insan oyina ta`siri.
2. Rawajlaniwdin` milliy modelleri ha'm olardin` mazmuni.
3. «O'zbek modeli» - evolyucion rawajlaniw ideyasinin` gumanistik xarakteri. Socialliq sana ha'm oy jan'alaniwina milliy rawajlaniw modelinin` aktiv ta`siri.
4. Milliy ideya ha'm ruwxiy turmis.
5. Milliy o'zlikti an`law ha'm ruwxiy rawajlaniw din` strategiyaliq ha'm taktikaliq waziypalari.
6. Prezident Islam Karimov miynetleri – milliy ruwxiy rawajlaniw ideyasinin` koncepcual tiykari ha'm olardin` a`hmiyeti. Ideologiyaliq qatnasiqlarda milliy ha'm uliwma insaniylik ma`pler birligin ta`miynlew imkaniyatları.

Biz qanday ja'miyet qurıp atırmız G'a'rezsizlik jıllarında formalanıw jolına kirgen milliy g'a'rezsizlik ideologiyası xalqımızdın' a'sirlik u'rp-a'det ha'm qa'driyatların, milliy o'zligimizdi o'zinde o'zlestirip, olardı ulıwma insanıy qa'driyatlar, du'nya civilizaciyası jen'isleri ha'mde joqarı rawajlang'an ideyalar menen bayıtıp, ma'mleketimiz o'z aldına qoyg'an arızıw maqset ha'm waziypaların anıq - rawshan ko'rsetedi. Onın' qatnasları ha'r bir watanımız biz qanday ja'miyet, qanday ma'mleket, qanday dizim qurmaqtamız, onın' ishki ekonomikalıq, siyasiy - ruwxıy tiykarları nelerden ibarat, degen sorawlarg'a juwap tabaaladı. Ma'mleketimiz basshısı Islam Karimovtin' «O'zbekstannın' o'z g'a'rezsizlik ha'm rawajlanıw jolı», «Wzbekiston buyuk kelajak sari», «Wzbekiston XXI asrga intilmoqda» sıyaqlı shıg'armalarında ha'mde ko'plep maruza ha'm nuqtalarında O'zbekstan xalqı qanday maqsetke qaray intilip atırg'anı, qanday ja'miyet qurg'anı ilimiy tiykarda ken' ha'm jan - jaqlama jaratıp berilgen.

Aynıqsa, Prezidentimizdin' «O'zbekstan XXI asrga intilmoqda» shıg'armasında g'a'rezsiz rawajlanıw jıllarındaarttırılğ'an ta'jiriybelerge tayang'an halda, sobiq sovet du'ziminin' aqır asoratlariga qaramay, jurtımız u'lken rawajlanıw jolı, O'zbekstan jan'a a'sirge qanday jobalar menen kirip baratırg'anı tiykarlanadı. Jurtımızda ma'ni - sırlarına qaray pu'tkilley jan'a ja'miyet qurıw ha'm XXI a'sirdin' da'slepki jıllarına go'zlngen rawajlanıw strategiyasının' turaqlı bag'ıtları ko'retip berilgen.

Belgili, biz qanady ja'miyet qurıp atırmız, degen ma'sele g'a'rezsizlikkeerisenimizden berli en' joqarg'ı a`hmiyet ka'sip etip kelmekte. Bul ma'sele Prezidentimizdin' berilgen shıg'armasındaaynıqsa o'zinin' tugal ha'm quramalı ma'nisin taptı. Onda qurılajaq jan'a ja'miyettin' ilimiy - filosofiyalıq koncepciyası, ja'miyet o'mirin tu'pten islog etiwden na'wbettegi strategik waziypaları tiykarlap berilgen. Sol ma'selelerdi bejeriw milliy g'a'rezsizlik ideyasının' en' a`hmiyetli bolğ'an maqsetlerin belgileydi ha'm bul maqsetlerge jetiwgexızmet qıladı.

Bizin' bas strategik maqsetimiz - azat ha'm abat Watan, erkin ha'm erkin o'mir, bazar ekonomikasına tiykarlang'an erkin demokratik ja'miyet qurıw. Bazar ekonomikasın, en' aldın, ko'p mu'likshilikke ha'm olar ortasındag'ı konkurenciyag'a tayanadı. Onda mu'liktin' ha'mme nızamıy ta'replerin ten' huqıqqa iye bolıp, bul huqıq ma'mleket ta'repinen kepillik beriledi. Ekonomikalıq rawajlanıwdı bazardag'ı talap ha'm mira'tnama jolg'a saladı ha'm basqara baslaydı. Onı oraydan turıp basqarıwg'a, qa'rejet ha'm fontlardı jobalar taxsimlashga ilaj qalmaydı. Sobih socialistik ma'mleketlerdin' ta'jiriybesi sonı ko'rsetedi, oraydan turıp basqarılatug'ın jobalı ekonomikaqır - aqıbette ba'ribir kriziske ushıraydı.

Ko'p mu'lishilikke tiykarlang'an bazar ekonomikasın ja'riyalaw arqalı ma'mleketimizde jasaytug'ın ba'rshe insanlar ushın milleti, tili ha'm dininen qanday bolıwına qaramastan, mina'sip o'mir sharayatın jaratıp beriw, rawajlang'an demokratik ma'mleketlerdegi sıyaqlı kepillik berilgen turmıs da'rejesi ha'm erkinliklerin ta'miynlew - ma'mleketimiz siyosatının' mazmun - mahiyatı ma'nisin tabadı.

Lekin bazar ekonomikasi mu'na'sebetlerine o'tiw ha'm olardi ta'jriybede joriy qilwdin' tayar andozasi joq. Bul barista biz ha'tte jahandag'i en' joqari rawajlang'an ma'mleketler ta'jriybesin ha'm ashiqtan - ashiq qollay almas edik. Sebebi bizin' ma'mleketimiz ekonomikasinin' quramali du'zilisi, qazilma bayliqlari ha'm iqlim sharayati, ta'biyg'iy resurslari, xalqimizdin' mentaliteti, aholi qurami ha'm o'siwi birde ma'mlekettikine uqsamaydi. Basqa ma'mleketlerde jaqsı na'tiyje beretug'in rawajlanıw modeli bizde hesh qanday na'tiyje bermesligi yaki teskerinshe inqirozni ja'nede shuqirlastırıwı mu'mkin edi. (ma'selen ayırım hamdwstlik ma'mleketlerdin' shok terapiyası usılın qollap, qıyın jag'dayg'a tu'sip qalg'anın eslen'). Sol sebepli xalqımız irodası menen tan'lap aling'an ha'm o'zimizge ta'n rawajlanıw bul - ijtimoiy larzalarsız, inhilobiy sekiriwlersiz, tadrijiy ta'rizdealg'a barıwdı soqqı etetug'in jollar. Milliy g'a'rezsizlik ideyası sol jolda puqaralarda puqaralardı birlestiredi, yaqdil ha'm birgepikir bolıwınaxızmet qıladı. Ja'miyet rawajlanıwdın' turaqlılıq bag'ıtın belgilep alıp, tiykarg'ı ku'sh ha'm imkaniyatların bir jag'ga toplap, aldın tap sol turaqlı bag'ıtı boyınsha rawajlanıwdı ta'miyinlew, islohatlardı basqıshpa - basqısh a'melgeasırıw arqalı bazar qatnasıqlarına tiykarlang'an demokratik a'dil ja'miyet qurıw O'zbekstan tan'lag'an joldın' ma'ni - mazmunın quraydı.

Tan'lap aling'an bul jol, ha'mdeog'an ta'n milliy g'a'rezsizlik ideyası strategik maqsetleri ja'miyet o'mirinin' ba'rshe tarawlarına tiyisli bolg'an to'mendegi bir qatar wazıypalardı iskeasırıwdı tahozaetedi:

Siyasiy tarawda:

Ja'miyet o'mirin demokratiyalastırıw ta'replerin ja'nede shuqirlastırıw, onın' jumıssızlıg'ı ha'm na'tiyjeligin ta'miyinlew - ma'mleketimizde a'melgeasırılıp atırg'an siyasiy reformalardı en' tiykarg'ı bag'darlardı bolıp tabıladı.

Birinshiden, ma'mleketimiz siyasiy o'mirinin' ba'rshe tarawların ma'mleket ha'm ja'miyet qurılısın erkinlestiriw, aholının' siyasiy aktivligin asırıw, onda milliy ha'm ulıwmaadamzatlıq qa'driyatlarğa tiykarlang'an siyasiy ma'deniyatı qa'liplestiriw. Milliy g'a'rezsizlik ideyasının' siyasiy tarawdag'ı qa'siyetlerinin' mazmunı solarda ko'rsetilgen boladı. O'zbekstan Konstituciyasına muwapıq xalıq ma'mleket ha'kimiyatının' birden-bir deregi bolıp tabıladı. Xalıqtın' mentaliteti, siyasiy ma'deniyatı, o'z haq-huqıqların tu'p manfaatların an'law da'rejesi, qullas, siyasiy ha'm ruwxıy jetiklilik onın' ma'mleket qurılısında qanshelli aktiv qatnasıwın belgileydi.

Atap aytqanda, siyasiy o'mirdi erkinlestiriwdin' tiykarg'ı sha'rtlerinen biri xalıqtın' siyasiy sana-sezimin o'siriw, og'an demokratik erkinliklerdin' ma'nis-mazmunın durıs tu'sinip alıw ha'm o'zlestiriwge imkan jaratıwdan ibarat.

Siyasiy ma'deniyatın', bir ta'repten, ekinshi ta'repten va ja'miyet sho'lkemleri ha'mdexojalıq ju'ritiwshi sub'ektlerdin' nızamg'a boysınıwdan baslanadı. Demek biz qurıp atırg'an ja'miyette nafaqat aholi huqıqıy bilimlerinin' asıwı onın' joqarılawına, ba'liki ha'kimiyatın' ba'rshe g'a'rezsiz tarmaqları, nodavlat tashkilotlarda ha'm ijtimoiy institutlar aktivligi artıwına ha'm jiddiy itibar qaratilg'an.

Ijtimoiy rawajlanıwga intilip atırg'an, siyasiy ha'm ekonomikalıq o'mirdi erkinlestiriw jolınan barıp atırg'an ha'r qanday ja'miyet huqıqıy ma'deniyatı joqarı azat ha'm erkin puqaralı ta'rbiyalawga imtiladı. Zero, sonda g'ana demokratiya pikir ha'm hujdan erkinligi, plyuralizm ha'm insan huqıqların ta'miyinlew, gumanizm ha'm ulıwma insanıy qa'driyatlarğa a'mel qılıp jasaw tamoyili ja'miyet o'mirinin' tiykarg'ı mezong'aaylanadı. Sebebi demokratiyanın' xızmetleri, a'melgeasırıwshı rawajlantırıwshı - insan bolıp esaplanadı. Demokratiya - tek xalıq ha'kimiyatı bolıp qalmaq ol sol Watang'a ha'r bir insan, ha'r bir ja'miyet ha'm pu'tin xalıqtın' o'z ma'mleketi keleshegi, o'z ta'g'diri aldındag'ı ma'sulyati hamdir.

Demokratiya ha'm siyasiy o'mirdi erkinlestiriw za'ru'riyatın ohlokratiyadan (oxlos - twda, olomonlar), yag'nıy tu'rli toparlardın' siyasiy o'z basımshan'lıg'ınan, ha'kimiyat ka'rxanalarınaorinsız talaplar qoyıwdan, taziyx o'tkiziwden parq qılıwı lazım.

Bul o'z na'wbetinde demokratiya, siyasiy o'mirdi erkinlestiriw arqalı puqaralardan o'z ma'plerin ma'mleket ha'm ja'miyet ma'pi menen uyg'unlastırıwga, joqarı siyasiy ma'deniyatqa iye bolıwdı talap qıladı.

Ekinshiden, ja'miyetimizdegi tu'rli ma'pler, qarama - qarsı ku'shler ha'm ha'reketler ortasındag'ı muvozonatni ta'miyinleytug'm na'tiyjeli mexanizmdi rawajlandırıw, siyasiy o'mirde haqıyqıy ma'nistegi ko'p partiyalıq ta'replerdi qarar taptıırıw. Usı ta'repler o'zine ta'n ta'replerin ifodalaydı.

Mu'lkshiliktin' tu'rli ren'li formaları qarar tawıp atırg'an, olar ten' huqıqlıg'ının' ma'mleket ta'repinen tastıyqlanıp atırg'an ja'miyettin' ijtimoiy - tabahaviy quramin o'zgerıp atır. Bu'gin jan'a ijtimoiy qatlam ha'm toparlar - sarmayadarlar, is bilermenler ha'm orta klass payda bolmaqta. Mu'lk tu'rleri ha'r tu'rli ha'm ijtimoiy tabahalanıw jaraşnıga ta'n halda tu'rli ma'pler, qarama - qarsı ku'shler ha'mde ha'reketler ha'm payda bolmaqta. Ma'mleketimizde ko'p partiyalıq dizimnin' rawajlang'anlıg'ı bunın' tiykarg'ı da'lili.

Ha'zirgi o'tiw da'wirinde mu'lkshiliktin' ma'mleketimiz tu'rler ha'm siyasiy partiyalar ele bekkem ayaqqa turıp alg'anı joq. Biraq olar ku'nnen - ku'nge ku'shke tolıp o'z mavheların asırıp barmaqta.

Sol ma'niste Prezidentimiz I.Karimovtin' to'mendegi mulohazasi tiykarg'ı a'hmyietke iye. «Sog'an erisiw kerek, ma'mleketimiz siyasiy o'mirinde haqıyqıy ma'nistegi ko'p partiyalıq teritoriyag'a qarar tabıwı da'rkar. Ha'r bir partiya muayyan ijtimoiy qatlamg'a tayang'an halda, tap sol toifa ma'plerinin' qorg'awshısı sıpatında o'zinin' anıq ha'm rawshan ha'reket da'stu'rine iye bolıwı kerek. Onda ha'r qaysı partiyanın' maqset ha'm wazıypaları, ja'miyet rawajlanıwı barısında g'ı muhobil mira'tnamaları o'z ifodasin tabıwı lazım».

Ko'p partiyalıq ja'miyet o'mirinde aktiv qatnasıwı en' aldın, parlament isinde o'z wa'killeri arqalı qatnasıwı partiyalardıń demokratik nızamlar qabul qılıw ha'm olardı o'mirde tatbih etiw barısında aktivlik ko'rsetiwı, parlament arqalı ijroiya ha'kimiyat aktivligin nazarat qılıp barıwı tu'rli ma'pler, qarama-qarsı ku'shler ortasındag'ı muvozonatni paydaetiwshe tiykarg'ı omilidir.

Tu'rli ma'pler, qarama - qarsı ku'sh ha'm ha'reketler muvozonatini ta'miyinleytug'm ruwxıy omil bul - milliy ideya. Ol ijtimoiy toparlar ma'pi ha'm mafkurasidagi ulıwmalıqtı, yag'nıy ulıwma milliy ma'plerdi ha'm jalg'ız ullı maqsetti aks ettiriwshe ideya. Ol millettin' bekkemligin konsolidaciyasınaxızmet qılıwshe ruwxıy ku'sh bolıp esaplanadı. Sol sebepli ma'mleketimiz g'a'rezsizlik, keleshek rawajlanıwımız onı xalqımız ongıga muntazam ha'm basqıshpa - basqısh sin'dirip barıwı tahozaetedi. Milliy g'a'rezsizlik negizinde milliy mafkura shakllanadı.

Sonday etip, biz qurıp atırg'an ja'miyettegi tu'rli ma'pler, qarama - qarsı ku'shler ha'm ha'reketler ortasındag'ı muvozonatni ta'miyinlewshı mexanizm ekonomikalıq, siyasiy, ijtimoiy omillardan ibarat boladı:

- mu'lkshiliktin' tu'rli tu'rlerin rawajlandırıw;
- haqıyqıy ko'p partiyalıqtı qarar taptıırıw;
- mu'lkdarlar klası ha'm orta klass payda bolıwın teren'lestiriw;
- ijtimoiy toparlar ortasındag'ı hamkorlik ha'm sheriklik wujudga keltiriw;
- milliy g'a'rezsizlik ideyası muntazam ha'm basqıshpa - basqısh ja'miyet ongıga sin'dirib barıw.

U'shinshiden, demokratik institulardıń g'a'rezsiz faoliyat ko'rsetiwı ushın ja'nede ken'rek sha'rt - sharayat jaratıw, ha'kimiyattin' konsituciyalıq bolıwı ta'repke qattı a'mel qılıw, ja'miyet ag'zaoarının' barlıq siyasiy, ijtimoiy salohiyatini, tashabbus erkinligin a'melgeasırıw ushın za'ru'r imkaniyatları iske salıw taqozoetiledi. Bul - ma'mleketimizde demokratiya ta'replerine tiykarlang'an hesh qanday siyasiy ku'shtin' sub`ektiv o'z - qa'lewine qaram bolmasthan isti aktiv tashkil qılatug'm, o'z mohiyatiga ko're, ja'miyettin' alg'a jılıwına kesent berip atırg'an illet ha'm asoratlardı bartaraf etiwge qa'dir bolg'an samaralı dizimdi paydaetiwshe demekdir.

Bunday samaralı dizim - demokratik huqıqıy ma'mleket ha'm puqaralıq ja'miyeti bolıp esaplanadı. Huqıqıy ma'mlekette nafaqat ha'kimiyattin' u'sh tarmag'ı - nızam shıg'arıwshe, atqarıwshe ha'm sud ha'kimiyatı bir-birinen ajratıladı ha'm bir-birinen g'a'rezsiz ha'reket qıladı, ba'łki ammoyiy axborot quralları ha'm basqa ijtimoiy institutlar ha'm erkin ha'm g'a'rezsiz bolıp hesh qanday ku'shke qaram bolmaydı. Ha'kimiyat buwınları ha'm ijtimoiy institutlar tek Konstituciya ha'm a'meldegi nızamshılıqqa tayanıp is tutadı. Olardıń o'z-ara mu'na'sebetı ha'm

shariklik mexanizmi ha'm Konstituciya ha'm a'meldegi nizamlar arqali belgilep qoyiladi. Olardin' g'a'rezsizligi, bir-birine bevosita boysimbawı, tek nizam aldında mas`ulligi, a'meldeolardı pu'tin ja'miyet aldında ma`sul qılıp qoyadı.

Demek, g'a'rezsizlik bul - huqıq, huqıq bolsa - ma`suliyat yaki bir so'z benen aytqanda, g'a'rezsizlik - ma`suliyat. Mine usı baylanıstın' ayniyatni a'piwayı puqaradan tartıp ma`sul jumısshılarg'a shekem teren' an'lap, o'z faoliyatın sol tiykarda ju'ritiwi maqsetke muwapıq.

To'rtinshiden, ma'ha'lle ha'kimiyat ha'm puqaralardıń o'zin-o'zi basqarıw organlarının' faoliyat doirasın ken'eytiriw, olarg'a ma'mleket vakolatlarının' bir bo'legin basqıshpa-basqısh o'tkizip barıw, nodavlat ha'm ja'miyet dizimlerinin' huqıqı ha'm nufuzini asırıw ko'zde tutatug'ın «Ku'shli ma'mleketten ku'shli ja'miyetke qaray» koncepciyasın a'melgeasırıw. Bul adamlardıń siyasiy oyı, siyasiy ma'deniyatı ha'm aktivligi ko'terilip barg'an sayın ma'mleket wazıypalarının' nodavlat dizimler ha'm puqaralardıń o'zin-o'zi basqarıw organlarına basqıshpa-basqısh o'tiwi, mahalalardıń nufuzi ha'm mavheinin' asıwı olarg'a ko'birek toparlar beriliwi demekdir.

Siyasiy o'mirdi erkinlestiriw jaraşnida ja'miyetti basqarıw barısında wazıypa funkciyalar 2 bag'darda qayta taqsimlanıp baradı. Birinshi - ma'mleket oraylıq idoralardıń ayırım huqıq ha'm wazıypaları mahaliy ha'kimiyatlar zimmasiga o'tkiziledi. Sol sebepli mahalliy ha'kimiyatın' huqıq ha'm ma`suliyatı asırıladi. Bul jaraşn oraydın' wazıypaların kemeytiriw - decentralizaciya dep ataladi. O'z na'wbetinde mahalliy ha'kimiyat idoraları huqıq ha'm wazıypalardıń bir bo'limi puqaralardıń o'zin-o'zi basqarıw organları (puqaralar jıynları, mahalla komitetleri, u'y-jay shirketler ha'm basqalar) zimmasiga o'tkiziledi. A'sirese bul aholinin' ma'lim taypaların ijtimoiy qorg'aw jasawdın' ulıwma ta'rtib-qag'ıydalarına ta'rtipke salıw ha'm na'zeret qılıw'ga, kommunal xızmet sıyaqlı o'mirlik ma'seleler tiyisli bolıp esaplanadi.

2- ja'miyet tashkilotlarının' huqıqı ha'm ma`suliyatın asırıw, ma'mleket moynındag'ı valyutalardıń bir bo'legi olar moynına o'tkiziw. Bunın' ushın Konstituciya ha'm qonun doirasida faoliyat ko'rsetetug'ın ja'miyet tarmag'ın ken'eytiriw za'ru'r.

Ma'mleketlik emes, ja'miyet qurıwshılardıń ko'beyiwi, olardıń ku'ndelik o'mirimizdegi a'hmiyeti artıp barıp atırg'anı puqaralardıń ja'miyet tiykarları barg'an sayın bekkemlenip, rawajlanıp atırg'anıman dalolat beredi. Tap sonday tashkilotlardıń aktivligi ha'm mas`uliyatının' artqanı puqaralardıń oyı ha'm tasuvurida ku'ndelik o'mirindeolar tobora ko'birek qatnasıp atırg'an «ku'shli ma'mleketler - ku'shli ja'miyetke qaray» koncepciyasın o'mirge tatbiq etiwidin' muhim sha'rti ha'm forması esaplanadi. «Ku'shli ja'miyet» tu'sinshesinin' mohiyatı sonnan ibarat, xalq ja'miyet tashkilotlar arqalı ma'mleket idoraları aktivligin nazarat qıladı, olardıń o'z wazıypaları ha'm ja'miyet aldındag'ı wazıypaların tuwrı ha'm na'tiyjeli islewine ta'sir ko'rsetedi.

O'zbekstanda qurıp atırg'an ja'miyet tap sonday ku'shli ja'miyet boladı. Onn' siyasiy dizimi - demokratik, huqıqıy ma'mleket bolsa, ijtimoiy dizim - nizam u'stin bolg'an puxaralıq ja'miyet.

5 den, ma'mlekettin' reformashılılıg'ı wazıypaların demokratik talaplar tiykarında, xalqımız ha'm ja'miyetimiz ma'plerine ta'n halda a'meleg asıratug'ın istedodli, izleniwshen', shuqır bilimli ha'm joqarı qa'nigeli, Watang'aana jerimizge wapalı jas kadrlardı tan'law jay jayına qoyıw ha'm jan'alawg'a imkan beretug'ın dizimdi takomillashtiradi. Bul - hesh qaysı zamandaan'satlıq penen sheshilmeytug'ın, adamlardıń tafakuri ha'm du'nya qarası o'zgerisin tahozaetetug'ın, a'dette sub`ektivizm, ma'pda'r, urıw-aymaqshılıq sıyaqlı ko'p-ko'p talap qılatug'ın jaraşndır.

Ma'mlekettin' ekonomikalıq, ijtimoiy, ma'deniy siyasatın' qa'nshelli tuwrı ha'm na'tiyjeli a'melgeasırılıwın ko'p ta'repten tu'rli buwındag'ı tashkilochnı - atqarıwshılarg'a baylanıshlı. Olardıń ka'siplik tayarlıqları qa'nshelli ba'lend bolsa, o'z wazıypaların qa'nshelli hadal ha'm hu'jdanlıq penen atqarsa, isler sonshaalg'a ketedi, ku'ndelik ma'seleler tezrek sheshiledi. Bul jag'day adamlardıń keypiyatına ha'm olardıń ma'mleket idoralarına mu'na'sibetine na'tiyjeli ta'sir ko'rsetedi. Sonda ja'miyette o'z-ara isenim bekkemleydi, ijtimoiy - siyasiy, ruwxıy-axloqiy sharayat jaqsılanadi. Watan su'yiwshilik ha'm milliy ideyag'a sadıqlıq basshının' iskerligin, izleniwlerin joqarı ma'ni-mazmun menen toltıradi. Ol jolında ushıraytug'ın qıyınshılıqlardı,

ayrim bir adamsizliqlardi psixologik jaqtan an'satraq jen'edi, tu'skinlikke tu'speydi, tabislardan esen'kiremeydi. Ol o'z iskerligine ha'm ja'miyeti erisken tabislar ha'mme waqit en' joqari mezonlar menen birgelesip, onda tanhidiy baha beredi. Ol en' ilg'or ta'jriybelerin ko'zlep jumis ju'ritedi, olardi ja'miyeti iskerligi joriy etiwge urinadi. Watan su'yiwshilik ha'm milliy ideyag'a sadıqlıq onın' ku'shine ku'sh, tashabbusina tushubbus qosadı, onı haqıqıy pidayıg'a aylantıradı.

Basshi adam tek g'ana sho'lkemlestiriwshi, balki tarbiyashi ha'm bolıwı lazım. Sol sebepli Watan su'yiwshilik ha'm milliy ideyag'a sadıqlıq qa'siyetleri olardıń o'z ja'miyetine tuwrı ta'rbiyalawda, onı joqarı omıllarg'a jetkeriwge basshıg'a ja'rdem beredi. Watan su'yiwshilik ha'm milliy ideyag'a sadıqlıq bar jayda is jaqpasqa, urılıqqa, da'mego'ylikke, ma'ha'lliyshılıq, toparbazlıq, urıq-aymaqshılıq ha'm basqa salbiy illetler ulıwmaorm bolmaydı.

Bul tu'rli buwin basshılarının' kadrlardı tan'law, jay-jayına qoyıw barısında o'z basımshalıqlardıń, nohalislardıń ko'p ta'repten aldın-aladı yaki kadrlardı olardıń o'z basshılıg'ınan, tu'rli tasodiflardan qorg'aydı. Oshkaralik tamoyilin qollaw, ayrim sohalarda konkurs - tan'law tiykarında lawazımg'a usınıw, tan'lanıp atırg'an kadr ayrim waqıtları sho'lkemnin' pikirın u'yreniw ha'm sol sıyaqlı jıynalıslar ha'm kadrlar tan'law mexanizmin takomillashtırishga, binobarin, jan'a ja'miyet qurıwg'a tezlestiriwgexızmet qıladı.

Ekonomikalıq tarawda:

Ekonomikanın' barlıq taraw ha'm tarmaqlarındaerkinlestiriw jaraşni izshilik penen a'melgeasırıw ha'm alıp barılıp atırg'an isloxotlardın' ja'nede shuqırlastırıw, xojalıq ju'ritiwshi sub`ektlerdin' bekkemligin ja'nedeasırıw, tadbirkorlik faoliyatın rawajlandırıw jolındag'ı mavjud tosiqlardı bartaraf etiw - bul tarawda o'zgerislerdin' tiykarıg'ı jo'nelisleri. Mazkur o'zgeris ha'm jo'nelisler milliy g'a'rezsizlik ideyasının' ekonomikalıq tarawdag'ı qa'siyet ha'm ta'replerdi belgileydi. Bunda bir qatar wazıypalar a'melgeasırıladi.

1 - ekonomikanı erkinlestiretug'ın bas wazıypa - en' aldın, ma'mleketin' basqarıwshan'lıq wazıypaların - funkciyaların qısqartırıw biznes iskerliginearalasıwın sheklew.

Bul - jeke bizneske, ulıwma, ekonomikalıq iskerliktin' bazarg'a ta'n mexanizmlerge ko'birek erkinlik beriw, bunın' ushın tiyisli huqıqıy zamin, tashkiliy ha'm ekonomikalıq sha'rt - sharayat ha'm kepillikti ornatiw, institucional o'zgerisler, moliya ha'm bank dizimin isloh etiwdi ja'nede shuqırlastırıw tiykarıg'ı itibardı qaratıw demekdir.

“a'rezsizlik da'wirde mu'likshiliktin' tu'rli formaları, jumladan jeke mu'lk rawajlanıwı ushın za'ru'r huqıqıy kepillikler ha'm a'meliy mexanizm jaratıldı. Ma'selen, ma'mleket mu'lkın basqarıw ha'm menshiklestiriw komiteti. Olardıń jaylardag'ı du'zilmeleri qurıldı, tovar, homashş, fond birjaları, tijarat bankler dizimi, tovar islep shıg'arıwshılar ha'm is bilermenler palatası, biznes - fond, tu'rli konsalting, lizing ha'm basqa bazar infra du'zilmesini tarmag'ı tu'rlendirildi. Mu'lkın teskeri bo'limi ma'mleket tasarufidan shıg'arıldı. Nodavlat tu'rdegi mu'lkshiliktin' akcionerlik ja'miyetleri korparaciyalar, kompaniyalar, firmalar, shirketler, qospa ka'rxanalar, jeke ka'rxanalar, fermer ha'm diyxan xojalıqları, orta ha'm kishi ka'rxanalar sıyaqlı tarmag'ı vujudga keldi. Bazar infradu'zilmesin tu'rlendiriw ha'm takomillashtırish jaraşni bunan bılay ha'm dawam ettiriledi ha'm shuqırlastırıladi. Xojalıq ju'ritiwshi sub`ektlerdin' yuridik, huqıqıy erkinligi toloqanlı a'meliy erkinlikkeaylanıwı ushın olar islep shıg'arıwdı bazar talaplarına say qurıw, jeterli da'rejede investiciyalar jalb qılıw, marketing tadhilotların o'tkiziw, za'ru'r axborot ha'm konsultaciya imkaniyatlarına iye bolıwları lazım. Sonda bazar mexanizmi jaqsı isley baslaydı, haqıyqıy rahobat vujudga keledi, ekonomikanın' o'z-o'zin ta'rtipke salatug'ın, muvozonatqa keltiretug'ın mexanizmi shakllanadi. Sol sebepli jan'a ja'miyet qurıw waqtında usı ma'selelergeayırqsha itibar qaratılmaqta.

2-menshiklestiriw waqtında ja'nede shuqırlastırıw ha'm bul barada haqıyqıy mu'lkdar klası qurıw, bul jaraşnga tarmoqlardıń tiykarınan qurıwshı iri ka'rxanalar jalb etiw.

Bul - jeke mu'lkın mihşsi ha'm u'lesi u'zliksiz artıp baratug'ın ko'p ukladlı ekonomikanı rawajlandırıw, ja'miyette mu'lkdarlardın' ko'pshilikti qurawnaerisiw arqalı ijtimoiy o'mirdegi barqararlıq ha'm pa'rawanlıqtı kafolatlash demakdir.

Menshiklestiriwdin' tiykarıg'ı maqseti, bir ta'repten, mu'lkshiliktin' tu'rli nodavlat shaklların rawajlandırıp olar ortasında haqıyqıy rahobotni paydaetiw bolsa 2 - ta'repten, mu'lkdar sanın

ayniqsa band aholi quramindag'ı jaqın keleshekte ko'pshilikti quraytug'in orta klass qarar taptırıwdan ibarat.

3 - ekonomikag'a shet el sarmayasın, aldın bevosita jibergen sarmayaların ken' jalb etiw ushın qolay huqıqıy shart - sharayat, kafolat ha'm ekonomikalıq omıllarnı ja'nede ken'eytiriw. Bul - salohiyatlı shet elli sherikler menen aktiv hamkorlik qılıw, olar menen birge zamanago'y, xalqımız ehtişjiga ta'n, du'nya bazarında sheriklikke bardash berealatug'in o'nimler islep shıg'arıwdı a'melgeasırw demekdir.

Ekonomikag'a shet elli investiciyalardı jalb qılıw niyetinde muhim a'hmiyetke iye. Sebebi islep shıg'arıw fondların zamanago'y a'spab u'skeneler, jihozlar ha'm mexanizmler menen jan'alap, aldın'g'ı texnikalarg'a o'tiw ushın qa'rejet kerek. Xalıq xojalıqlarda (menen jan'alap) tarkibiy o'zgerisler qılıw, ko'plep jan'a ka'rxanalar qurıw, islep shıg'arıwdın' ha'm bazar ekonomikanın' infradu'zilmesin rawajlandırırw ushın da qa'rejet kerek.

Sol sebepli shet el sarmoyasın ekonomikag'aohılona, qolay sha'rtler tiykarında jalb qılıw zarurati ku'shli.

Jan'a ja'miyet qurıw waqtında O'zbekstanda shet ellik investorlardın' ma'plerin kafolaytug'in, olardın' is bilermenlik faoliyatları ushın ma'lim mu'ddetke imtişzlar beretug'in tiyisli nızamlar qabul qılınıp za'ru'r huqıqıy baza jaratılıp atır. Ol mutassil ken'eyip baradı.

SHet elliklerge o'zlerinin' ka'rxanaların ashıwg'a, ma'lim sha'rtler tiykarında jer astı baylıqların qazıp alıwda qatnasıwlarına ruxsat berilip atırg'anı ha'm bul baradaalıp barılıp atırg'an isler sirasiga kiredi. Ma'mleketimizde sıpatlı, rahabotbardosh o'nimlerin islep shıg'arıw qa'nshelli ko'beysexalqımızdın' moddiy ehtişjları sonshelli qandırıladı, turmıs parawanlıg'ı o'sedi, ma'mleketimizdın' ekonomikalıq qu'dreti asadı.

4-ma'mleket, eksport salohiyatın asırıw, onın' xalıq aralıq miynet taxsimotida ten' huqıqlı ha'm o'z-ara manfatlı sha'rtler tiykarında qatnasıwı, ekonomikamızdın' jahan ekonomikalıq du'ziminin' ken' ko'lemde integraciyalawın ja'nede ku'sheytiriw. Bul - Watanımızdın' du'nya bazarındag'ı ornı ha'm nufuzına, puxaramızdın' o'z eli ekonomikasının' salohiyatı ha'm qu'dreti menen parqlanıw tuyg'ısın yuksaltırish demekdir.

Ma'mleketin' eksport salohiyatın asırıw u'zliksiz ja'ha'n bazarında qarıydarg'a konkurenciyag'a shıdam berealatug'in o'nimler islep shıg'arıw menen baylanıslı. O'tmishten qalg'an awır miyras - bul ekonomikamızdın' tiykarıg'ı shiyki zat jetkizip beriwgearnalg'an ha'm sanfaat ka'rxanaları texnologiyasının' xolohligi olardın' sergarakat sapasız islep shıg'arıw vositalar menen jihozlangandır. Bunday texnologiyası eski ka'rxanalar o'nimi ja'ha'n bazarında konkurenciyag'a shıdam berealmaydı. Sol sıyaqlı ma'mleketimiz ha'zirshet shetke ko'birek shiyki zat shıg'arıwg'a ma'jbu'r bolmaqta.

O'zbekstandaalıp barılıp atırg'an ekonomikalıq siyasattaolardın' eksport salohiyatın asırıwg'aayırıqsha itibar berilmekte. O'nim sıpatı ha'm narqının' maqullıg'ı menen g'ana du'nya bazarındag'ı mavheni bekkemlep alıw, barqulla sherikler ha'm qarıydarlar tabıw mu'mkin. Lekin ma'mleketimizde eksport salohiyatın asırıw ushın nafaqat ananaviy o'nimler ko'lemin ko'beytiriwimiz ba'lkim aldın O'zbekstanda islep shıg'arılmag'an o'nimlerdi o'zlestirip, eksport qılıwg'aerisiw lazım. Bizde bolsa imkaniyat joqarılıg'in qısqa mu'ddetteavtomiyasazlıq sanfaatı qa'lpine kelgeni, avtomobillarımızdı shet elge satıp atırg'anımız ha'm sog'an uqsas basqa mısallar ko'rsetip turıptı.

5 - ekonomikanın' quramının' o'zgerislerin izshil dawam ettiriw.

Bul - bay ta'biy resurslarımız, intellektual ha'mde ilimiy - texnikalıq salohiyatımızdan tolıq ha'm o'nimli paydalanıw, ekonomikada mukammal texnologik jaraşnı o'z ishinealatug'in, tayar o'nim islep shıg'aratug'in, mineral ha'm awıl - xojalıqlarda o'nimdi sıpatlı qayta isleytug'in quwatlar jetekshi orın tutıwın ta'miyinlew, xızmet ko'rsetiw bo'limleri rawajlandırırw olardın' ekonomikadag'ı ornın ku'sheytiriw awılada jan'a jumıs orınların jaratıw demekdir.

O'zbekstan ekonomikası quramalı o'zgerisler bir neshe jo'neliste a'melgeasırwılmaqta:

1. Ekonomikanın' mu'lkshilik tiykarları rawajlandırıp atır. Tu'rli mu'lk tu'rleri qa'lpine keltirildi ha'm takomillastırılmoqta. Joqarıda bul haqqındaaytılg'an edi.

2. Tayar o'nim islep shıg'aratug'in ka'rxanalar tarmag'ı ken'eytirilmekte, jan'aları qurılmaqta.

3. Kishi ha'm orta biznes ka'rxanalari dizimi tu'rlendirildi ha'm jadal rawajlanbaqta.

4. Bazar infra du'zilmesi qa'lpine keldi. Isbilermenlerge ha'm aholiga ren'-baran' ekonomikalıq molıyaviy axborot-reklama, huqıqiy ha'm ilgeri o'zimizde bolmag'an basqaxızmet tu'rleri ko'rsetilmekte. Bul tarmaq ha'm ken'eyip, o'sip, tu'r ha'm mazmundı bayıtpaqta.

5. O'zbekstannın' geografıyalıq ornı, geopolitikalıq qa'siyetleri transport ha'm kommunikaciya ma'selelerine a'hmiyetli itibar qaratıwdı talap etpekte. Bul ma'selege ekonomikada a'melgeasırılıp atırg'an quramalı o'zgerislerdin' kerekli ha'm tiykarg'ı g'a'rezsiz bo'legi dep qaraw lazımlı.

Du'nya ma'mleketleri menen baylanıstı sawda-satıqtı, ekonomikalıq qatnaslardı rawajlandırırw ushın bir neshe bag'ıtlarda trasport baylanıs tizimi qurılmaqta. Ekonomikada quramalı o'zgerislerdi a'melgeasırırw, awıllıq jerge sanaat alıp barırw, birinshiden, awıl xojalıq o'nimlerin qayta islewge tiykarlang'an orta ha'm kishi ka'rxanalar tarmaqtı rawajlandırırw ma'mleketimiz ekonomikasın u'stin qoymaqta.

Ishki siyasiy tarawda. Ja'miyet o'mirinin' ha'mme tarawlarında tu'pten o'zgerisler a'melgeasırılıp atırg'an, bazar qatnasları u'stin bolıp baratırg'an ha'zirgi jag'dayda ku'shli siyasiy siyasat ju'ritiw rawajlandırırwımızdın' tiykarg'ı sebeplerinen biri bolıp qala beredi. Bul bolsa milliy istiqlol g'oyasınnı' siyasiy tarawda tamoyillarını belgileydi, olardıń a'melgeasırılınaxızmet etedi.

Ku'shli siyasiy siyasat degende, xalıq tuwrısında bir siyasiy gruppı, qatlam, tabaha, bir puqara, jası qartayg'an erkek ha'm ha'yel - ha'mme-ha'mme zamanlaslarımız tuwrısında g'amhwrlıq etiw, xalıq ma'plerin go'zlegen halda o'tkeriw, xalıq ta'limi, den sawlıqtı saqlaw, ma'deniyat, ilim pa'n tarawlarına itibarın qaytarmaslıg'ın tu'sinedi.

Prezident Islam Karimovtın' islohatları ushın emes, xalıq ushın, onnı' turmıs aydınlıg'ı o'siwi, mina'sib o'mir keshiriwi ushın, degen hulosa ku'shli siyasiy siyasat o'tkeriwdin' mazmunın quraydı. Jan'a ja'miyetti paydaetiwi processinde siyasiy bag'ıtlang'an ku'shli siyasatı dawam ettiriwge qaratılğ'an to'mendegiler o'tkiziledi.

Birinshiden, xalıq aydınlıg'ın basqıshpa-basqısh ha'm izshil asırıp barıwdı ta'miyinlew zamanlaslarımızdın' mina'sib o'mir keshiriwi ha'm kamal tabawı ushın za'ru'r sha'rt - sharayatlardı jaratıw, en' a'weli onnı' ja'rdemine mu'ta'j qatlamları - balalar, qa'riyalar, nagranlar, oqırwshı jaslardı siyasiy mugofazalashning anıq bag'ıtlang'an mexanizmin ja'nede qa'liplestiredi.

Ekinshiden, xalqımız ushın muqqades qorg'an ha'm ruhiy besigi bolg'an semya, analar ha'm ha'yellerimizden ja'miyettegi ornı asırırw tarawındaalıp barılıp atırg'an islerdi dawam ettiriw. U'shinshiden puqaralardıń huqıqiy ten'ligi ha'm nızam u'stinligin iykemlestiredi.

To'rtinshiden, keleshegi byuuk ma'mleketti sag'lam ideologiyalı, ka'mil insandı ta'rbiyalaw barısındag'ı islerdi ku'sheytirib barırw ha'm ulıwmaxalıq ha'reketkeaylandırırw.

Ja'miyetimiz o'z aldına qoyg'an joqarı maqset - keleshegi buyuk Uzbekstandı, azat, abat Watandı jaratıw ha'm ulıwma, zamanaviy ilim - pa'n ha'm ka'siplerdi iyelewge baylanıslı.

Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'rđi atqarıw boyınsha qılınıp atırg'an paydaetilgen isler, sag'lam ha'm barkamal a'wladtı ta'rbiyalaw barısında ha'mme isler Watanımızdın' keleshekte ja'ha'n maydanında bekkem orındı iyelewden, biz bu'gingi ha'm kelgusi a'wlad wa'killeri ata - babalarımızdan miyras mine sol mu'ba'rek zaminde keleshegi ullı ma'mleket, azat ha'm abad Watan, erkin ha'm faravan o'mir paydaetiwiwimizge ku'shli ekenimizden xabar beredi.

Ruxiy tarawda. Ruxiy qa'driyatlarımızdı ilim - pa'n ha'm rawajlanırw utısları menen baytıp barırw, o'zligimizdi an'law, milliy ideologiyanı xalqımız sanasına sin'diriw, muqqades dinimiz ha'm tariyxımızdı jalg'anlastırırw, olardan siyasiy maqsetlerde paydalanıwg'a jol qoymaw - bul tiykarg'ı wazıypamız. Bul wazıypalar milliy g'a'rezsizlik ideologiyasınnı' ruxiy tarawda payda bolıwınnı' tiykarın belgileydi.

Jan'a ja'miyetti paydaetiwiwi processindeen' a'wele ruxiy qa'driyatlardı tuwrı bahalaw, jalg'an qa'driyatlardan yaki tarixan eskirgen. Biraq bir qa'driyatqa baha beriler eken, onnı' ma'mleketimiz mustaqil rawajlanıwınnı' siyasiy, ekonomikalıq tiykarların qay

da'rejedebekkemlep alıw xalqımızdın' ulıwma ja'ha'n siyasiy rawajlanıwının sub`ektineaylanıwınaxızmet etealıwı bas mezan bolıwı kerek.

Milliy qa'driyatlarg'a, sonnan ma'deniy miyrasqa ilimiy tiykarda tuwrı şndashishning tiykarg'ı tamoyillarına tiyisli mezonlar - insanparvarlıq, watanparvarlıq, xalıqshılıq. Bul mezonlardın' ha'r birine milliylik ha'm ulıwma insaniylik bekkemlengen. Bul mezonlarg'a tek milliylik ha'm ulıwma insaniylik, ba'łki tarixiylik da tiyisli. YAğ'nıy olar forması ha'm mazmunı qatıp qalg'an andozalar mas haldaemes, balki da'wir talaplarına ja'miyet aldında turg'an jan'a wazıypalarg'a bayıp, alg'a ilgerlep baradı. Milliy g'a'rezsizlik ideologiyası pu'tin ja'miyet, pu'tin millet, pu'tin o'zbekstanlıqlar ushın xızmet etedi. Milliy qadriyatlarımızdı bahalag'andaolardın' milliy ideologiyag'a qanshelli mas ekenin na'zerde tutamız. Biraq biz bahalaw processinde tek ayrıqsha bir insan, siyasiy grupp, qandayda bir etnos manfaatni emes, balki ulıwma insaniy ja'miyetimiz, ha'mme o'zbekstanlıqlar manfaatın na'zerde tutamız. Jan'a ja'miyetti paydaetiwege ruxıy tarawda to'mendegi wazıypalardı atqarıwımız lazıw.

Birinshiden, zamanlaslarımızdı ruxıy jan'alandıruw processinin' aktiv qatnasınaaylandırıw. Olardın' ku'sh ha'm salohiyatın siyasiy hamkorlik ha'm milletlerara tatıwlıq diniy bag'riken'lik sıyaqlı jaqsı maqsetlergexızmet qıldıruw.

Bul ruxıyılıqtın' ku'sh - qu'jiretinen jaqsı maqsetler jolında samaralı paydalanıw siyasiy qatnasıqlardı insaniylik ideologiyaları tikarında rawajlandırıw.

Ekinshiden tu'rli ko'z-qaras ha'm pikirge iye bolg'an siyasiy qatlamlar, siyasiy ku'sh ha'm ha'reketlerdin' o'zine tiyisli arzu-umtıwıardı uyg'ınlastırıwshı ideologiyalar - Watan ravnaqi, jurttınıshlıg'ı, xalıq - badanlıg'ı - ha'mme zamanlaslarımız ushın muqaddes maqsetkeaylanıwg'aerisiw.

U'shinshiden, ata - babalarımız dininin' gumanistik sırların ken' ja'miyechilikke tu'sindiriw barısındag'ı islerdi dawam ettiriw. Bul din xalqımızdın' mın' jıllıq tariyxı, bu'gingi ruxıy o'mirimızdın' ha'm tiykarı, anıg'ın aytqandaAlla ha'miyshe qa'lbimizde, ju'regimizdeeken zamanlaslarımız sanasına sin'ip barsın. Sol ma'nide ullı a'jdadımız Bahauddin Naqshbanddın' «Diling - Ollohda, quling mehnatta bwlsin» degen hikmetli so'zi biz ushın a'hmiyetli bolıp qala beredi.

To'rtinshiden, kadrlar tayarlaw milliy da'stu'rdi a'melgeasırıw barısındag'ı islerdi izshil dawam ettiriw, ta'lim ta'rbiya tizimin zaman talapları tiykarında qa'liplesip baradı.

Bul - ma'mleketimiz qu'direti, ma'mleketimiz keleshegi bilimli, dana ha'm ruxıy barkamal kadrlarg'a baylanıslı ekenin teren' an'lag'an halda faoliyat ju'ritiw demek.

Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'rdin' o'mirge tatbiq etiliwi insan omilini faollashtirishgaoni zaman talapları tiykarında mas ra'wishte rawajlandırıwıg'a imkan beredi. Sol tiykarında belgili da'stu'rdi orınlawdı izshil dawam ettiriw onı ja'nede shuqırlastırıw ta'lim processin ja'ha'n xalıqları ta'jriybesi ha'm utısları esabındaalıp bayıtıp barıw O'zbekstanda jan'a ja'miyet qurıwının' u'stin wazıypalarınan biri bolıp esaplanadı.

Besinshiden O'zbekstanda jasap atırg'an ha'mme millet ha'm ellerdin' qa'driyatları, tili, ma'deniyatı, diniy e'tiqoti, u'rp - a'det da'stu'rlerin hu'rmet etiw, olardı asırıp - abaylaw ha'm rawajlandırıwıg'a ko'meklesiw. Bul ko'p milletli ma'mleketimiz puqaraları arasında, oalrdın' milliy ha'm diniy mansubligidan qat'i nazar, hal jihatlik ha'm birodarlik tuyg'uların ku'sheytiriw «Sol a'ziz Watan - ha'mmemizdiki» ideologiyanın' a'melgeasıwın ta'miyinlew.

«Biz qanday ja'miyet paydaetpekteimiz» degen sorawg'a joqarıda bildirilgen pikirlerdi ulıwmalastırıp, sonday juwap beriw mu'mkin:

1. Biz qurıp atırg'an ja'miyettin' materiallıq - ekonomikalıq negizin ko'p mu'lkshilikke tayang'an siyasiy bag'ıtlang'an, ishki ten' - salmaqtaerisken bazar qatnasların paydaeteli.
2. Ol siyasiy tu'zimge go're, ko'p partiyaviylikke pikirler tu'r-tu'rliğine tayang'an nızamnın' ha'mme ushın bir eken ha'm u'stinligi ta'miyinlengen demokratik huqıqıy ma'mleket boladı.
3. Siyasiy qatnaslar xarakterine, ma'mleket ha'm siyasiy institutlar, jamoat tashkilotlarınin' o'z-ara ta'sirine go're puqaralıq ja'miyeti quraladı. Onda ha'mme siyasiy gruppalar qatlamlar ortasında siyasiy hamkorlik, ha'mme milletler ha'm elatlar ortasında tınısh - tatıwlıq, ulıwma milliy mushtaraklik ja'nede bekkemlenedi.

4. Ruxiy qa'siyetlerine go're bul ja'miyet o'zinde milliylikni insaniylik menen uyg'nlastirilg'an ha'mme ilgar jan'alqlarg'a, millechilik yaki milliy nomukammalik tuyg'ularidan xoli, erkin pikirlewshi ha'm siyasiy ma'sul puqaralarinin' erkin ja'miyeti boladi.

5. Demek biz bazar ekonomikasina nizam u'stinligin siyasiy hamkorlikke, milliylik ha'm insaniylikqa tiykarlang'an demokratik, jan'alqlarg'aashiq, ma'rifatli puqaraliq ja'miyet qwrmaqtamiz.

Rawajlanıwdın' o'zbek modeli. Milliy g'a'rezsizlik ideologiyasın hayat bag'ishlig'ı rawajlanıwdın' o'zbek modelin a'melgeasırıwda da'l boldı. O'zbekstan - u'lken imkaniyatlar ma'mleketi. Bul zaminde ta'biy baylıqlar, o'nimdar jer qu'dretli siyasiy ha'm ilimiy - texnikaliq, insaniy ha'm ruxiy salohiyat mavjud. O'zbekstan - o'zine tiyisli g'a'rezsiz rawajlanıw jolın tan'lap alg'an ma'mleket. Bul jol ja'ha'nde o'zbek modeli dep ta'n aling'an rawajlanıw jolı. Onın' racional mahzi ja'miyetti inihilobiy ta'rizdeemes, ba'lki evolyucion - tadjriy ra'wishte isloh etiwdi na'zerde tutadı.

O'zbek modelinin' tiykarshısı Islam Karimov basshılıg'ında a'melgeasırılıp atırg'an rawajlanıw jolının' ko'pshilik basqa milliy modellerden parqı qılatug'ın qa'siyeti sonda, ol tek ekonomikalıq rawajlanıw emes, ba'lki ken' ma'nistegi milliy tikleniw modeli. Sol sebepten, ol ekonomika menen bir qatarda ma'mleket qurılıwı, siyasiy saha ha'm ma'naviyatni, ja'miyet o'mirinin' ba'rshe bo'limlerin orap aladı. O'zbek modeli tu'sinigi, yweli O'zbekstannın' g'a'rezsiz milliy rawajlanıwı qanday bolıwı lazımlıg'ın tiykarlaytug'ın, onı maqsetlerge bag'itlaytug'ın en' ulıwma na'zeriy xulosalar ha'm mwldallar menen ma'mlekettin' belgilengen maqsetlergeerisiwine qaratılğ'an a'meliy siyasattın' mushtaraqligin an'latadı. Modelning amaliy tamoni bir neshe bag'itlarg'a iye:

- islohatlarning huqıqiy bazasın jaratıw ha'm bekkemlewge qaratılğ'an siyasat;
- ma'mlekettin' nazariy xulosalarini, mwljallarnı a'melgeasırıwdan tashkilochilik isleri ha'm anıq ijro mexanizmini o'zinde ko'rsetetug'ın ka'rxanalar, qararlar maqsetli da'stu'rlerdi qabul etiw;
- a'meldegi investiciya siyasatı, salıq siyasatı, kredit siyasatı, ekonomikalıq siyasat, fond bazarın formalandıırıw ha'm rawajlandıırıw ha'm basqalar;
- parmanlar ha'm hu'kmet sırların adamlarg'a tuwrı jetkeriw olardı birlestiriw ha'm ta'rbiyalıq islerdi jolg'a qoyıw.

Xoli, o'zbek modelinin' tiykarı u'stin qa'siyetleri nelerden ibaratW O'zbekstan g'a'rezsizlikkeeriskennen keyin, milliy qa'driyatları, xalıqtın' o'zligi ha'm g'ururın qayta tiklew, rawajlandıırıw ha'm g'a'rezsizlik ideologiyaların a'melgeasırıw ushın jan'asha pikirlew, jan'asha is ju'ritetuin kadrlardı ta'rbiyalaw sıyaqlı ma'selelerdi de hol etish lazım. Germaniya, SHveciya, YAponiya, Franciya, Qıtay sıyaqlı ma'mleketlerdin' rawajlanıw modelleri ko'birek ekonomikalıq modeller edi. Sol ma'mlekettin' birewide, ekonomikalıq islohatlar da'wirinde, milliy ma'mlekechilikni, ma'deniy miyrastı ha'm ana tildi tiklew sıyaqlı ma'seleler de dolzarb bolmag'an. Istihloldın' da'slepki jıllarında Prezident Islam Karimov bsshılıg'ında islohatlar strategiyası islep shıg'ıldı. Bunda rawajlang'an ma'mleketlerdin' bazar qatnasıqlarına o'tiw ta'jriybesi, ma'mleketimiz bastan keshirgen tariyxıy mınawlar ha'm olardıń sabaqları xalqımızdın' turmıs ha'm tafakkur tarzi tiykar qılınıp alındı. Sol tariyxıy ja'miyetti isloh etiwidin' shuqır ilimiy tiykarlang'an to'mendegi 5 tomoyili payda boldı.

Birinshi tamoyil. Ekonomikanın' siyasattan u'stinligi. Ekonomikalıq islohatlar hesh qashan siyasat artında qalmaslıg'ı kerek. Ol bir mafkurag'a boysındırılıwı mu'mkin emes.

1. Ekonomikanın' siyasattan u'stinligi mafkuradan xoliligi o'zbek modelinin' tamoyili sıpatında tek g'ana ma'mlekette a'melgeasırılıp atırg'an ekonomikalıq siyasattın' mazmun - sırların ko'rsetedi, ba'lki jurtımız ekonomikalıq o'mirinin' jan'alqlarg'a ilg'or ta'jriyebeler ha'm a'tiraptı tashabbuslarg'aashıqlıg'ın da ko'rsetedi.

Ekınshi tamoyil. Ma'mleket bas islohachi. Ol islohatlardı u'stin bag'itlardı belgilep beriwi, jan'alanıw ha'm o'zgerisler siyasatın islep shıg'ıwı ha'm onı izshilik menen a'melgeasırıwı lazım.

Islom Karimov o'zbek modelinin' belgili tamoyilini ilimiy tiykarlar eken, to'mendegilerdi tasiyiqlaydi.

«O'tiw da'wirinde ma'mleket xaliq xojalig'ının' ayniqsa - a'sireseonin' tiykarin, tizimin belgileytug'm tarmaqlardin' iskerligin qollap - quwatlawshi, nirqti ta'rtipke salip turıwı, sonday-aq u'zliksiz ja'rdem beriwde imkaniyatlar jaratiwı, u'zliksiz ja'rdem ko'rsetiw joli menen mine sol tarmaqlarg'a madad beriwi lazim».

U'shinshi tamoyil. Ja'miyet o'mirinin' ha'mme bo'limlerinde nizamın' u'stinligi. Demokratiyalıq jol menen qabul etilgen Konstituciya ha'm nizamlardı ha'mme hu'rmet qılıwı ha'm olardı boysınıwı lazim.

Birinshiden, bul tamoyil tu'rli mu'lk formalarının' tek huqıqiy tiykarda rawajlanıwın ta'miynleydi. Mu'lkshilik formaları ha'm xojalıq ju'ritiwshi sub`ektler ortasındag'ı qatnasıqlar rahobat qat'iy huqıq ja'rdeminde ta'rtipke salındı.

Ekshiden demokratiya rawajlandı, aholining siyasiy ma'deniyatı iskerligi asadı. Insan huqıqları ta'miynlendi. Ja'miyet tashkilotlarining ornı ha'm a'hmiyeti jil sayın artıp baradı. Puxaralıq ja'miyet formalanadı. Demek nizamın' u'stinligin tamoyili, ken' ma'niste O'zbekstanda siyasiy rawajlanıwg'a, ja'miyet jan'alanıwınaxızmet etedi.

Bul tamoyil ja'miyet o'mirinde birden tolıq qarar tawıp qalmaydı. Ol uzaq mu'ddet talap qilatug'm, basqıshpa - basqısh ha'm ha'mme waqıt rawajoanıp baratug'm process. Onın' tolıq qarar tabıwı ushın to'mendegi 3 jag'day a'hmiyetli ka'sip etedi.

- Ja'miyettin' siyasiy o'mirdin' ha'mme jabhaların orap alatug'm puxta ha'm za'ru'ryatke qarap o'zgeriwshi nizamlardıń payda bolıwı ha'mme waqıt quramalasıp baradı.

- Ja'miyet ag'zalarınin' huqıqiy savodxonligiga da'rejesi ha'm nizamg'a boysınıwshılıq joqarı bolıwı.

- Belgili nizamlardı o'mirge tadbih etiwdin' za'ru'r ekonomikalıq shart - sharayatı siyasiy mamuriy mexanizmin jaratiw.

To'rtinshi tamoyil. A'tiraptın' demografik quramın esapqaalg'an halda ku'shli siyasiy siyasat ju'ritiw. Bazar qatnaslardı joriy etiw menen bir waqıtta a'tiraptı, a'sirese kem ta'miynlengen seymalardı, balalar ha'm qartayg'anlardı qorg'aw sharaların aldınan ko'riw.

Besinshi tamoyil. Bazar ekonomikasınaob`ektiv ekonomikalıq nizamlardıń talapların esapqaalg'an halda, tadrijiy tiykarda, puxtaoylap, basqıshpa - basqısh o'tiw. Bul is islohotlarning huquqiy tiykarları, a'tiraptı siyasiy qorg'aw ha'm onın' jan'asha ekonomikalıq taffakuriy formalandıriw menen birgealıp barılıwı lazim. «Tek parmanlar, parman shıg'arıw menen bazar ekonomikasın barpoetip bolmaydı. Ol uzaq tariyxıy rawajlanıwdın' na'tiyjesinde bolıp tiyisli infrastukturanı ha'm huquqiy tiykardı jaratiwın g'anaemes, sol menen birge qa'driyatlar tiziminde shuqır o'zgerislerdi de ko'zde tutadı».

Mine sol tamoyillar O'zbekstannın' o'z g'a'rezsiz ha'm rawajlanıw jolının' tiykarin o'tiw da'wiri da'stu'rinin' negizin paydaetedi. Olardıń a'melgeasırılıwı ma'mleketimizde siyasiy bekkemlikti, en' muhimi bazar qatnasıqların izshil joriy etiwdi ta'miynleydi. Qullas milliy g'a'rezsizlik ideologiyası ma'mleketimizde barpoetilip atirg'an ja'miyet ha'm rawajlanıwdın' o'zbek modeli menen uzviy baylanıslı. «a'rezsizlikti bekkemlew, azat ha'm abad Watan, erkin ha'm tınısh o'mir paydaetiw processinde bul ideologiya xalqımızdı pirovard maqsetler jolında uyımlastırılğ'an omil siyasiy istin' ruxıy mezonı sıpatında o'z a'hmiyetin saqlap qala beredi.

10-tema Milliy ideyanirawajlandiridın` institucionalsistemesi

- 1.«Ideologiyaliq ta`rbiya» tusinigi, onin` mazmuni ha`m ko`riniw qa`siyetleri.
- 2.«Joqari ma`nawiyat – jen`ilmes kush» miynetinde ruwxiy ta`rbiya, egzu niyetlerge isenim ha`m sadaqatli ta`rbiyalaw ma`seleleri. Ideologiyaliq ta`rbiya sisteması, onin` sub`ekti ha`m ob`ekti.
- 3.Ideologiyaliq ta`rbiyanın` bag`darları ha`m socialliq funkciyalari.
- 4.Ta`lim-ta`rbiya sistemasında milliy ideyani rawajlandiriw imkaniyatları.
- 5.Milliy ideyani insan sanasına ha`m qa`lbine sin`diriwidin` jan`a pedagogikalıq-didaktikalıq texnologiyasin turaqlastiriw waziypalari.

Ideyalıq ta`rbiya tu`sinigi. Milliy rawajlanıw ideyası O`zbekstan xalqının` tup ma`pleri, a`sirlik arzu-u`mitleri, jaqsı niyetleri, ullı maqsetlerin ko`rsetip xalıqtın` tilek-maqsetlerineerisiw ushın ruwxıy ag`artıwshılıq ku`sh-quwat bolatug`ını tiykarlı. Bul process ja`miyet ag`zalarının` tu`p ma`plerin ko`zde tutıp, demekha`r bir puxara milliy rawajlandırıw ideyası ruwxında ta`rbiyalanıw sol eldin` perzentleri ushın a`ziz, ullı parızı. Ta`rbiya degen neW. Eger «ta`rbiya» tu`sniginin` tu`p ma`nisine itibar beretug`ın bolsaq, bul insannın` o`zi ha`m o`zinin` is -ha`reketi haqqında g`ı su`wretleniwi tuwrı ha`m haqıyqat bolıwın ta`minlewshi quramalı process. YA g`nıy ta`rbiyalang`an adam ta`rbiyasız adamnan o`zinin` ta`rbiyası menen ajıralıp turadı, birinshi ol o`zinin` kim ekenin, a`melgeasırıp atırg`an ku`ndelik is-ha`reketinleri, ta`jiriybesi, oy-pikirleri o`zi ha`m o`zgeler ushın qansheli ma`pli, paydalı ekenligin an`lawdı, o`zin jaman ha`reketlerden tıyadı ha`m baqlap turadı. Ta`rbiyasız adam bolsa tilekke qarsı o`z ta`jiriybelerin tek g`ana o`zgelergeemes a`tteki o`zinede zıyan, paydasız ma`nisiz ekenin bilmeydi sezbeydi., sonlıqtan shıg`ım ha`r qanday ta`rbiyanın` bas o`lshemi ta`rbiyalanıwshi o`zi ha`m o`z pa`ziyetleri haqqında tuwra ko`rsetpelerdi bag`darlawdan ibarat dep aytıwımız mu`mkin. Ha`r bir da`wiridin` o`zine ta`n ta`rbiyalıq usıl ha`m quralları boladı. A`iyemgi zamanradan ta`rbiya jas a`wda`dtın` u`lken a`wda`d ta`jiriybelerin o`zlestiriw formalarınan biri sıpatında qarap kelgen. Ta`rbiya tiykarınan miynet xızmeti (awshılıq, sharwashılıq, diyxansılıq, h.t.b.) processinde, tu`rli u`rp-a`detler, merekeler o`tkeriw waqtında a`melgeasırılğ`an. Ol tiykarınan fizikalıq jaqtan ku`shli bolıwına qaratılğ`an. Psixolog D.Elkonin balalar u`yinın` tariyxın analiz etip, rawajlanıwının` belgili da`wirinde ulıwma balalar u`yi kategoriyasının` o`zi bolmag`anın da`lillegen. Biraq sol waqıtlardı u`lkenlerdin` balalarg`a tikkeley ta`siri bolıp, ta`rbiya processı ha`zirgiden pariqlı sharayatlarda bolğ`an. Miynet xızmetinin` ko`p qırlı bolğ`anı ha`m quramalasıp barg`anlığ`ınan u`lkenler menen balalar ortasında g`ı qatnaslarda ju`z bergen o`zgerisler sebepli o`zine ta`n balalar ja`miyeti payda bolğ`an ha`m bul ja`miet ag`zaları u`lkenler ta`jiriybesin o`zlestiriwinin` ha`m ha`r qıylı jolların tawıp, o`z o`miri ha`m xızmetin rawajlandırıp barg`an. Bul birinshi na`wbette ka`si-o`ner tu`rlerinin` ko`beyiwi, ha`m rawajlanıp barıwı menen de baylanıslı bolğ`an. Balal qa`legen tarawı boyınsha ta`lim-ta`rbiya alıp o`zi qa`legen qa`niygeligin iyelewige haqlı. Biraq onın` qa`lewi menen fizikalıq imkaniyatı ha`r dayım bir dey bolıp kele bermeydi, a`detteata ka`sibi, tuwrırag`ı tata -baba miyras ka`sibin tutqan mısallar o`mirden ko`birek jetiskenliklergeerisedi. Sebebi baladaatanın` qanı, onın` umtılıwshılığ`ı boladı. Demek ka`sip ta`rbiyası balanı jastan el-jurtına paydası tiyetug`ın miynet xızmetine bag`darlaw ha`m ideyalıq a`hmiyetke iye.

Ideyalıq ta`rbiyanın` ma`nisi. SHaxs ta`rbiyasının` tiykarı bul ideyalıq ta`rbiya. Bul insan sanasına ha`m tu`snikleri diziminde o`mir haqqında g`ı filosofiyalıq, siyasiy hu`qıy, diniy estetik, xalıqlıq, ko`rkemlik, ka`siplik qaraların maqsetli formalastırıw processı. Ha`r qanday ta`rbiya processı birinshiden- o`z maqsetinen ko`re ideyallıq ta`rbiya. sebebi xojalıqtı alsaq, balalar baqshasın alsaq, ma`ha`lle, kolledj, licey, universitet yaki akademiyanı

alamız baha'mmesine beriletug'in ta'lim- ta'rbiya processleri talaba ha'm tin'lawshilar du'nya qarasin ken'eytiw, olardin' sanasin ilimiy tiykarlang'an bilimlerge bayitiw, ha'm ja'miyet ushin abadanliq ushin kerek bolg'an sapaların kamalg'a keltiriwge bag'darlawdan ibarat.

Bul isler balanin' du'nya haqqindag'i, a'leminin' rawajlanıw nızamlıqları, insanıyılıq mu'na'siybetler rarsındag'ı o'zine ta'n, a'dep-ikramlıq ha'm gu'zzallıq haqqindag'ı tu'sniklerdi ken'eytiwgexizmet etedi. Bul tar mag'anada ideologiyalıq ta'rbiyanın' tiykarı, sonın' ushin ideologiyasın jog'altqan adam, ideologiyasız topar, millet, xalıq, ja'miyet bolıwı mu'mkin emes. Ne ushin bir ja'miyet, sociallıq ha'reket ideologiyanı basqa bir sociallıq toparg'a ma'jbu'riy tu'rde sin'diriw durıs emes. Sebebi ideologiya-usı sociallıq topar ag'zalarına ta'n o'zlerindeki mu'tajlikleri tiykarında usı topardın' du'nyanın' ha'm ideyanın' aqırın ko'z aldına keltiriwi sıpatında jaratıladı. Onda basqalardın' ma'pleri sa'wlelenbewi mu'mkin. Sonday eken o'zgeler ma'plerin go'zlewshi ideyalogiyanı xalıq sanasına zorlap sin'dirip bolmaydı. Mısalı, Amerikalılıardıń o'z ideologiyalıq ko'z -qarasları bar. Bul ko'z-qaraslar ha'r-bir amerikalılıqtı el jurtı menen maqtanıw: onın' keleshegi ushin qayg'ırıw, bul joldan tinbay izleniw ha'm miynet etiwge iytermelewi ta'big'iy, biraq bul ko'z -qaraslarg'a su'yengen ha'm olardı teren' u'yrengen halda bizde tek sonday qılsaq bolar eken, bizde sol joldan barayıq dep bolmaydı. Sebebi ha'r-bir ja'miyet rawajlanın' o'zine ta'n nızamlıqları bar, usı ja'miyet ag'zaları olardı o'zlerinin' tiykarıg'ı maqseti ha'm ma'pleri tiykarında qa'liplestiredi. Ideyalıq ta'rbiyanın' maqseti: Ha'r qanday ideyalogiyanın' ta'rbiyanın' maqseti - ja'miyettin' ha'r- bir ag'zası ha'm olar mısasında ha'r bir sociallıq qatlam, topardın' ta'rbiyalıq da'rejesin ta'minlewden ibarat. Bul ma'sele na'tiyjesinde usı ja'miyet rawajlanıwına tu'rтки beriwshi aldın'g'ı qatardag'ı ideyalardıń ha'r bir puxara ta'repinen sanasına o'zlestiriwin, onın' aqıl-oyı ha'm pikirlew formasına aylandırıwdı ta'minleydi. Jeke juwapkershilikti puxaralıq juwapkershilikten parıqlaw lazım. Birinshisi- jeke adamnın' ku'ndelik islerinen kelip shıg'atıg'ın jeke ma'pin na'zerde tuca, ekinshisi -ja'miyet ma'plerin na'zerde tutadı. puxaralıq juwapkershilikti sezgen insan en' a'weli o'zi miynet etip atırg'an ja'miyet yaki ta'lim alıp atırg'an oqıw orını, o'z ma'ha'lle ha'm elinin' abadanlıg'ın oylaydı.

“a'resiz O'zbekstan puxaraları ushin jalg'ız maqset Wtan abadanlıg'ı, el tinshilıg'ı ha'm xalıq abadanlıg'ı ushin xızmet qılıw bolsa, demek ha'r-bir puxaralıq juwapkershiliktin' ma'nis-mazmunın usı ideyalardı a'melgeasırıwda dep biliwi da'rkar. Keyingi jıllarda Batısta ken' tarqalqan bir teoriyag'a qarag'anda, adamlar juwapkershilik teoriyasınan ekige bo'linedi. Birinshi topar o'z o'mirinde bolıp atırg'an waqiya ha'm ha'diyslerdin' sebepshi tiykarı dep biraq o'zlerin ko'z aldına keltiredi. (Men o'zim ba'rshe na'rselerge juwap beremen, menin' o'mirim ha'm jen'islerim tek o'zime baylanıslı, sonın' ushin o'zim ushin ha'm xojalıg'ım ushin da o'zim juwap beremen). Ekinshi topar- ba'rshe waqiya, ha'diyselerdin' sebepshisi sırtqı faktorlar, basqa adamlar ata-ana, oqıtıwshılar, ka'siplesler, baslıqlar, tanıslar, qon'sı-qoba ha'm basqalar dep esaplaydı. Izertlewlerdin' ko'rsetiwinshe, ekinshi tu'rdegi juwapkershilik ko'binese o'spirimlerge ta'n eken, olardıń derlik 84 in juwapkershilikti tek basqalarg'a ju'klewge iykemlesken amerikalı alım Dj. Ratter usının' tiykarında «Baslaw lokusı» tu'sinigi ilimiy tiykarında berilgen. Onın' pikirinshe juwapkershilikti o'z moynına alıp u'yrengen balalarda ka'wiplendiriwshilik. neytorizm, ashıwlanıw sıyaqlı kerı ta'siler kem ushıraytug'ın eken. Olar ha'r kimnin' pikirine erip ketpesten ko'p na'rseni o'z pikiri tiykarında sheshedi. Demek juwapkershilikti sezgen balalar o'mirge tayar aktiv erkin ha'm g'a'rezsiz pikirleytug'ın boladı. Olarda juwapkershilik penen birge o'zin-o'zi an'law jeke hu'jdan sezimleri boladı. Sonın' ushin da ideologiyalıq ta'rbiyanın' ja'miyettegi sıpatında jaslar da Watan aldındag'ı parızı, o'z ta'g'diri ushin juwapkershilik ma'ha'lle, miynet kollektivi, xojalıq ha'm jaqın adamlarının' o'miri ushin juwapkershilik sezimin ta'rbiyalaw tiykarıg'ı xızmetke iye. Inenim- psixologiyalıq ha'm de socail-psixologik tu'snik bolıp, adamnın' ko'z -qarası, ta'lim teoriyası turmıs haqqında, milliy qa'diriyat yamasa turmıs principi, xızmet principi in emociional sezimin qabil etiw processinde qa'liplesken pikir ha'm oy obrazları sistemasınan ibarat, yamasa basqasha aytqanda isenim belgili qa'diriyatlardı diniy yamasa du'nyalıq mu'na'siybetlerdin' insan kewlinde sınlıqta jasaw, filosofiyalıq, xızmet bag'darlaması sıpatında qabil qılınıwın an'latadı. Eger usı processtin' aqıbeti adamda diniy yamasa du'nyalıq juwapkershilik, iseniw sıyaqlı mu'na'siybetler

qa'liplesken bolsa biz onı inenimliadam dep ataymız- insannın' an'sızlıg'ı onın' ja'miyettegi ornı ha'm abroyı ma'lim da'rejedeonın' isenimi menen belgilenedi. Ayrım adamlar pu'tkil o'miri dawamında tek bir na'rsege isenedi. Ma'selen, Franciyalı ataqlı sayaxachı Kusto ha'm onın' komandası haqqındag'ı filmdi ha'mme ko'rgen. Bul film bir qarag'andaol pu'tkil o'mirin ten'iz o'mirine ha'm olardag'ı sirli waqıılar, haywanatlar du'nyasın ashıwg'a bag'ishlaydı. Ten'izden ju'da' uzaqta jasaytug'in ha'm onnan payda ko'rmeytug'in adamlar ushın bul izertlewshinin' o'miri ha'm isleri kereksiz na'rsedey seziledi. Biraq bul alımnın' o'z isine sadıqlıg'ı isenimi sonsheli da'rejede ku'shli onı pu'tkil du'nya ju'zi durıs pikirlewshi ha'r bir insan ju'da' qa'dirleydi. Bul sıyaqlı adamlardıń basqa tarawlardag'ı xızmeti kem bolıwı mu'mkin, biraq insanıyılıq joqarı inenimi ushın hu'rmet qıladı. Demek isenimsizlikten qorqıw gerek, eger hesh na'rsege isenbewshilik, aldına qoyg'an maqsetkeerisiwge isenbew, qorqıw, insandag'ı o'zine degen hu'rmetti joytıw menen birdey. Isenimli insan en' aldı menen o'zine paydalı jumıs penen shıg'ıllanadı, basqalarg'a zıyan keltirmewshi islerdi qılmaydı, o'tipibaratırg'an o'mirin zaya jibermeydi. Ol ha'r na'rsege a'mel qıladı., yag'ınıy bir na'rse islewge so'z berse sol so'zinin' u'stinen shıg'adı.Baslag'an isin aqırına jetkizedi. Isenimli insan ne islep atırg'anın ne ushın usı isti islep atırg'anın ju'da' jaqsı biledi. usı tiykarda isenim iyesi ilimgе umtiladı. Ha'r ta'repleme bilgir ilimli bolıwg'a tırısadı. Jaqsılarg'a dos bolıw keleshekke ha'wes penen qaraw onın' a'detineaylanıp baradı. Haqıyqıy isenim iyesi o'zinin' xojalıg'ına perzentlerine insanıyyatqa neni qaldırıwdı oylap jasaydı. Sonın' ushında isenim shaxstın' jigerli, ma'rtlik, pidayılıq, hu'jdan hallallıq insanıyılıq,watanpa'rwarlıq sıyaqlı pa'ziyetleri menen baylanıslı boladı. «Iyman» arabsha so'z bolıp lug'abiy ma'nisi - isenim degendi bildiredi. Haqıyqıy isenim iyesi bolg'an adam da iymanda boladı. Ullı miyrasımız bolg'an «Avesta» da iyman ha'm isenimnin' o'z-arar baylanısı ha'm onın' insan aqıl-oyı menen baylanıslılıg'ı tiykarında usınday delingen.: Aqili va iymanli kimsalarg'a

Bag'ishlayman shodilik bardam rug
E'tiqodiman Mitraman
mudom saboq bermoqshiman
iymon bilan fikr aylasin
iymon bilan suz swzlasin
Va iymangaamal qilsin.

Iyman keltiriw yamasa isenim psixologiyalıq jag'dayda, onda shaxstın' isenimgeanıq keletug'in usı na'rselerge ha'diysler ta'sirindeondaornalasıp alg'an su'wretler jetekshi ornı tutadı. Iymannın' neekenligin ko'binese shaxs ta'repinen teren' talqılanbaydı, tekserilmeydi, sebebi onda insan ta'jiriybesi shaxs isenim qılg'an social gruppanın' qaraları toplang'an boladı. Ma'selen: payg'ambarımız Muxammed alayxisalam quday tala ta'repinen keltirilgen ha'mmexabarlarg'a til menen bayan etip haq kewili menen tastıyqlawg'a iyman, dinine yag'nıy quranı ka'rim ha'm ha'dis sha'rtleri arqalı Allax tuwrısındag'ı ja'nnet ha'm dozaq qıyanet sıyaqlı jaman na'rseler haqqında berilgen xabarlarg'a isenim- sharayatta iyman dep ju'ritiledi. Wtan abadanshilıg' jolında bahalı qa'diriyat hu'jdan miynet qılıw- iymanlıq belgisi. Iyman tu'snigine tek diniy tu'siniw sıpatında g'anaemes ha'r ku'ni paydalı is qılıw xalıq ma'pi ushın jan ku'ydiriw pu'tkil insanıyat mehir muxabbatın qazanıw isenimin aqlaw sıyaqlı qag'ıydalardı buzıaw, bulardıń ba'ri miymannandur.Jaslarda sawlam taza isenim ha'm joqarı du'nya qarastı qa'liplestiriw ushın ma'lim ortalıqtın'da ta'siri ku'shli boladı. O'zbekstanda bul boyınsha u'lken isler alıp barılmaqta. prezidentimiz A.i.Karimovtın' basshılıg'ındaeski qa'diriyatlaryamız tiklenip, tariyxımız teren' u'yrenilip atır, ata-babalar yad etilip, bay ilimiy a'debiyatlarımız, miyraslarımız tiklenip, xalıq sanası rawajlanbaqta.

Social ha'm siyasiy institutlar ma'mleketlik ha'm ma'mleketlik emes sho'lkemleri, siyasiy partiyalar, talapshan' jaslardı qollap quwatlawshı qorlardın' du'ziliwi o'zine ta'n social ortalıqtı du'zedi. Bul bolsa o'z gezeginde jaslardıń ullı keleshek du'ziwshileri bolıp kamalg'a jetiwindea'hmiyetli ornı tutadı. b) Salamat ideyalar. O'zbekstan o'z g'a'rezsizligin qolg'a

kirgizgennen son', ma'mleketimizdin' basshısı ta'repinen alg'a su'rilgen,xalıq ta'repinen ko'rsetilgen ideyalar bu'gingi ku'nde sonday aktiv ku'shkeaylandı, olar jaslardın' psixologiyalıq ha'm sociallıq mu'tajliklerine tolıq juwap beredi. atan abadlıg'ı jurttınışlıg'ı, xalıq abadanlıg'ı milletler rar tatıwlıq, sociallıq birge islesiw kamil insan ta'rbiyası ushın jaratılğ'an sharayatlar bizin' keleshegimiz bolğ'an jaslardın' ma'pleri ushın xızmet qıladı. v) Siyasiy sana ha'm huquqiy madeniyattın' o'siwinde siyasiy partiyalardıń ornı ha'm a'hmiyeti ku'ta' u'lken. Olar o'z iskerligi menen pikirler tu'rliğı ha'm qarasar ren'be-ren'ligine tiykarlang'an demokratiyalıq ja'miyet paydaetiwi ideyasının' a'melgeasıwında xızmet etedi. O'zbekstandag'ı ha'r bir partiya o'zb da'stu'riy maqsetlerin a'melgeasırıw ushın huquqiy tiykar ha'm nızamlıq ka'pilliklerge iye. Puxaralar ushın qaysı siyasiy partiyanın' qarasarına qosılıw yamasa qosılmaw ixtıyarlı bolıp, bunday erkinlik jaslardı pikirlewge, o'zinshe g'a'rezsiz jol tan'lawg'axızmet qıladı. Ol ha'r bir rartianın' o'z da'stu'riy ideyaların turmısqaengiziw processinde milliy g'a'rezsizlik ideologiyasınıń tiykarğ'ı principlerine a'mel qılıwı turmıstın' bas o'lishemi. Bunı arifmetikadag'ı logika menen algebradag'ı logika qag'ıydasına salıstırıw mu'mkin. Arifmetikanı o'zgerktenine bolaalgebradag'ı qatılıq, teoremalardı ruwxıy qıynalıp qabıl etkenligi kibi, insan aqıl-oyı da social o'mir o'zgerislerin birden qabıl qılalmadı. Lekin, jan'a da'wir, jan'asha reformalar, demokratiya, bazar qatnasıqları usı aqıl-oy ha'm pikirdegi o'zgerislerdi bildiredi ha'm bul rawajlanıwının', rawajlanıwdın' tiykarğ'ı sha'rti. Sonın' ushın milliy g'a'rezsizlik ideyası tiykarğ'ı tu'sinik ha'm principleri ken' kewline ha'm oyına sin'iwı birden tez ha'm bir tegiste ju'z bermeydi. Bul quramalı, basqıshpa-basqısh a'melgeasatug'ın process bolıp, bul processte basqa social qatlam wa'killerinen parqlı tu'rde jaslar isshen'lilik ko'rsetiwi ha'm o'z du'nya qarası ha'm isenimi menen basqalarg'a ta'sir ko'rsetiwi kerek. SHan'araqlıq ha'm ideyalıq ta'rbiya shaxs ruwxıyatı, onın' du'nya-qarası insannın' ko'z aldına ha'm isenimine baylanıslı rawajlanadı. Usı ma'niste shan'araq haqıyqıy ruwxıylıq oshag'ı, ideyalıq ta'rbiya quralı ha'm aymag'ı. Bizin' milliy ideologiyamızg'a ta'n birinshi tu'siniklerge insan qa'lbı ha'm oyına a'weli shan'araq aymag'ında sin'edi. Bul process babalar na'siyatı, ata ibratı, ana mehri arqalı a'melgeasırıldı.

SHan'araq onın' a'sirler dawamında saqlanıp kelip atırg'an, kiyatırg'an muxaddes u'rp-a'detleri arqalı jaslarda watang'a muxabbat, iyman isenim, juwapkerli, watanparbar, insanparbarlıq, ilimge umtılw ha'm ma'deniyat ko'nlikpeleri qa'liplesedi. Eger ha'r bir puxara shan'araqtın' ja'miyettegi ornı ha'm wazıypasın, Watannın' bosag'adan baslanıwın tu'sinbesten burın, o'zin jetilisen insan dep sezealmaydı.

Balalarda jaslıqtan xalıq ha'm jurttı ta'g'diri ushın pidayılıq tuyg'ısın qa'liplestiriw ideologiyalıq ta'rbiyada za'ru'rli orın tutadı. Bunın' ushın bala o'mirinin' da'slepki jıllarınan baslap, onı na'rseler a'lemi menen tanıstırıwdı milliy u'rp-a'detimizge ta'n tu'rlerin qollaw lazım. Bul processte milliy turmıs ta'rizimizge jat bolğ'an «suwıq» oyınshıqlar, multfilmler, kinofilmlerden imkanı bolğ'anınsha payda lanbaslıq SHıg'ıs a'dep ha'm boljawlarının' alding'ı umtılıwların su'wret lewshi, oyınlar, oyınshıqlar, su'wretli kitaplar, milliy ertekler tiykar ında jaratılğ'an multfilmler balalardag'ı en' jaslıqtan ideologiyalıq qarasarlarının' tuwrı qa'liplesiwinde keledi. Ma'selen, balalar ortasında tanıqlı bolğ'an «Zumrad va Qimmat», «Eritosh», «Xuja Nasriddinning sarguzashtlari» kibi batır ertekler arqalı balalarda jaqsılıqqa muxabbat, jamanlıqqa jerkenish sezimlerine tayarlaw, a'dalatlıqqa iseniwdi oyatıw mu'mkin. Ata-analar bilimliliği, joqarıda tilgealing'an ta'rbiya tu'rlerin a'melgeasırıwdın' en' qolay jolı- a'weli ata-analardıń ruwxıy bilim da'rejesin asırıw, olarda salamat oylaw, pikirlew ha'm zamanago'y du'nya qarastı qa'liplestiriw. Bul bolsaata- ananın' perzent aldındag'ı, el- jurttı aldındag'ı wazıypasın tuwrıan'lawdı, insannın' du'nyag'a keliwi ha'm kamal tabıwı, rawajlanıwına ta'n nızamlıqlardı puqta biliwin, shan'araq orayında milliy u'rp-a'dep ha'm da'stu'rlerimizdi en' jaydırıwın, turmısqa sin'diriw arqalı balalardı milliy qa'diriyatlarg'a mehir- muxabbattın oyatıw, olardı g'a'rezsiz pikirleytug'ın adamlar etip tayarlawdı bildiredi. Solay etip ata- analarımızg'a sonday juwapkerli wazıypa ju'klengen eken, onın' ja'miyetimiz ma'pine ma's tu'rde a'melgeasırıw ushın insandı ruwxıy jaqtan da psixologiyalıq jaqtanda tayar bolıwı talap etiledi. Ka'sipti puxtaiyelep ha'm pida'kerlik miynet etiw ushın ilim qa'niygeligi za'ru'r bolsa, hadal perzentler

tayarlaw ha'm olardı insang'a ja'rdemi tiyetug'in da'rejede jetilisken da'rejedeetip tayarlaw ushin da bilim sonsheli za'ru'r. sonin' ushin orta a'sirdin' ko'zge ko'ringen talantli shayrlarınan biri Abdibek SHeraziy ata- anag'a, a'siese hayal adamg'a ilimnin' za'ru'riyatı tuwrısında bilayınsha jazg'an edi: «Ilim- hayal ushin ziynet. Aqılın nadallıqtan qutqarg'an ha'r bir hayal namıs, izzet, hayallıq qa'dirin tu'sinip jetedi. Bunday hayal ha'r bir isteadaspaydı. Ilimsiz hayal bolsa, bala tarbiyalawda tu'rli qa'teliklerge jol qoyadı.»

Ata-babalar ta'rbiyası: O'zbek xojalıg'ında bala sanasında salamat ideyası ha'm bilimler tu'rlerinin' na'tiyjesindexojalıqtın' jas u'lkenleri- ata- babalar tikkeley qatnasadı. Burınnan kiyatırg'an da'stu'rge baylanıslı bala ta'rbiyasındaata- babalardıń ta'siri ku'shli boladı. Olar xojalıqtag'ı ruwxıy ortalıqtın' basqarıwshıları esaplanadı. Bunday ta'rbiya da'stu'rleri ullı ata-babalarımız o'mirinde a'hmiyetli orın tutqan. Mıs: Amir Temurdın' aqlıqları ta'rbiyası menen olardıń anaları emes, olardıń ullı jası u'lken kempir apası shug'ıllang'an. tiykarınan SHaxrux Mirza, Ulug'bek Mirza, Muxammed Sultan Mirza, Xalil Sultan Mirza, Temur SHaxzadalar sarayı Mu'likxanım qolında tarbiyalang'an, qullası ata-ana o'z balasın a'deplilik ha'm huqıqıy ma'deniyatı ushin ja'miyet aldında juwaplı. Ata-ananın' wazıypasına itibarsız qaraw, puxaralıq juwapkershilikti sezbew a'hmiyetli sociallıq wazıypasın orınlamaw menen ten'. Sonlıqtan balanı du'nyag'a keltiriwden ko'reonı ja'miyetke paydası tiyetug'in salamat isenimleri, salamat perzent qılıp ta'rbiyalaw qıyınraq. Ma'ha'lle tarbiyası- o'zin-o'zi basqarıwdın' milliy modeli bolg'an. Ma'ha'llexalqımızdı eski da'stu'rleri ha'm u'rp- a'detlerine su'yengen halda u'lken tarbiyalıq wazıypanı atqaradı. Jası u'lkenlerdin' aqıl- na'siyyatları, jeke u'lgisi ja'miyettin' awız birshiligi mısalaadamlar sanasına jaqsı ideyalardı sin'dirip barıladı. Ma'ha'lle a'weli salamat sociallıq ortalıq. Bul jerde ku'shli ta'sirge iye bolg'an ja'miyechilik pikiri ma'ha'llexalqınin' a'dep-ikramlılıg'ı, o'z-ara mu'na'siybetleri adalatlı ha'm ruwxıy joba tiykarınan ta'rtipke salıp turadı. Sol ma'niste ma'ha'lle prezidentimiz I.Karimov aytqanlarınday «Haqıyqıy demokratiyanı qa'liplestiriw ornı.» Ma'ha'llenin' ja'miyechilik ortasında ideologiyalıq islerdi na'tiyjeli jolg'a qoyıw ushin u'lken imkaniyatlar bar. A'sirese, milliy qa'diriyatlar mehirlilik, el jurttı namısı ushin gu'res sıyaqlı pa'ziyetler kamal tabıwında ma'ha'llenin' ornı ayırıqsha. Eger bir ma'ha'llede o'sken qız haqqında basqa bir adam orınsız so'z aytqanı sol qızdın' awıllası, ma'ha'llelesi esitip qoysa, sol qızdın' ar- namısı ushin gu'resedi, onı aqlawg'a bsaadamdı bolsa ta'rtipke shaqırıp qoyıwg'a ha'reket qıladı. Sol ma'niste ma'ha'lleawız birshilik ar-namıs, tuwrısanlıq sıyaqlı pa'ziyetler ta'rbiyasına tuwrı ta'sir ko'rsetedi. Ma'ha'lleortasında a'melgeasırılattug'in ideologiyalıq ta'lim ha'm sawatlılıq kursların paydaetiwi, da'stu'riy bayram ha'm jıyınlarda mu'ta'j shan'araqlarg'a ja'rdem ko'rsetiw, bilimli jaslardı qollap -quwatlaw, hayallar abırayın asırıw, ha'r qıylı a'dalacızlıqlardıń aldın alıw ulıwmaxabarlandıırıw quralları imkaniyatlarınan paydalanıw, o'z- ara diniy sho'lkemler meshitler menen xalıqtı jaqsılaw, birgelikte jumıslardı uyımlastırıw. SHan'araq universitetleri, ata- analar sawatlılıg'ı tu'rli a'wlad wa'killeri ortasındag'ı mu'na'sibetlerin jetilistiriw jol jorıqlarg'a u'yretiw arqalı ideologiyalıq propogandalıq o'zine ta'n ta'rizde a'melgeasırıladı. YAg'nıy bunda ken' ta'sir quralları sıpatında, reklama, tu'rli kurslar paydaetiwi, semyalarg'a psixologiyalıq xızmetti jolg'a qoyıw, is bilermenlikti qollap quwatlaw, atalar shayxanasınan jaslardı ta'rbiyalaw isinde ken' paydalanıladı. Massalıq xabarlar quralları berilip otırılğan mag'lıwmatlardın' psixodiagnostikalıq talqılawdı a'melgeasırıw sociallıq pikirdin' ma'ha'lleler boyınsha monitoringtı alıp barıwg'a a'hmiyet beriw kerek. Sonda ma'ha'lle puxaralarınin' birinshi na'wbette jaslardı, milliy g'a'rezsizlik ideologiyası ruwxında ta'rbiyalawdın' haqıyqıy ta'sirshen' oshag'ın aaylanadı. Ekinshiden semyag'a psixologiyalıq ja'rdem ko'rsetiw tarawlarınin' payda bolıwı ha'm shan'araqlarda ju'z beretug'in tu'rli mashqalalardıń sheshimin sociallıq stil quralları sheshiw imkaniyatların beredi. Onın' tiykarg'ı wazıypalarınin' biri ata-analar ha'm perzentler ushin milliy ideologiyalıq ruwxındag'ı is bilermenler ha'm ma'sla'ha'tler juwmag'in islep shıg'ırdan ibarat boladı. Hayal, ana- jaqsılıq tımsalı. Ideologiyalıq ta'rbiyadaananın' o'z aldınaornı ha'm abroyın esapqaalıp, hayal qızlardın' bala ta'rbiyası ha'm shan'araqlıq u'y jumısların ju'rgiziw barısındag'ı bilimlilikti jetilistiriw barıw»analar mekteplerin»sho'lkemlestiriw de u'lken a'hmiyetke iye boladı. Sebebi prezidentimiz ta'repinen

hayallarg'a bildirilgen joqarı isenim na'tiyjesinde, bul ullı insanlarga ta'n bolg'an analıq mehir muxabbatı olardı ideologiyalıq ta'rbiyag'a qosatug'in ku'sh qu'diretin bahalı talantlardı tastıyqlawg'a jatadı. Ja'ha'n ma'deniyatı ha'm ruwxılıqqa u'lken u'les qosqan MusaXorazmiy, Beruniy, Ibn Sina, Imam Buxariy, Axmad Farg'oniy, Amir Temur, Ulug'bek, A'lisher Nawayı, Burxaniddin Marg'ulaniylardı du'nyag'a keltirip ta'rbiya bergen mamalarımızdın miyrasqorları bolg'an zamanago'y hayallarda, jaqsı pikirlewin, O'zbekistan keleshegi ushın bilim ha'm talantın ayamaytug'in jaslardı ta'rbiyalap beriwege gu'man joq. Prezidentimizdın ha'r qanday ja'miyettin ma'deniy da'rejesi, ruwxıy bekkemligi hayallarg'a bolg'an qatnas penen belgilenedi dep olardı bu'gingi o'mirimizdegi ornına u'ken a'hmiyet berip atırg'anı biykar emes.

U'rp- a'detler a'sirler dawamında qa'liplesken a'wladtan-a'wladqa biybaha miyras sıpatında o'tip kiyatırg'an u'rp-a'det, mereke ha'm bayramlar milliy ideologiyanın tiykarg'ı ideyaların sin'diriwde a'hmiyetli usıl boladı. "a'rezsizlik, nawız oqıtıwshılardı, ustazlardı eslew ha'm qa'dirlew ku'ni sıyaqlı bayram ha'm merelerimizdın ja'miyet turmısına zamanago'y mazmun ina'm etiwi jolında aqılga muwapıq paydalanıw za'ru'r. Bu'gingi ku'nde milliy u'rp-a'detlerimizdi u'yreniw tar qatıw menen bir qatar toy merelerdi a'detlerdi sho'lkemlestiriw usı tiykarında isirapkershilikke jol qoymaslıqqa itibar qaratıw kerek. bul u'rp-a'detlerdin' bir bo'limi semyada ha'm semya ag'zaları qatnasında o'tkiziledi. Sonın' ushın ha'r bir adamdı semyanı u'rp-a'detler menen ideologiyalıq ta'rbiyanın tiykarı bolıp esaplanadı. Mıs: joqarı ma'rtebeli insanparbar, ken' peyil mehir aqıbetli adamlardı kamalg'a keltiriwde ken' ma'nistegi semyalıq qatnasıqlardag'ı insanılıq ta'repler orın tutadı. Ha'r bir o'zbek semyasında muxaddas sinalatug'in miymanshilıq og'an hu'rmet izzet,qız ha'm er balalar ta'rbiyası arasında arnawlı u'rp-a'detlerdin' barlıg'ı jil ma'wsimine go're barlıq semya ag'zaları qatnasında o'tkiziletug'in mereler, bo'bektin' du'nyag'a keliwi menen baylanıslı isler yag'nıy sag'lam ideologiyalıq ortalıqtın rawajlanıwınaxızmet qıladı.

Sa'wbet ma'deniyatı- So'ylesiw. Insang'a ta'n ma'deniy iqtiyaj bolıp, ondag'ı ulıwma ma'deniy bilimlerinin tiykarg'ı ko'rsetkishi. Insan o'zinin' sezimlerin ishki keshirimlerin, oy pikirleri qatnas processin paydaetedi. Ideologiyalıq ta'rbiyanın en' ta'sirli qurallarının biri sa'wbet, so'ylesiw, bolıp esaplanadı. Sebebi insan qa'lbinde payda bolatug'in du'nya qaraları, isenim iyman hu'jdan juwapkershiligi sıyaqlı pa'ziyetler ta'rbiyasında radio, televidenie, gazeta, jurnallar a'debiyatlar ha'm a'debiy, ilimiy a'debiyatlardıń ornın joytpag'an halda sonı aytıwı mu'mkin, ju'zbe- ju'z o'tetug'in pikir almasıw insanılıq beti ha'm ko'zine qarap aytilatug'in so'zlerdin' ornı biybaha. Sonın' ushın ata-ana bir ga'pti aytıw kerek bolsa, balasının' betin o'zine qaratıp alıp pikirin sin'dire tu'sindire baslaydı ha'm bul usıl na'tiyjeli boladı. sonın' ushın auditoriyalarda mug'a'llim ha'm oqıtıwshı student ha'm ustaz ortasındag'ı qatnas ta'lim ha'm ta'rbiya processine u'lken a'hmiyet beredi. Semyada ata-ana, qa'yin ene, kelin ag'ayın tuwısqanlar ortasındag'ı qatnasıqlardıń shegarası olardıń ma'qsetke muwapıqlıg'ı olardag'ı turaqlılıq da'rejesi jaslarda sag'lam pikirdin' uyat mexir aqıbeti iybe,na'ziklik usıg'an uqsag'an unamlı paziletler ha'm intelektual sıpatlarının' payda bolıwına waqıt tayarlaydı. paziletler Xalqımızg'a ta'n ullı tiykarınan semyada jaqın ag'ayın tuwg'anlardın' aralasıwında ju'z beredi. Bul jag'daydı miynetke tuwrı qatnasıq hadallıq beriwin u'lkenlerdi hu'rmet qılıwın kishkenelerdi hu'rmet izzet, u'rp-a'detlerdi muqaddes biliw processinde a'melgeasadı. Bul paziletlerdi o'zlestirealg'an ha'r bir bala qızda semya su'yiwshilik ha'm watan su'yiwshilik qa'siyetleri rawajlanadı. Lekin semyalıq ja'njeller ajrasıwlardın' sebepleri ko'rilgende, sol na'rse qiling'anda leykin semyalıq ja'njellerdin' sebepleri qarap shıg'ıl g'anda sol na'rse ma'lim boldı semya sha'rayatının' nasazlıg'ı semyalılar ortasındag'ı kelispewshilikler o'z ara til tabalmaslıq sıyaqlı ba'liki sol semya emes ag'ayınlar ortasındag'ı tınıshlıqqa da ta'sir etedi. En' aldı menen bunın' sebebinde dıyanacız, isenimsiz, maqseciz balalar o'z o'mirinde o'z ornın tabaalmag'an insanlar payda boladı.

Oqıw orınları; O'zbekstannın' g'a'rezsiz rawajlanıw strategiyasının' o'zbek xalqı ushın ma'mleket paydaetiwe barısındag'ı maqsetin milliy rawajlanıw ideyasın jaslardı qa'lbinde ha'm sanasına sin'diriwdin' joqarg'ı bag'darlaması. Rawajlandırıw ideologiyası adamlar qa'lbi ha'm sanasına sin'diriw maqseti iyelep alıwı ta'lim ta'rbiyanın' agitaciya propoganda usılın orınlı

paydalanıw buyırılǵ'an. Ta'lim ha'm ta'rbiya salaları milliy rawajlanıw ideologiyasın jaslar qa'lbine ha'm sanasına sin'diriwdin' bag'darı bolıp onda to'mendegi wazıypalar ko'zde tutiladı.

Ta'lim orınlarında balalar ha'm studentlerdin' jaslarına say ra'wishte milliy rawajlanıw ideologiyasın sin'diriwde deferencial pedagogikalıq psixologiyalıq da'stu'rđi jaratıw. Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'ri tiykarında oqıwshı ha'm studentler snasında milliy ideya ha'm milliy rawajlanıw ideologiyasınnı' qa'liplesiw isleri u'zliksiz tu'rdealıp barıw. Oqıw rejeleri, oqıwlıqlar, qollanbalarda milliy rawajlanıw ideologiyasınnı' ideyaların teren' qa'liplestiriw.

Mektep, licey, kolledj, institut ha'm universitetlerde ideologiyalıq ta'rbiyanı bu'gingi ku'n studentleri da'rejesine ko'teriw. Pedagog kadrlardı ideologiya barısındag'ı bilimlerin teren'lestiriw. Ta'lim ta'rbiyanın' ha'r biri o'z aldına basqıshına o'z na'wbetinde milliy ideologiyanın' jaslar qa'lbine ha'm sanasına sin'diriwdin' o'zine ta'n usılları na'zerde tutiladı. Mektepke shekemgi ta'lim orınları.

Bul o'mirde ha'r bir ata-ananın' o'z perzentlerin mektepke shekemgi ta'rbiyası onın' keyingi rawajlanıw da'wirinde qansha a'hmiyetke iye bolıwı bul da'wirde u'zliksiz ta'lim ta'rbiyanın' za'ru'r bo'limi ekenligin an'lap jetiwi za'ru'r. Onda seymanın' mektepke shekemgi ta'lim ornına sa'ykeslikke keliwin na'zerde tutıw kerek. Bul da'wirde ha'mme mektepke shekemgi ta'lim-ta'rbiya orınları balalardag'ı mekteptegi ta'lim-ta'rbiya tayarlaw processı za'ru'r basqısh sıpatında qaralıwı za'ru'r. Tikkeley ta'lim beriwshı orınlar mektep litsey, ka'sip o'ner kollejlari, joqarı oqıw orınları, ideologiyalıq ta'rbiyanın' tiykarıg'ı orınları. Olardıń ha'mme sinde a'melgeasırılatus'ın ildeologiyalıq ta'lim processinde ha'mme oqıw qollanba ha'm sabaqlıqları qosımsha a'debiyatlar to'mendegi usıllar joqarı a'hmiyet paydaetiwi lazıw.

Watan tuyg'ısın qa'liplestiriwde Ana tilimizge muxabbat oyatıw. Milliy qa'dryatlarımızdın' hu'rmetin ku'sheytiw. Ma'n'gilik tımsalı bolg'an joldı qa'dirlew. Seymanın' Watan su'yiwshilik ideyasın ta'rbiyalawdag'ı rolin ku'sheyttiriw. Awıllıq demokratiyalıq sabaq qanası o'zin-o'zi basqarıw ekenligin tu'sindiriw. Ulıwma insanıylıq qa'diryatlardıń milletler ara ha'm diniy milliy du'nyalıq ilimlerde umtıw joqarı ma'deniyatın qa'liplestiriw. Diniy du'nyalıqqa qaramaqarsı emesligin tu'sindiriw. Ag'artıwshı shaxs intellektual qa'biletin asırıwdag'ı imkaniyatlardıń kemligin sıpatlaw. Tariyxtnı' ideologiyalıq, filosofiyalıq tiykarın jaratıwdag'ı a'hmiyetin ashıp beriw. Huqıqiy ma'deniyat sog'an du'nya qarastın' a'hmiyetli faktori ekenligi haqqındag'ı mag'lıwmatlardı ko'beytiw. Bul jumıslar social gumanitar pa'nlerdin' mazmunı ha'm olardı oqıtıw texnologiyaların quramlastırıwǵ'a, jaslardı erkin pikirli bolıwǵ'a jaqsı o'zgerislerge biyparq bolmag'an, teren' bilimlerde umtıw jasawǵ'a u'yretiwdi ta'miyn etedi. Ta'lim processinde social retin shınıǵıwlarınnı' milliy ta'ritetke ta'n formaların a'hmiyetli paydalanıw, tariyxıy ma'deniy miyrastı u'yreniw menen bir qatarda aldındı' zaman talabına say bilimler menen bolıwǵ'a umtıwıwdın' asıwına tu'rтки boladı. Ta'lim orınlarında jaratılǵ'an oqıw qollan balarınan tartıp klasslar ha'm awditoriyalarg'a shekem barlıǵın ideologiyalıq ta'lim beriwshı social reklamalar menen quramlastırıw maqsetke muwapıq. Jaslardag'ı du'nya qarar ilimge talapshanlıǵın ha'r ta'repleme qollap quwatlawdı asırıp saqlawshı sho'lkemleri imkan iyatlarınan tolıq paydalanıw hg'm sol arqalı ja'miyettin' ken' qatlamları wa'killerin ta'lim ta'rberen'lestiriw jumıslarına bag'darlaw za'ru'r. Du'nyalıq ilimlerde teren' biliw dagriylik (belgisi ha'r jastın') belgisi emesligin ha'r bir jastın' tenm' oylap jetiwi muqa'ddes islam dinimizdin' yiman-isenimi, insap-dianatqa sharlawshı ku'shin ja'ne dearttıradı. En' a'hmiyetlisi ma'mleketimizde qabıl etilgen kadrlar tayarlaw milliy da'stu'ri ha'r ta'repleme barkamal bilimli ta'jriybeli jaslardı ta'rbiyalawdın' ja'miyetimiz ta'repinen qabıl etilgen tariyxıy hu'jjeti ekenligin tu'sindiriw ha'm onı a'melgeasırıwǵ'a barlıq ku'shin jumsaw za'rur.

Insan ja'miyet ag'zası sıpatında, ol ha'mme waqıtta tiri topar ja'miyetlerdin' wa'kili sıpatında olardıń ta'siri astında boladı. Ya'ni ha'r bir insan, shaxs minez-qılıqında, isha'reketinde o'zi wa'kili bolg'an millet xalıq, ka'siplik topar, ja'ma'a't ha'm shan'araqtın' durıs yamasa nadurıs ta'siri boladı. Tariyxıy sha'rt-sharayıt, da'wir, ma'mleket du'zimi ha'm sol ja'miyettegi siyasiy ekonomikalıq ha'm ideologiyalıq ta'sirler onın' du'nya qarar, pikirlew stili, aqıl oyında o'z sa'wleleniwın tabadı. Bunday ta'sirlerdin' eki tu'ri bar: Mikro basqıstıg'ı ta'sirler yamasa ken' ma'nidegi ja'miyetlik-ruwxıy, siyasiy ha'mde ekonomikalıq ortalıq ta'siri:

Mikro basqishtag'ı ta'sirler yamasa insan balası tikkeley tuwılıp o'setug'm shan'araq, ta'lim-ta'rbiya orınları.miyet ja'mma'ti, mahalla ha'm doslar ortalıg'ındag'ı ta'sirler.

A'piwayı ko'z benen qarag'anda insan minez-qulqın ekinshi basqishtag'ı ta'sirler belgilep belgilep beretug'ınday ko'rinedi. Sebebi «Qus uyasında ko'rgenin qıladı»degendey, a'sirese o'zbekshiliktheadamnın' shan'arag'ı, na'sil-tuwısı,ma'ha'llesi, ta'lim alg'an bilim ornına u'lken dıqqat qaratıldı ha'm bunday mu'na'siybet turmısta o'zin aqlaydı. Biraq makro basqishtag'ı ta'sirlerdin'de a'hmiyetin kemsitiwge bolmaydı. Ma'senen: sovet du'zimi ja'miyet ag'zalarınnı' bag'ının'qı, ıqlassız, qaramlı bazası bir ta'repten iymansız bolıp kamalg'a keliwine sharayat jaratg'an, bug'an tiykarınan sol ortalıqtag'ı salamat emes insan qa'dirin jerge urıwshı ekonomikalıq siyosat, kommunistik ideologiya sebep bolg'an. Ulıwma, tariyxtanda belgili qaysı bir ma'mleketti almayıq, basqınshılıq siyaseti ju'rgizilgen ja'miyet adamlarınnı' psixologiyası g'a'rezsiz jurttı puxaralarınnı' psixologiyasınan keskin parq qıladı. «a'rezsizlik psixologiyası sonday o'zgeshelikke iye, onda ha'r bir puqara o'zinin' erkin miyneti menen o'zinin' ha'm o'zgelerdin' paydası haqqında birdey qayg'ı aradı, sebebi, pida'kerlik miyneti yamasa tınımsız izleniwshı hesh bir jeketheadamnın', ja'miyettin' biri eki bolmaydı

O'z rawajlanıw jolın tan'lag'an O'zbekstanda a'melgeasırılıwshı jerkilikli reformalar usı jurttı, usı jerde tuwılıp, jasap, miynet etiwshilnrdin' ma'plerin go'zleytug'ın ha'r bir erkin puqara tolıq tusinedi.

Ha'r bir jeketheadam sanası ha'm kewlinde qa'liplesken tuyg'ılar, pikirler ha'm munasibet bir putin ja'miyet, xalıqtın' pikiri ha'm maqtanışhınaaylang'anda sonday qudiretli bolıp, hur ha'm erkin jasaw, watan paraxachılıqı ha'm ha'r bir shan'araqtın' tınıshlıg'ın ta'minlew xalıqtın' isenimineaylanıw za'rur. Demek kopshiliktin' ma'qseti ha'm tileklerine, pikir ha'm muna'sibetlerineaylang'an ideya, eles ha'm bilimler sisteması xalıq isenimi dep ataladı. Xalıq isenimi ha'm onnı' ruwxı sonday qudiretli ta'sir kushine iye, ol ha'r bir salamat pikirlewshı insandı do'retiwshilik xızmetke, ka'sipi-qa'rinin' hadal bolıwna tiykar saladı. O'zbek xalıqı usınday ıla'hiy ma'rhamatg'a ılayıq bolg'an, oz milliy isenimine iye milletlerdin' biri. Bunı biz ullı insanlar, oyshılar misalında korsek boladı. Sebebi xalıq ruwxı ha'm ondag'ı isenimdi millettin' en' aldın' qatardag'ı wa'killeri, oyshıları atap o'tken. Ma'selen, Amir Temurdın' ma'mleket qurıw ha'm sarkardalıq babındag'ı joqarı talantı, xalqımız ruwxılıg'ındag'ı qa'bilet ha'm imkaniyat mısalı bolg'an. Alisher Nawayının' do'retiwshiligindexalıq iseniminin' o'lmes ulgisi. Xalıq isenimi, joqarıdaatap o'tkendey-aq ha'r bir jeketheadam iseniminin' bag'darin belgileydi. A'tiraptag'ılar ha'm jaqınlarınnı' ta'g'dirine biyparq bolmag'an, kopshiliktin' ma'pin o'z ma'pinen joqarı qoyg'an insan bunday isenimge ha'm onnan ta'sirlengen esaplanadı. Eger insan balasınnı' tulg'anınan baslap onnı' birinshi rawajlanıw da'wirleri qa'siyetlerine itibar beretug'ın bolsaq da'stlep ol ta'biattan tek o'z ishki sezimleri, tuyg'ularda - turaqlı usı jaman qa'siyetler shen'berinde rawajlanadı. YAğ'nıy onnı' ushın o'z qa'lewshileri, mutjlikleri ha'm olardı qandırdıwdan artıq ta'shiwish joq siyaqlı. Lekin sol mu'tajlikler arasındaata-anasına, en' jaqınlarına qatnası sezimtalı umtılıw, olar menen emocional sa'wbetlesiwge kiriw qa'lewi ku'shli bolg'anı sebebi ol insanlar ja'miyeti ha'm ondag'ı qatnasıqlar o'lishemlerin aste-aqırın o'zlestirip baradı. 3 jastan son' shan'araqta sa'wbetlesiw jası birdey adamlar ja'miyetindegi qatnasqa qosılıw qatnası menen bala jaman niyetinen ja'nede tezirek qutıla baslaydı. Keri halda ja'miyet ko'pshilik onnı' erinshekligin ko'termeydi. Sol ta'rizde jaqsı sa'wbetlesiw ortalıg'ı balanı ko'pshiliktin' pikirineeisiw, ko'pshilik arasındaatap o'tken a'deplik o'lishemlerin iyelew, insanılıq ta'replerine princirlerine a'mel qılıwga u'yretdi. Sonady qılıp bala ushın ken' social ortalıqtag'ı jasqı ideallardan,xalıq ruwxının' qa'diriyatlarınan tolı tolqınlanıw imkaniyatı tuwadı. A'yemgi pikirlerdin' ta'sirshen'ligi»Jaqsı so'z-qılıstında ku'shli»deneg ga'p bar. Haqıyqattındaornında isletilgen so'zler, jarqın ha'm kewilden bayan etilgen so'z,biymanı pikir ha'm barqullaadamlardın' minez-qulqına tuwrı ta'sir ko'rsetedi. Sonday pa'ziyetler iyelerin ydette «minssiz adam dep ta'ripleydi» Bunday adamlar jaqsı sa'wbetlesiw ortalıg'ında (jaqsı ideyalardan) pa'ziyetlerdi o'zgelerge inam etedi, o'zin erkin tutadı ha'm o'zine isenedi. Sa'wbetlesiw processinde pikirge,jaqsı ideyag'a iye bolıw- ma'selenin' bir tu'ri. Onnı' bir za'ru'r tu'ri sol pikirlerdi bayan etealıw qa'biliyeti. Insanıy qatnasıqlar tu'rinde ullı qa'niyge dep

atap o'tken Deyl Karnegidin' ku'shi ha'm bilgishligi da'slep onin' so'ylew ha'm o'zgelardi tun'law qa'biliyetinda payda bolg'an. Ol bir waqittin' o'zinde min'lap adamlarg'a habarlasiw olar ha'm tun'lawshilar waqtinin' qanday o'tkenin sezbeydi eken. Demek ne haqqinda so'ylew emes- ol tuwrali qanday so'ylew de o'te za'ru'r. Sonday ta'sirshen' so'ylew sheberligi saanat- ritorika pa'ni bolip ol adamdag'i natıqlıq ha'm o'zgelardi o'z qaralarinaeritealiw sheberligi na'zerde tutadı. Ideologiyalıq ta'rbiya ha'm ta'sir processinde ga'pke sheshenlik,so'z baylıg'ı ha'm onı auditoriyag'a jetkizealiw za'ru'r a'hmiyetke iye. So'z ideyalıq ta'sir quralı. Milliy ideyalardı xalıqqa jetkiziwde so'z tiykarg'ı ta'sir quralı bolg'an ha'm bolip qaladı. Sol sebepli a'yemgi Greciyada ritorika mektepleri payda bolg'an ha'm lektor qa'niyge qag'ıydalar ha'm nızamlar tiykarnıda lekin aldına shıg'ıp so'ylewge u'yretilgen. Adamlar sanasında turaqlı ideya tiykarınan sol jol menen sin'dirildi. XX a'sirge kelip, ritorikag'a tiyisli klassik jaqınlasıw ha'm qayta ko'riliw shıg'ıldı. Amerikanın' Yel qalasındag'ı ritorikanın' ta'jiriye mektebi 60-jıllarda ko'lep da'lillewler o'tkizip, ideologiyalıq ha'm siyasiy propogandalaw ha'm ta'sir ushin so'z ha'm (noqt) ga'pi absalyut na'tiyjeli dep bolmaslıg'ın ko'rsetti. Sebebi ha'mmenin' siyasiy qaraları sanasına ta'sir ko'rsetiwidin' basqa mexanizmleri barlıg'ı. alımlardıń ko'rsetiwinshe ideologiyalıq pikirler ma'lim bir qaralar dizimi bolip onda dialektika jeterli orın tutadı. Lekin, insan sanası tar ha'mme waqıtta tar dialektikag'a baylanısa bermeydi. Bul jol qural anıq pa'nler qa'nygeliginde, ulıwma ilim- pa'nge tiyisli dep esaplanadı. Ma'lim bolıwınsha, adamnıń o'zi inenimdi qa'lemegen na'rsege inendiriw o'te qıyın is eken. Sebebi ol o'zinin' jeke qaralarına, o'z ma'pine qolaylı keletug'ın zatlarg'a isenedi. YAğ'nıy ha'mmege shıraylı ilimiy so'zlerden go're, ta'biy a'detlik, ku'ndelikli o'mirde qollanilatug'ın so'zler, so'zler dizimi tezirek ha'm ku'shlirek ta'sir ko'rsetedi. Bul ta'jiriye o'tkir siyasachılardıń hesh qashan o'z dokladlarına o'zgeshe ilimiy so'zlerden paydalanbawın ko'rsetedi. Sonday etip, tun'lawshılarg'a ta'sir etiwshi ha'm onin' isenimin oyatiwshi sonday bolıwı kerek, onı tun'lag'anlar tar bir ko'rsetilgen so'z u'stinde kemirek oylanıwı,kerisinshe tanıs o'zine jag'ımlı na'rseler u'stinde ga'p bartırg'anlıg'ı qa'libten seziw kerek. Demek, arator yamasa lektor dokladında isletiletug'ın, ja'miet ha'm xalıq ma'pin su'wretlewshi sociallıq simvollar-so'zler tu'snikler lozungler, na'rse yamasa ha'diyseler usı tun'lawshı talabı iqtıyarı, armanları ha'm ma'plerine tiyisli bolg'anda g'ana ta'sirshen' ha'm isenimli boladı. Mısalı ushin Ma'mleketimiz Prezidenti Islam Karimovtin' xalıq wa'killeri menen ushırasıwın eslen'. Ma'mleketimiz basshısı o'zinin' ju'da' juwapkerli lawazımı ha'm statusınan qa'ddiy na'zer a'piwayı miynetkeshler menen ushırasqanda yakiy Watan ha'm jurta'g'dirineayırıqsha ma'seleler ju'rgizgende intervyular bergende,ha'r bir O'zbekistannın' puxarası ushin tu'snikli tilde,anıq tu'snikler menen so'yleydi, onin' mazmunı u'lken jastag'ı analardan baslap student jaslardı, ha'mmege birdey tu'snikli boladı. Jurtbasshimız sırt ellik miymanlar ha'm ma'mleket dedegaciyaların qabıl etkende, yag'nıy sap ra'smiy ma'resimlerde bolsa siyasiy terminler, sonnan aqlıg'a ug'ras paydalanadı. Prezident tımsalında miymanlar belgili Amerikalı Psixolog Gardon Ollportın' pikirinshe, isenim ha'm etnik qarama-qarsılıqlar o'zine ta'n ulıwmalasqan ustanovkalar bolip, eger shaxsta usı bir millet wa'killerine qaray kerı qatnas yamasa qarama-qarsılıq payda bolsa demek onda basqa bir millet wa'killerine qarayda tap sonday qatnastı ku'tiw mu'mkin. SHaxs isenimine baylanıslı bolg'an sonday qarama-qarsılıqlardan biri diniy bolip, onı tariyxıy izertlew yaki tariyxıy isenimnen parıqlaw za'ru'r. Sol ko'z-qarastan alıp qarag'anda shaxstag'ı sırtqı ha'm ishki diniy isenimdi yaki dinge ta'pligin parıqlaydı. Amerikaalımları o'tkerilgen ko'plegen izertlewlerde sıyınıw jaqlarına barıw menen isenimlik ko'rsetkishleri ortasındag'ı baylanısta uyrenedi. Bul baylanıs tikkeley bolip, usı shirkewge qatnaspaytug'ımlardag'ı torelatlılıq ortasha qınnatlı bolip shıqtı. SHirkewlerge qatnaspaytug'ın shaxslardı insaniylik da'rejesi joqarı boladı. Usı izertlewlerdin' ma'lim bolıwınsha, diniy derekti tolıg'ı menen bag'ın'qı bolip shıqqan adam a'dette birqansha qarama-qarsılıqlardan qutılıp, toleratlılıq bolsa joqarıraq boladı eken. Bul isenimlerden qanday juwmaqlar shıg'arıw mu'mkin.

Birinshiden, shaxs isenimi onin' ja'miyettegi xarakterin belgilewin faktor bolg'anı ushındaonın' formalawg'aen' a'weli ja'miyet ha'm ja'miyetlik shan'araq ha'm barlıq tu'rlegi oqıw orındarı tartıladı.

Ekinshiden biz isenimdi formalastırwshı ha'r faktordın' ta'sir ku'shi nelerge baylanıslılıg'm bildiriwimz ekrek. Bular to'mendegiler. a) ta'sir ko'rsetiwshi derek -shaxs yaki topar basqashaetip aytqanda kommunikator. b) ta'sir mazmuni yaki mag'lıwmat. v) ta'sir quralı yaki mag'lıwmat jetkeiriwshi tarmaq. g) ta'sirdi qabil etiwshi yaki auditoriya og'an isense ilim jastag'ılar mag'lıwmat da'rejesi pa'srek shaxslar ko'birek ju'rekke jaqın emocional mag'lıwmatqa o'sh boladı. Bulardın' ha'tteki olardag'ı aa'rım negotiv sezimlerde du'zetiwshe mag'lıwmatlardı qaraydı aktivlirek boladı. Na'tiyjeligin asırıw ju'da' ushın ha'm kesellik qarsı yamasa zıyanlı a'detlerge qarsı qaratilg'an reklamalarda ko'rinse qorqınışlı suwretler beriledi yamasa pikirlerde o'zgeritiwshi ushın berilip atirg'an xabar tın'lawshıda bar bolg'an bilimliklerden keskin pari qılsadaonda jan'a mag'lıwmatqa salıstirg'anda isenim ha'm onı qabil etiwge meyli ku'shli boladı. Ideologiyalıq mag'lıwmat jazba yaki awızshaeki ta'rizde jetkeziliw mumkin eger birnshisine gazeta jurnallar kitap ha'm oqıw qurallar jazbadereklerinde jıynalg'an mag'lıwmatlar kirse, ekinshisine lekciya oqıw sabaqları sa'wbetlesiwler o'tkiziliw kiredi. Bunnan tısqarı ideologiyalıq pikirler tu'rli ko'rkem ha'm whu'jjetli filmler, balalar yaki u'lkenlerge jaratılq'an multfiller jetkeriwge boladı. A'hmiyetlisi olar xalıq ruwxıylılıg'ı o'shpes tiykarısız keleshekke isenim oyatiwshi miyrasımız mazmuni menen sa'wlelendirilgen bolıw kerek. Mag'lıwmatlardın' mazmuni ha'm ta'sirshen'ligi olardın' massalıq bildirilgen yaki ko'rsetilgen ideyalardın' a'piwayılılıg'ınan ıqshamlılıg'ınan ha'm rawshan bayan etiliwine ko'p na'rse baylanıslı. Tın'lawshı ha'r so'zin tu'sinse g'anaonda teren' qatnas qa'liplesedi. Bunnan tısqarı : birinshilik ha'm ekinshilik nızamıda bar onın' mazmuni sonnan ibarat da'slep qabil etilgen mag'lıwmatın' mazmunın adamlarg'a kshlirek ta'sir etedi, biraq tın'lawshı ta'repinen aqırındaeslep qaling'an mag'lıwmat yadınaaralasıdı bunı da ideologiyalıq ta'rbiya processindeesapqaalıw kerek. Balalar menen milliy ideologiyamız haqqındaalıp barılatug'ın sa'wbetlesiwlerde ta'rbiyashı yaki mug'allim o'zgelerden tayar sawallar ta'rtibin islep shıg'ıwı isletilgen tayanış so'zler u'lken a'hmiyetke iye. Bunda ha'r ga'p yaki so'zdin' konkretligi turmıslılıg'ı ha'm obrazlılıg'ı u'lken a'hmiyetke iye. Ta'sir quralı. ta'rbiyada ja'ne bir usıl-mag'lıwmatın' qanday dereklerde beriliw ma'selesi o'zlestiriwshi auditoriya. Bul joqarıdag'ı ko'rsetilgendey o'zin ele halıs bahalay almaytug'ın a'piwayı insanlar bolıp olarg'a o'z na'wbetinde mag'lıwmatlar juwmag'ı tu'snikli, belgili etiwshi mag'lıwmatlar unaydı. Ideologiya haqqındaag'ı mag'lıwmatlar ha'm turmıslıq, qısqa pikirlerde bayan etilip, olarda unamlı qatnaslıq qa'liplesedi. 2. Aktiv sociallıq jaqtan barkamal auditoriya. Bular mag'lıwmatlı zıyanlı jan'alıqlarg'a o'li insanlar bolıp, olarg'a ta'sir ko'rsetiwshi ha'r qanday informaciya mashqalalı, za'ru'r tartısıwlar bolg'anı maqul. Studentler magistrant ha'm aspirantlar ha'm basqalar usılar qatarında. 3. «Isenimi to'men» auditoriya. Bular belgili sebeplerge qaray ta'rbiyası awır adamlar toparına kirip qalg'an, o'mirde o'z maqseti joq ha'm qa'lewleri joq, o'z u'stinde islemeytug'ın insanlar. Olar arasında tiykarınan jaslar ha'm jas o'spirimler ko'p boladı. Diniy ahidapapaslardın' quramına tu'sip qalg'an jaslarda solar qatarınan. Olar jan'alıqlarg'a, olardın' usınıslarına bay bolg'an informaciya'ga o'sh boladı. Sonın' ushın bunday toparlarg'a adamlarg'a abıraylı adamlar arqalı ta'sir ko'rsetiw maqul. 4. «A'hmiyetli u'y» auditoriyası- bul tiykarınan u'y biykeleri, g'arrı adamlar ma'lim sebepler menen mayıp bolıp tiykarı'g'ı waqtın yde o'tkizedi. Olardı turmıslıq vidiofilmler qızıqlı ko'rsetiw ha'm ko'rinisler o'zine tartadı. Usıdan kelip shıg'ıp bunday insanlar ushın ideologiyalıq informaciya tarlang'an olardın' a'piwayılılıg'ı, haq kewillik umtılıwshılılıg'ı ha'm insaniyılılıg'ı itibarlı za'ru'rligin esapqaalıp is ju'rgizilse na'tiyjeli boladı. Olar ko'p uy jumısları menen ba'nt bolg'anı ushın so'ylesiwler ha'm ushırasıwlar olardın' dem alıw waqıtlarına bag'darlanıwı milliy udimler u'rp-a'detlerimizdin' baxalı ta'replerinen paydalanıw ta'sir waqtı ha'm ornı ma'selesin ma'ha'lle iskeleri ha'm hayal-qızlar komiteti menen birgelikteoylap qoyıw kerek boladı. Ideologiyalıq islerde sho'lkemlestiriwde auditoriyanın' ulken yamasa kishiligideesapqaalıw kerek. 100-200 - nan ziyat adam bolsa, bul u'lken 15-100 ge shekem adam bolsa, tek 15 ge shekem bolsa, kishi auditoriya esaplanadı.

Lektor biliwi kerek bolg'an qag'ıydalar: a) u'lken auditoriyadaortalıq talantının' ju'da' joqarı bolıwı. Ko'rgizbeli qurallardan paydalanıwda ju'da' anıqlıq bolıwı, sorawlardın' minimal

da'rejede kem bolıwı. b) kishi auditoriyada soraw ha'm juwaplardın' maksimal mug'darda bolıwı, rasmi qatnasıwshılardan tısqarı bolıwı, notihning temag'a ta'n bilimlardin' quramalı bolıwı, oratorlıq talanttın' ortasha bolıwı mazmunın o'lishem beriwde do'retiwshilik jaqınlasıw. Bunnan tısqarı auditoriyanın' jas o'zgesheliklerin olardin' bilimlilik da'rejesin esapqaalıw gerek. Ideologiyalıq ta'rbiya islerinin' na'tiyjeliliginin' bahalaw miyzanları. Bul ju'da' na'zik ha'm juwapkerli is, eger bunday is 15 adamg'a shekem bolg'an auditoriyalarda a'melgeasırıl'gan bolsa, onda tın'lawshı jaslar, ta'rbiyalanıwshılar yamasa studentlerdin' du'nya qarasın ayırıqsha so'ylesiwler jazba jumıslar ha'm olardin' jumısqa naqal ha'diyslerge bolg'an qatnasıqları arqalı anıqlap mashg'ulotlardı qayta-qayta o'tkiziw mu'mkin. Eger auditoriyada 15-100 adamg'a shekem bolg'an ortasha u'lkenlikte bolsa a'dette ta'dbir yamasa tu'rli temalardag'ı jıynalıslardı ja'm bolatug'ın adamlar gruppası na'zerde tutıladı onn' na'tiyjesin birinshi ret anıqlaw qıyın boladı. Sebebi psixologiyada sonday nızamlar bar, auditoriyanı qurawshı adamlar sanı barg'an sayın bir-birine uqsap baradı. Sonn' ushin 100 onan artıq 200-300 lik auditoriyanı toplanıp o'tkizilgen ruwxıy ha'm ideologiyalıq ilajlar.

GLOSSARIY

Glossariy

№	Qaraqalpaqsha	Ruscha	Inglizcha
1	Ma`nawiyat	Duxovnost`	Spirituity
2	Millet	Natsiya	Nation
3	Milliy	Natsional`miy	National
4	Azatliq	Svoboda	Freedom
5	Ideya	İdeya	Idei
6	Ideologiya	İdeologiya	Ideology
7	Watan	Rodina	Native tant
8	Wa`kil	Delegat	Delegate
9	Demokratiya	Demokratiya	Democracy
10	Bayraq	Flag	Flag
11	Sergeklik	Bditel`nost`	Vigittance
12	Dunyaliq	Mirovoy	World
13	Sadoqat	Predannost`	Dedication
14	Namoyish	Demostratsiya	Demonstration
15	G`a`rezsizlik	Nezavisimost`	Independence
16	Terrorizm	Terrorizm	Terror
17	Qaramlik	Zavisimost`	Dependence
18	Sadiqliq	Predanniy	Devoted
19	Samimiy	İskrenniy	Sincere
20	Qahramanliq	Geroizm	Heroism
21	Ma`ngi	Vechniy	Eternal
22	Siyasat	Politika	Politics
23	Maqset	Tsel`	Aim

24	Keleshek	Budushiy	Future
25	Awlad	Predok	Ancestor
26	Avesto	Avesto	Avesto
27	Qawipsilik	Bezopasnost`	Safeti
28	Insanparwarliq	Gumanizm	Humanizm
29	Biyparwa	Xalatnost`	Negliaence
30	Ulli	Velikiy	Great
31	Birlik	Edinstvo	Unite
32	Ma`mleket	Gosudarstvo	State
33	Ar-namis	Gordost`	Pride
34	G`alabaliq	Publichniy	Publik
35	Ma`deniyat	Kul`tura	Culture
36	Ma`nawiyat tiykarlari	Osnovı duxovnosti	The Basic of spirituity
37	Bilim	Obrazovaniya	Education
38	Ta`rbiya	Vospitaniya	Upbringing
39	Sana	Soznaniya	Conicioun
40	Bilim	Znaniya	Knowledge
41	Metod	Metod	Method
42	Mektep	Shkola	School
43	Shig`is	Vostok	East
44	Minez	Povedeniya	Morals
45	Didaktika	Didaktika	Didactics
46	G`a`rezli	Zavisimoy	Colony
47	Orayli`q	Tsentr	Central
48	Medrese	Tserkov`	Madrass
49	Rawajlaniw	Tsivilizatsiya	Civilization
50	Basqi`sh	Etap	Level

51	Qaraqama qarsiliq	Konflikt	Conflict
52	Teoriya	Teoriya	Theoretical
53	Ka`mil insan	Sovershenniy chelovek	Perspective men
54	Huqi`q	Pravo	Law
55	Urpa`det	Traditsiya	Customs
56	Tariyx	İstoriya	History
57	Tadqiqot	İssledovaniya	Investigation
58	Ilmiy	Nauchno	Research
59	Muammo	Problema	Riddle
60	O`qituwshi`	Uchitel`	Teacher
61	Sho`lkem	Organizatsiya	Founding
62	Qa`wipsizlik	Bezapasnost`	Safety
63	Tajriybe	İspitaniya	Experiment
64	G`alabali`	Publichniy	Public
65	Keleshek	Budushiy	Future
66	Sadoqat	Predannost`	Dedication
67	Qa`nige	Spetsial`nost	Speciality
68	Bati`s	Zapad	West
69	Unamli	Pozitivniy	Positive
70	Umuminsoniy	Vseobshestvenniy	Human
71	Global	Global	Global
72	Qadriyat	Tsennost`	Value
73	Qawip	Ugroza	Threat